

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Kauppakorkeakoulu

LASKENTATOIMI JA ETIIKKA: VERTAILUA
RAHASTONHOITAJIEN JA TILINTARKASTAJIEN
EETTISTEN ARVOJEN VÄLILLÄ

Miika Malkamäki
Laskentatoimen
pro gradu -työ
Ohjaajat:
Antti Rautiainen
ja Jukka Pellinen
Tammikuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KAUPPAKORKEAKOULU

Tekijä Miika Malkamäki	
Työn nimi Laskentatoimi ja etiikka: vertailua rahastonhoitajien ja tilintarkastajien eettisten arvojen välillä	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu
Aika Joulukuu 2011	Sivumäärä 82
Tiivistelmä - Abstract Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa tilintarkastajien ja rahastonhoitajien eettisyyttä kyselyhaastattelun keinoin. Lisäksi tavoitteena oli selvittää vastaajien saama eettinen koulutus ja sen vaikutukset heidän eettisyyteensä sekä aikaisempaan tutkimukseen perustuen, mitä eettisiä arvoja vastaajat pitivät tärkeimpinä ammattinsa kannalta. Kyselyyn vastasi yhteensä 75 henkilöä, joista 41 oli tilintarkastajia ja 34 rahastonhoitajia. Tutkimukseen valitut henkilöt edustivat eri organisaatioita kattavan kokonaiskuvan saamiseksi kahdelta toimialalta. Tutkimus on luonteeltaan pääpainoisesti kvantitatiivinen, mutta siitä voidaan löytää myös kvalitatiivisia piirteitä. Vastaukset analysoitiin PASW Statistics 18 -ohjelman avulla. Haastattelujen perusteella löydettiin tutkimusongelmia avaavia tuloksia. Kahden ammattiryhmän eettisessä käyttäytymisessä ei havaittu suurta eroa, mutta rahastonhoitajien voitaisiin sanoa olevan opportunistisempia tilintarkastajiin verrattuina. Toisin sanoen heidän riskinottokykynsä on parempi. Eettisen koulutuksen havaittiin tuottavan eettisempiä vastauksia, jos koulutusta oli saatu paljolti. Aikaisempaan tutkimukseen perustuva arvokysely teki selvän eron poliisien ja rahastonhoitajien ammatin välille. Tilintarkastus sijoittui vastauksissa näiden kahden ammatin välimaastoon. Ammattien väliset arvoerot olivat suurimmillaan tuloksellisuudessa, joka oli rahastonhoitajille tärkeää.	
Asiasanat Eettisyys, moraalit, moraalifilosofia, arvot, rahastonhoitaja, tilintarkastaja, talousrikostutkija, kyselyhaastattelu, laskentatoimi, liike-elämä	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Kauppakorkeakoulu	

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
1.1 TAUSTAA	5
1.2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMA	7
1.3 TUTKIMUSMETODOLOGIA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	8
1.3.1 Tutkimusmetodologia.....	8
1.3.2 Tutkittava joukko.....	9
1.4 AIKAISEMPI TUTKIMUS	10
1.5 TUTKIMUSPROSESSI JA TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	12
2. KESKEISET KÄSITTEET	13
2.1 ETIIKKA JA MORAALI	13
2.1.1 Hyve-etiikka	14
2.1.2 Velvollisuusetiikka	15
2.1.3 Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria.....	16
2.1.4 Seurausetiikka, utilitarismi	17
2.2 LIIKE-ELÄMÄ JA ETIIKKA	19
2.2.1 Yritysetiikka: puolesta ja vastaan.....	20
2.2.2 Laskentatoimi ja etiikka	22
2.3 RAHASTONHOITAJA JA SIJOITUSRAHASTOT	24
2.4 TILINTARKASTAJA JA TILINTARKASTUS	25
3. LASKENTATOIMEN ETIIKAN KVANTIFIOINTI SUOMEN OLOISSA..	28
3.1 TAUSTAA	28
3.2 IKOLA-NORRBACKAN JA JOKIPIIN TUTKIMUKSEN KULKU.....	28
3.3 TUTKIMUKSEN TULOSTEN KÄSITTELY	29
4. TULOKSET	33
4.1 TAUSTAMUUTTUJAT	33
4.2 AMMATTIKUNTAEROT	36
4.3 TAUSTATEKIJÖIDEN VAIKUTUKSET	46
4.3.1 Eettisen koulutuksen vaikutukset.....	46
4.3.2 Iän, sukupuolen ja kokemuksen vaikutus	48
4.4 AVOIMET KYSYMYKSET	50
4.4.1 Suurin eettinen ongelma työssäsi.....	50
4.4.2 Yrityksissä kohdatut eettiset ongelmat	51
4.5 VERTAILUKYSELY AMMATEITTAIN.....	52
5. POHDINTA	57
5.1 AMMATTIRYHMIEN VÄLISET EROT	57
5.2 EETTINEN KOULUTUS	59
5.3 SUKUPUOLI, IKÄ JA KOKEMUS	60
5.4 AVOINTEN KYSYMYSTEN POHDINTA	61
5.5 VERTAILUKYSELYN POHDINTA	63

5.6 TULOKSET ERI ETIIKAN LAJIEN SUHTEEN	64
6. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	66
6.1 JATKOTUTKIMUS.....	68
LÄHDELUETTELO	70
LIITTEET.....	76

1. JOHDANTO

1.1 Taustaa

Ihminen tekee elämässään päivittäin suuren määrän moraalisia ja eettisiä valintoja, vaikka usein niitä ei sellaisina pidettäisikään. Kulkuvälineen valinta, hehkulampun vai energiansäästölamppun osto taikka viime kuukausina paljon esillä ollut, niinkin arkipäiväinen asia kuin ruoka (Milonoff & Rantala 2010, 42 - 63), ovat esimerkkejä tällaisista valinnoista. Myös laskentatoimen työntekijät kamppailevat vallitsevassa maailman taloustilanteessa tulospaineiden ja työelämän nopeiden muutosten kanssa, millä saattaa olla osaltaan vaikutusta heidän työssä tekemiinsä eettisiin päätöksiin.

Laskentatoimesta puhuttaessa keskitytään kuitenkin harvoin moraaliin tai etiikkaan, vaikka laskentatoimeen liittyy paljolti erilaisia moraalikysymyksiä (Virtanen 2002, 13). Sittemmin sattuneet tapaukset, kuten Enronin ja WorldComin kaatumiset ja Sarbanes-Oxley-lain säätämiset, ovat horjuttaneet ihmisten uskoa laskentatoimeen (Jackling, Cooper, Leung & Dellaportas 2007). Dávila Gómez ja Crowther (2007) mainitsevat laskentatoimen työn sisältävän jopa laillistettuja "syntejä": tekoja, jotka ovat vähintäänkin moraalisesti arveluttavia. He kritisoivat laskentatoimen tapaa esimerkiksi maksimoida yrityksen voittoa. "Syntejä" ovat heidän mukaansa muun muassa työvoiman käsittely muuttuvana kustannuksena, ajattelutapa työvoiman ja työkoneiston keskinäisestä vaihtokelpoisuudesta sekä varallisuuden rinnastaminen suoraan hyvinvointiin. Kilpailuhenkisessä työilmapiirissä, irtisanottaessa työntekijöitä, syytetään tästä huolimatta usein kollegoita eikä laskentatoimea saaduista potkuista (Dávila Gómez & Crowther 2007). Laskentatoimen työntekijöiden harkintakyvyn tiedetään kuitenkin pettäneen, kuten esimerkiksi edellä mainitussa Enronin tapauksessa. Tilintarkastajille maksettiin suuria palkkioita, jotta he hyväksyivät tilinpäätöstietojen muokkauksen, jotta tiedot vaikuttaisivat todellista tilannetta paremmilta. Tietojen muokkaamisesta tuli välttämätön tapa, jonka myötä osakkeiden hintoja saataisiin jälleen nostettua. Yleiset standardit vaihtuivat omintakeisiin toimenpiteisiin ja vähitellen totuus taloudellisesta

asemasta hämärtyi ja katosi näkyvistä. Kaikki tämä tehtiin parempien henkilökohtaisten voittojen vuoksi. Tilintarkastajien rooli muuttui objektiivisesta tarkastamisesta subjektiiviseksi, liikekumppanuuden kaltaiseksi suhteeksi. (Nussbaum 2002, Bloomberg Businessweek.)

Finanssikriisin aikana kiinnitettiin huomiota myös rahoitusalan käytäntöjen eettisyyteen. Turun kauppakorkeakoulun 60-vuotisjuhlassa Suomen Pankin johtokunnan varapuheenjohtaja Pentti Hakkarainen (2010) totesi, että rahoitusalan sääntelyn ja valvonnan tehostaminen on herättänyt paljon keskustelua ympäri maailman. Hänen mukaansa finanssikriisi toi esille tarpeellisuuden valvonnan tiukentamisesta, jotta toiminnan läpinäkyvyys paranisi. Rahoituslaitoksille ja -markkinoille tulee Hakkaraisen mukaan varmistaa korkea integriteetti ja eettisesti vahva toimintaympäristö, mihin tulee pyrkiä mm. kauppakorkeakoulujen toimesta kouluttamalla vastuuntuntevia, hyvän etiikan omaavia tulevaisuuden pankkiireja ja rahoitusalan valvojia. Näin ollen etiikan ja laskentatoimen yhteenkuuluvuutta voitaneen jo pitää selviönä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan laskentatoimen ja etiikan välisen suhteen poikkeavuuksia kahden eri laskentatoimen ammattiryhmän välillä. Ammattiryhmien määrä on laskettu kahteen, jotta tutkimus ei paisuisi liian suureksi. Näistä ryhmistä ensisijaisena tutkimuskohteena ovat rahoitusalan ammattilaiset, sillä esimerkiksi Virtanen (2002) on tutkinut muiden laskenta-ammattilaisten eettisiä käsityksiä, mutta rahoitusalan ammattilaisten eettisiä käsityksiä ei ole juurikaan tutkittu eikä etenäkään rahastonhoitajien käsityksiä ole verrattu muiden laskenta-ammattilaisten eettisiin käsityksiin. Finanssikriisin jälkimainingeissa tämä aihepiiri on erityisen mielenkiintoinen ja ajankohtainen, sillä tuon kriisin myötä huomiota kiinnitettiin muun muassa asuntovelkainstrumentteihin sekä yleensä rahoitusalan valvontaan ja käytäntöihin. Näihin rahoitusalan käytäntöihin puolestaan vaikuttavat myös alalla toimivien henkilöiden eettiset käsitykset. Lisäksi on esitetty, että pankit, mutta myös opettajat ja bisneskoulutkin, unohtivat eettisen toiminnan tuloksenteon tieltä. Tällaisesta unohduksesta kertoo mm. dokumentti Sisäpiirin homma (Inside Job 2010).

Rahastonhoitajien vertailukohteena tutkimuksessa ovat tilintarkastajat, sillä tämän ammattiryhmän taustalta löytyy mm. KHT-yhdistyksen säännökset ja ”koodisto” oikeanlaisen ja eettisen toiminnan suhteen, joskin sitä sovelletaan ennemminkin työelämässä. Tämän ammattiryhmän voisi siis arvella omaavan hyvin vahvan moraalin, mutta mielenkiintoista on tutustua heidän moraalikäsitteisiinsä silloin, kun he vastaavat tutkimukseen nimettöminä. Tutkimus suoritetaan Suomessa ja suomalaisten toimijoiden kesken, koska resurssit ovat rajalliset.

Tutkimuksen aihealueen valintaan on lisäksi vaikuttanut voimakkaasti Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimus talousrikostutkijoiden eettisistä arvoista. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkentaa Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimusta, sillä siinä esitetyt tulokset ovat koskevat vain yhtä ammattiryhmää. Suoritettaessa vastaavanlainen tutkimus rahastonhoitajien ja tilintarkastajien keskuudessa saadaan tuloksiin ainakin jossain määrin lisää vertailupohjaa.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa käsitellään kahden eri laskentatoimen ammattiryhmän, rahastonhoitajien ja tilintarkastajien, moraalia sekä eettisiä näkemyksiä kyselytutkimuksen keinoin. *Tavoitteena on selvittää, poikkeavatko kyselyyn osallistuneiden vastaukset toisistaan täysin ammatillisesta näkökulmasta riippumatta, vai saneleeko työpaikka jo lähtökohtaisesti ainakin osan vastauksista.* Myös ikä tai sukupuoli saattaa olla asiaan vaikuttava tekijä. Tarkoituksena on silti saada muodostettua kuva molempien ammattiryhmien etiikasta. Kaikilla ihmisillä on arvoja, joita teot ja valinnat heijastavat. Lisäksi *tarkoituksena on myös kvantifoida osaltaan näiden ammattiryhmien käsityksiä etiikasta.*

Kuitenkin erityisen kiintoisaa on selvittää juuri rahastonhoitajien moraalikäsitteitä Suomessa, sillä esimerkiksi Yhdysvalloissa juuri rahastonhoitoon keskittyneet yritykset ovat joutuneet epäilyksen alaisiksi sisäisen tiedon kauppaamisesta (Wall Street Journal 2010). Tästä huolimatta tavoitteena tutkimuksessa on neutraali kuvaus syyllistämättä taikka ihannoimatta mitään tiettyä ammattiryhmää. Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään paremmin laskenta-ammattilaisten etiikantajua ja sitä, millainen tilanne etiikan suhteen on nykypäivän Suomessa. Tutkimuksen kysymys kuuluu:

Miten kahden eri laskentatoimen ammattiryhmän edustajien etiikka poikkeaa toisistaan – voiko yleistystä edes tehdä?

Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, ovatko haastateltavat laskenta-ammattilaiset saaneet opiskeluvaiheessaan minkäänlaista etiikan opetusta. Asiaa tutkitaan sen vuoksi, että etiikan opetuksen tarpeellisuudesta laskentatoimen yhteydessä on kiistelty. Sen puolesta puhuu esimerkiksi Caliyurtin (2007) tutkimus, mutta sitä arvostelee esimerkiksi McPhail (1999). Tutkimuksen ensimmäinen alakysymys kuuluu:

Ovatko ammattiryhmien edustajat saaneet etiikan opetusta missään vaiheessa uraansa, ja vaikuttaako laajempi oppimäärä positiivisesti eettisyyteen?

Ammattiryhmien käsityksiä etiikasta tullaan kvantifioimaan Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimukseen perustuvalla arvokyselyllä. Tarkoituksena on selvittää ammattien välisiä eroja arvojen suhteen. Tutkimuksen toinen alakysymys kuuluu:

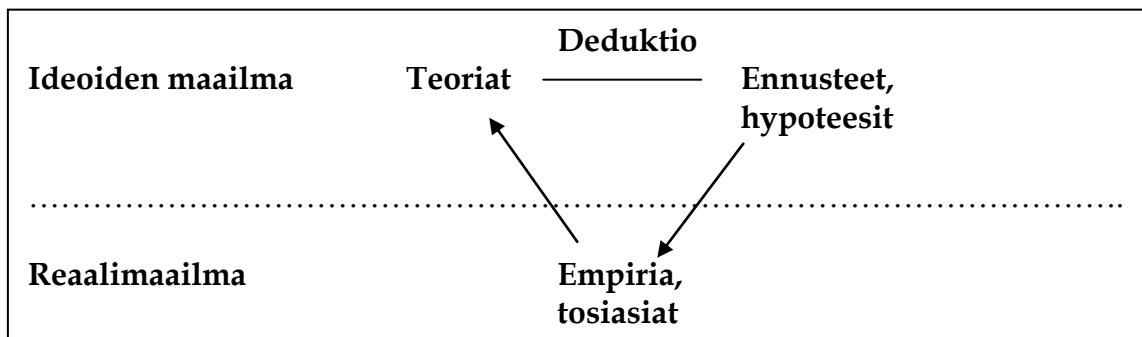
Voidaanko talousrikostutkijoiden ja laskentatoimen ammattilaisten välillä löytää eroja eettisten arvojen tärkeydessä ammatin suhteen?

Näihin kysymyksiin haetaan tässä työssä vastausta mm. kyselyn avulla. Kysely suunnattiin rahastonhoitajille ja tilintarkastajille.

1.3 Tutkimusmetodologia ja tutkimuksen toteuttaminen

1.3.1 Tutkimusmetodologia

Tämän kappaleen tarkoituksena on tuoda esiin tutkimuksen metodologiset valinnat. Kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia tutkimustapoja on vaikea erottaa tarkkarajaisesti toisistaan, ja ne voidaankin nähdä toisiaan täydentävinä lähestymistapoina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 136). Tutkimusmenetelmiä ei ole helppo pelkistää kahtiajakoihin (Eskola & Suoranta 1998, 14). Tämä tutkimus on luonteeltaan pääpainoisesti kvantitatiivinen, mutta siinä voidaan havainnoida myös kvalitatiivisia piirteitä. Kvantitatiiviselle tutkimukselle tyypillisinä piirteinä pidetään sitä, että se mahdollistaa deduktiivisen päättelyn teorian ja tutkimuksen välillä, juontaa juurensa luonnontieteisiin ja sen luomaan empiiriseen malliin sekä ehdotonta objektiivisuutta. Usein luodaan jokin hypoteesi, joka sitten pyritään todistamaan empiirisillä mittauksilla. (Bryman & Bell 2007, 28.) Teorian ja empirian väliltä löytyvä yhteys on olennaista (Hirsjärvi ym. 2009, 143).

KUVIO 1: Kirjoittajien Hirsjärvi ym. (2009, 143) kuviota mukaileva kuvio esittää teorian ja empirian suhdetta.

Tässä tutkimuksessa käytetään tiedonkeruumenetelmänä survey-tutkimusta, joka on jo pitkään ollut yksi kvantitatiivisen tutkimuksen lähestymistavoista (Hirsjärvi ym. 2009, 134). Kyselytutkimus on valittu siksi, koska tutkimuksen tarkoituksena on saada selville tietoja, joita ei olisi mahdollista saada tarkkailemalla kohteiden toimintaa. Tutkimustavan etuina voidaan pitää laajan tutkimusjoukon tavoittamista verrattain pienin kustannuksin. Isompi tutkimusjoukko edesauttaa osaltaan yleistysten tekoa tutkimuksesta saadun aineiston perusteella. (Remenyi, Williams, Money & Swartz 2000, 150; Hirsjärvi ym. 2009, 193–195.) Käytettäessä kyselyä eliminoidaan samalla myös haastattelijan vaikutus vastauksiin. Haastattelijan ollessa läsnä, vastaaja saattaa

tuntea henkilöllisyytensä olevan suojaamattomampi kuin jos saa vastata kyselyyn omassa rauhassaan ja nimettömänä. Tällöin on helpompi vastata arkaluontoisiin kysymyksiin. Kyselyssä kysymykset ovat lisäksi yhdenmukaiset kaikille vastaajille. (Jyrinki 1976, 25.)

Haasteena kyselytutkimuksessa on saavuttaa tarpeeksi suuri vastaamisprosentti, joka on yleensä paljon suurempi kuin esimerkiksi niin sanotussa normaalissa haastattelussa, jossa haastattelija kyselee kysymykset vastaajalta. Erityisen pulmallista on se, ettei vastaamattomuus ole satunnaista. Tällöin vastaajat ovat yleensä joiltakin ominaisuuksiltaan erilaisia ihmisiä kuin kyselyyn vastaamattomat, mikä saattaa johtaa tutkimuksen selektiivisyyteen ja harhoihin tuloksissa. (Jyrinki 1976, 27.) Tutkimuksen tavoitteena on kuitenkin saada vastaajajoukosta mahdollisimman heterogeeninen ja vastausprosentista mahdollisimman suuri, jotta tulokset olisivat valideja.

Kyselyhaastattelu suoritetaan MrInterview-ohjelmalla, jolloin vastaaminen tapahtuu internetissä. MrInterview on SPSS:n tarjoama sovellus ja tulokset tullaan analysoimaan myöhemmin PASW Statistics 18 -ohjelman avulla. Linkki kyselyyn lähetetään sähköpostin välityksellä kullekin vastaajalle erikseen.

1.3.2 Tutkittava joukko

Tämä tutkimus toteutettiin Internet-kyselynä helmi-maaliskuun aikana 2011. Tutkittava joukko valittiin seulomalla sijoitusrahastojen hoitoa tarjoavien yritysten web-sivuja, joiden kautta rahastonhoitajien sähköpostiosoitteet saatiin selville, sekä tilintarkastajien osalta apuna käytettiin Keskuskauppakamarin yhteystietopalvelua. Rahastonhoitajien sähköpostiosoitteiden löytäminen osoittautui melko haasteelliseksi tehtäväksi, mutta lopulta kokoon saatiin yhteensä 116 henkilöä, joille kysely lähetettiin. Tutkittavasta joukosta pyrittiin saamaan mahdollisimman laaja ja heterogeeninen, jotta vastauksiin saataisiin hajoavaisuutta. Henkilöiden työnantajina toimivat mm. Aktia, FIM, Nordea, Seligson, Danske Capital, Pohjola, Evli, SEB ja Osuuspankki.

Tilintarkastajien sähköpostiosoitteiden määrä rajoitettiin 127 kappaleeseen, vaikka huomattavasti enemmän olisi ollut mahdollista löytää, jotta tutkittava joukko olisi suunnilleen samankokoinen rahastonhoitajien kanssa. Tilintarkastajia oli niin yksityisesti työskenteleviä kuin kansainvälisesti toimivien yritysten (mm. PwC, KPMG, Deloitte ja Ernst & Young) työntekijöitäkin, jotta joukosta saataisiin mahdollisimman monipuolinen. Rajoittavana kriteerinä molempien ammattikuntien kohdalla oli suomen kieli, sillä kysely oli tehty suomeksi. Yhteensä 19 osoitetta osoittautui kelvottomiksi tai vanhentuneiksi (11 rahastohoitajaa, 9 tilintarkastajaa). Perille menneiden sähköpostien yhteislukumäärä oli 224. Vastauksia saatiin lopulta yhteensä 75 kappaletta, joista 41 oli tilintarkastajilta ja 34 rahastonhoitajilta.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Vaikka kaupankäyntiin sisältyvää moraalialia ovat pohtineet filosofit jo Aristoteleen ajoista lähtien, termiä yritysetiikka alettiin käyttää yleisesti akateemisissa tutkimuksissa ja kirjoituksissa Yhdysvalloissa vasta 1970-luvun alkupuolella, jolloin se myös levisi ympäri maailmaa. 1960-luvulla yritykset alkoivat kiinnittää enenevässä määrin huomiota ympäristö- ja yhteiskuntavastuuseensa kuluttajilta tulevan paineen vuoksi. Tämän seurauksena kauppatieteitä opettavat yliopistot ja kauppakorkeakoulut alkoivat tarjota kursseja, jotka keskittyivät yritystoiminnan sosiaaliseen vastuuseen. (De George 2005.) Sitten yritysetiikkaa on tutkittu laajasti (mm. Kaptein, Takala, Velasquez), ja asiaan keskittyneitä aikakauslehtiä on perustettu (esim. Journal of Business Ethics sekä Business Ethics: A European Review). Tässä tutkimuksessa pääpaino on laskentatoimen ja laskenta-ammattilaisten etiikan tutkimuksella, joka on jäänyt hieman vähemmälle huomiolle. Kuitenkin vuonna 2006 Ronald W. Clement julkaisi tutkimuksensa, jonka mukaan yleisin rikkomus vuoden 1999 Fortune 100 -listalla olleille yrityksille, joita tutkittiin vuosien 2000 ja 2005 välisenä aikana, oli laskentatoimen petos.

Tutkimuksia laskentatoimesta ja moraalista kuitenkin on olemassa. Stephen E. Loeb kirjoitti omaansa jo vuonna 1971 tavoitteenaan raportoida löydöksiä tilintarkastajien eettisessä käyttäytymisessä Wisconsinissa, Yhdysvalloissa. Tilintarkastajilta kysyttiin strukturoidun haastattelun keinoin, kuinka he käyttäytyivät tai käyttäytyisivät tilanteessa, jossa heidän edessään oli tai olisi eettinen konflikti. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajien eettisen koodiston loukkauksia todella esiintyi tilintarkastajien keskuudessa. Loeb mainitsi lopuksi, että alan ammattilaisten uskollisuus noudattaa koodiston säännöksiä riippuu pitkälti koko väestön yleisestä asenteesta kyseiseen koodistoon.

Opiskeluvaiheen etiikka otetaan esille useissa laskentatoimeen kohdistuneissa tutkimuksissa (esim. Caliyurt 2007; Alegria Carreira ym. 2008; Loeb 1991; McPhail 1999; Jackling ym. 2007). Tämän päivän kauppatieteiden opiskelijat ovat tulevaisuudessa vallankahvassa tehtäessä valintoja yritysten kestävä kehityksen ja etiikan kannalta (Lämsä ym. 2008). Tästä syystä kyseiset tutkimukset ovat keskeisesti esiteltyinä tässä työssä.

Vasta lähiaikoina on keskitytty tutkimaan opetuksen vaikutuksia taloustieteiden opiskelijoiden mielipiteisiin, toteaa Lämsä työryhmineen (2008). He ovat tutkineet kahdessa suomalaisessa kauppatieteiden korkeakoulussa koulutuksen vaikutusta asenteisiin, opiskelijoiden etiikantajuun ja ympäristön huomiointiin yms., sekä onko sukupuolella merkitystä muutoksen suhteen. Heidän mukaansa suomalaisten opiskelijoiden etiikantaju ei muutu korkeakouluaihana (n. viisi vuotta), vaan se pysyttelee samalla tasolla. Muutos asenteissa vaatii erityisesti miehillä pidempää aikaväliä. Portugalissa suoritettu samankaltainen tutkimus, jossa selvitettiin etiikan opetuksen merkitystä laskentatoimen ja rahoituksen saralla, toisaalta kertoo velvollisuusetiikan opetuksen vahvistaneen oppilaiden käsityksiä eettisen koodiston

tarpeellisuudesta (Alegria Carreira ym. 2008). Suomessa on myös selvitetty, kuinka paljon suomalaisissa kauppateiden yksiköissä opetetaan etiikkaa laskentatoimen yhteydessä (Ruokoniemi, 2008). Turkkilaisen tutkimuksen mukaan, jos laskentatoimen opiskelijoille on opetettu etiikkaa, he tulevat todennäköisemmin sitä itsekin myöhemmin opettamaan. Enronin yms. skandaalien jälkeen etiikan opetuksesta on tullut entistä tärkeämpää, niin kehittyneissä kuin kehittyvissäkin maissa. (Caliyurt 2007.) Etiikan opetus nähdään tärkeänä tulevaisuuden toimien kannalta.

McPhail (1999) esittelee artikkelissaan kuitenkin toisenlaisen näkökulman laskentatoimen etiikan opetuksesta. Hänen mukaansa yliopistoja on syytetty paljolti siitä, etteivät ne ole opettaneet tarpeeksi etiikkaa laskentatoimen opetuksen yhteydessä. Vastatakseen syytökseen McPhail mainitsee, että etiikan opetus saattaa luoda opiskelijoille jopa liian rationalistisen etiikankuvan ja olla osasyyllisenä ”ylirationaalisten ja vaarallisen eettisten” laskenta-ammattilaisten muovautumisessa. Hän perustaa työnsä 1700-luvulla eläneen skotlantilaisen filosofin, David Humen, oletuksiin sekä ranskalaisen filosofin, Michel Foucaultin, valta-tieto-teorioihin. Humen mukaan moraaliset käsitykset eivät voi olla järkeilyyn perustuvia, sillä järkeily ei vie ihmistä koskaan tekoihin, joihin moraalin tulisi juuri viedä. Moraali on tunteisiin, ei järkeen, perustuva käyttäytymistapa. (MacIntyre 2000, 169.)

Suomalaiskontekstissa laskentatoimen ja moraalin välistä suhdetta on käsitelty erityisesti Virtanen (mm. 2002, 2004 ja 2007). Väitöskirjassaan *Laskentatoimi ja moraalit* (2002), Virtanen on tutkinut hyvää kirjanpitoa, verosuunnittelua sekä hyvää tilintarkastustapaa haastatteleamalla laskenta-ammattilaisia vuosien 2000 ja 2001 välillä selvittäen heidän näkemyksiään asiasta. Samaa aihepiiriä Virtanen käsittelee artikkeleissaan *Laskentatoimi ja moraalit - Onko niillä jotain yhteyttä keskenään?* (2002) sekä *Rahoituksen laskentatoimi yksilömoraalin näkökulmasta - Sanktioita, normeja, hyötyjä ja velvollisuuksia* (2004), joista jälkimmäinen on periaatteessa tiivistelmä hänen väitöskirjastaan. Virtasen tutkimukset ovat keskeisellä sijalla tässä työssä, sillä ne käsittelevät pitkälti samaa aihepiiriä lähes samassa kontekstissa kuin ko. tutkimus.

Tämän tutkimuksen kannalta tärkeä rooli on myös Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimus (2010) talousrikostutkijoiden hallinnon eettisistä arvoista Suomessa. Tutkimuksessa pyrittiin saavuttamaan käsitys talousrikostutkimuksen parissa työskentelevien eettisistä arvoista ja niiden merkityksestä heidän työssään. Tutkijat suorittivat tutkimuksensa sähköisenä kyselynä, jossa he pyysivät vastaajia arvioimaan, kuinka soveltuvia heidän työhönsä olivat arvot, jotka oli valittu kirjallisuuden perusteella. Nämä arvot olivat ammattitaito, joustavuus toimintatavoissa, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, riippumattomuus, rehellisyys, objektiivisuus, luottamuksellisuus, toiminnan tuloksellisuus ja toiminnan vaikuttavuus. Merkityksellinen Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimus on sen vuoksi, että tämän tutkimuksen kysymyspatteristossa on samanlainen arvokysely kuin edellä mainituilla tutkijoillakin. Saman mittarin valitseminen tähän

tutkimukseen lisää merkittävästi tulosten vertailtavuutta ja tällä menettelytavalla saadaan leveämpi vertailupohja rahastonhoitajien ja tilintarkastajien eettisten arvojen tutkimukseen.

1.5 Tutkimusprosessi ja tutkimuksen rakenne

Tutkimus rakentuu kuudesta kappaleesta, joista ensimmäinen on tutkimuksen johdanto. Tässä kappaleessa käsitellään taustoja, miksi aiheeseen on päädytty, esitellään tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoitteet, käydään läpi aiempia tutkimuksia sekä selvitetään tutkimusmetodologia eli lyhyemmin sanottuna luodaan tutkimuksen viitekehys. Toisessa kappaleessa tutustutaan työn ymmärtämisen vaatimiin keskeisiin käsitteisiin, kolmannessa pureudutaan tarkemmin Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimukseen. Neljännessä kerrotaan tutkimuksen tuloksista, viidennessä pohditaan tuloksia ja kuudennessa keskitytään tuloksista vedettäviin johtopäätöksiin.

Tutkimusprosesseissa on kuitenkin hyvä aina varautua yllätyksiin. Tutkimuksen teko on oppimista, jossa on otettava huomioon hermeneuttisen pedagogiikan korostama tiedonmuodostuksen spiraaliluonne. Hermeneuttisella spiraalilla (tai kehällä) on kolme keskeistä merkitystä. Näistä ensimmäinen merkitys on se, ettei tiedonmuodostusprosessilla ole mitään absoluuttista alkua - ymmärrys perustuu aina jo ennalta ymmärrettyyn. Tutkijalla on siis aina jonkinlainen esiymmärrys tutkimastaan aiheesta, joka muuttuu tutkijan saadessa enemmän ja enemmän tietoa. (Siljander 1988, 115-116.)

Kehän toinen momentti on osan ja kokonaisuuden suhde tulkintaprosessissa. Tutkittava ilmiö voidaan paloitetuna osiin, mutta osien summaa ei voida ymmärtää, jos summaa ei suhteuteta kokonaisuuteen. Ymmärrettäessä kokonaisuus, ymmärretään selvemmin myös osien merkitys. (Siljander 1988, 116-117.)

Kolmas merkitys on se, että tutkimuksessa saavutetut ymmärryksen tasot ovat aina vain väliaikaisia tutkijan syventäessä tietämystään. Tulkintaprosessilla ei ole alkupisteen lisäksi myöskään absoluuttista päätepistettä. (Siljander 1988, 117-119.)

2. KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Etiikka ja moraali

Sanan moraali alkuperä on latinan kielessä: *mos, mores*, joka tarkoittaa tapaa tai tapoja. Moraalia voidaan pitää yhteisön tai yksilöiden toimintaa ohjaavana piirteenä. Yhteisöissä on erilaisia kirjoittamattomia sääntöjä, joihin moraalinen toiminta perustuu. Moraali poikkeaa esimerkiksi laeista siinä, että sen noudattamista valvovat kaikki ihmiset, vaikkei moraaliseen toimintaan virallisesti velvoitetakaan. Lisäksi, vaikkei yhteisön sääntöjen rikkomisesta saisikaan sanktioita, yhteisön paine ajaa noudattamaan näitä sääntöjä. Moraalin noudattamisen kannalta sosiaalinen kontrolli on ensiarvoisen tärkeää. Tutkittaessa moraalia, kysymykset koskevat oikeaa ja väärää tai hyvää ja huonoa. (Virtanen 2007; *Dictionary of philosophy* 1984; Velasquez 1998, 8.)

Etiikka on moraalia tutkiva filosofian alue. Se pohtii, kuinka yhteisön moraaliset säännökset vaikuttavat jokapäiväiseen elämäämme, ja ovatko nämä säännökset järkeviä ja perusteltuja vai täysin perusteettomia. Etiikassa tutkitaan toimintaa, kun taas moraali ohjaa tuota toimintaa. (Virtanen 2007; Velasquez 1998, 11–13.) Modernia etiikkaa kutsutaankin moraalifilosofiaksi (Airaksinen 1987, 9). Etiikka ja moraali eivät siis varsinaisesti ole sama asia, mutta koska tämä tutkimus on luonteeltaan deskriptiivinen, käytetään käsitteitä rinnakkain ja toistensa synonyymeina. Deskriptiivisyydellä tarkoitetaan tässä sitä, että tutkimus kysyy ennemminkin: ”Varastavatko tilintarkastajat työpaikaltaan?”, kun normatiivinen etiikan tutkimus voisi kysyä: ”Onko varastaminen väärin?” (Velasquez 1998, 13).

Yritysetiikan yhteydessä käytetyt yleisimmät moraalifilosofian suuntaukset ovat hyve-etiikka, velvollisuus- ja oikeusetiikka sekä seurausetiikka (Airaksinen 1987; Velasquez 1998), ja ne soveltuvat myös laskentatointa käsittelevään tutkimukseen (Virtanen 2002.) Jotta saavutettaisiin kattava kuva etiikan tutkimuksesta, esitellään nuo teoriat seuraavaksi.

2.1.1 Hyve-etiikka

Hyveillä tarkoitetaan luonteenpiirteitä, jotka tekevät ihmisestä hyvän. Hyve-etiikassa kaikkein perustavanlaatuisin kysymys kuuluukin: Mitkä ovat ne ominaisuudet, jotka tekevät henkilöstä moraalisesti hyvän ihmisen? Tällaisia yleisesti hyveinä pidettyjä ominaisuuksia ovat esimerkiksi rehellisyys ja ahkeruus. Jotta ihmisen hyveenä voitaisiin sanoa olevan rehellisyys, on hänen kerrottava totuus aina, koska hän ajattelee sen olevan oikein, hänen mielestään totuuden kertominen tuntuu hyvältä, valehtelu kuvottaa häntä sekä hän haluaa kertoa totuuden kunnioituksestaan totuutta kohtaan. Jos ihminen kertoisi totuuden vain silloin tällöin tai kertoisi sen vain väärin tarkoituksiperin, ei voitaisi hänen hyveekseen sanoa rehellisyyttä. Huomionarvoisa seikka hyveissä on myös se, etteivät ne ole synnynnäisiä ominaisuuksia kuten ulkonäkö, vaan niihin pitää tietoisesti pyrkiä. Kuitenkin ne saavutettuaan, ominaisuuksista tulee pysyviä. (Internet Encyclopedia of Philosophy; Velasquez 1998, 132–133.)

Hyve-etiikka on alun perin Aristoteleen (384 eaa–322 eaa), antiikin Kreikassa eläneen filosofin, esiintuoma ajattelutapa. Hänen mukaansa ihmisen erotti eläimistä kyky tehdä päätelmiä, järkeillä, joten ihmisten tulisi käyttää tuota kykyään kaikissa tekemisissään. Näin ollen hyveet ovat tapoja, joiden avulla ihminen voi elää järjen mukaan. (Velasquez 1998, 133.) Jokaista hyvettä kohti on myös pahe, kuten rohkeutta vastaava pahe on pelkuruus tai oikeudenmukaisuutta vastaava on epäoikeudenmukaisuus. Aristoteles painotti kultaista keskitietä hyveopissaan – ihmisen on löydettävä tasapaino tekojensa ja halujensa väliltä. Esimerkkinä keskitiestä voidaan mainita rohkeus, joka on pelkuruuden ja tyhmänrohkeuden välillä. Tuon tasapainon löytämiseen auttoi jälleen yksi hyve, harkitsevaisuus. Aristoteleen mukaan hyveiden toteuttamiseen liittyy hienojakoista eettistä viisautta, jolloin hyveellisen ihmisen järki neuvoo tai hahmottaa oikeanlaisen toiminnan kussakin tilanteessa. Ollakseen hyveellinen ihminen, täytyy ihmisen pystyä toimimaan oikein kaikissa tilanteissa, vaikka tilanne ei vaikuttaisi eettisesti relevantilta. Yksilön eettistä kvaliteettia arvioidaan kokonaisuutena. Ihmisen elämän päämääränä on pyrkiä onnellisuuteen, mutta hyveellinen elämä ei silti takaa elämän onnellisuutta. (Tuominen 2011.)

Hyveet eivät ole aina täysin ristiriidattomassa tilanteessa keskenään. Airaksinen (1987) mainitsee muun muassa lääkärin ja sotilaiden toisinaan kohtaamat tilanteet. Lääkärin hyve-etiikkaan kuuluu myönteinen suhtautuminen terveyteen ja elämään. Silti esim. eutanasia on ongelma, jota lääkärin on hyveen kannalta hankala perustella, vaikka potilaalla itsellään olisi hyvät perusteet toimenpiteelle. Sotilaalla taasen on oikeus tappaa puolustaessaan maataan, mutta tappaminen sinänsä ei ole hyväksyttävää. Hyveistä puhuttaessa ei näin ollen ole itsestään selvää, että ne koskisivat kaikkia.

2.1.2 Velvollisuusetiikka

Velvollisuusetiikka eli deontologinen etiikka on yksi vanhimmista malleista etiikan käsittelyyn. Se perustuu siihen yksinkertaiseen lainalaisuuteen, että tietyt teot ovat väärä ja tämän vuoksi niitä on vältettävä, kun taas toiset ovat oikeita ja sen vuoksi ihminen on velvollinen ne täyttämään. Velvollisuusetiikan mukaista tekoa ei perustella sen seuraamuksella, vaan teko on "itsessään" oikea tai väärä. (Koskinen 1995, 81–82.)

Velvollisuusetiikan tunnetuin esiintuoja oli Immanuel Kant (1724–1804), Itä-Preussissa syntynyt filosofi. Kantin teoria perustui moraalikäsitteeseen, jota hän kutsui kategoriseksi imperatiiviksi, ja siihen, että kaikkia ihmisiä tulisi kohdella vapaina ja tasavertaisina toisiinsa nähden. Hän esitti, että kaikilla ihmisillä on tietyt moraaliset oikeudet ja velvollisuudet huolimatta siitä, mitä käytännön hyötyjä näiden oikeuksien ja velvollisuuksien suorittamisesta seuraa. Kategorinen imperatiivi sitoo kaikkia ajattelevia olentoja. (Velasquez 1998, 93–94.)

Kantin kategorinen imperatiivi käsitti kolme sääntöä, jotka vapaasti suomennettuina olivat:

- 1) "Toimi ainoastaan siten, että tavastasi toimia voitaisiin muodostaa universaali laki."
- 2) "Kohtele kaikkia ihmisiä, myös itseäsi, ikään kuin he olisivat päämääriä sinänsä, älä koskaan pelkinä välineinä."
- 3) "Toimi aina niin kuin jokaisen järkevän olennon tahto olisi kuin yleismaailmallinen laki." (Kant 1785, teoksessa Uleman 2010, 121; suomennos: Wikipedia 2010)

Kantin etiikka perustui siis vapauteen, jolloin vain vapaita olentoja voidaan velvoittaa eettisesti. Jos on mahdotonta toimia oman tahtonsa mukaisesti, on tällöin vapaa myös vastuusta. Kantin moraalifilosofia on nimenomaan tekoihin perustuvaa, eikä teon eettisyyttä ratkaise sen seuraukset, vaan itse teko. Kantin etiikan ylimmän periaatteen, moraalilain, tulee olla riippumaton kaikista ulkoisista ja satunnaisista tekijöistä, sillä se perustuu vapauteen. Moraalilain perustuessa johonkin, jonka hyvyys riippuu ulkoisista tekijöistä, ei se olisi vapaa. Kantin mukaan moraalilaki perustuu *hyvään tahtoon*, joka on yksin hyvä sellaisenaan. Kant määrittelee tahdon autonomiseksi, kykeneväksi määrittelemään omat lakinsa, jolloin eettinen velvollisuus on tahdon velvollisuutta omaa autonomiaansa kohtaan. (Kannisto 2010.)

Yritysmaailmassa voisi perustella epäeettiset tekonsa sillä, ettei hän ole niistä vastuussa, sillä ei voi toimia oman tahtonsa mukaisesti. Kuitenkin moraalilain ollessa universaali, se velvoittaa kaikkia samalla tavalla aina ja kaikkialla, joten periaatteessa johto ei voisi vaatia epäeettisiä tekoja. Jos työntekijää uhkasi irtisanominen toimiessa työnantajan käskyä, esimerkiksi kaataa teollisuusjäte pohjavesistöihin, vastaan, ei ole kuitenkaan selvää, onko hän vapautettu

vastuusta, koska hänellä on periaatteessa kuitenkin mahdollisuus pidättäytyä valinnasta kaataako jätteet vai ei.

2.1.3 Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria

John Rawls esitteli vuonna 1971 ilmestyneessä teoksessaan *A theory of justice* kysymyksensä yhteiskunnan oikeudenmukaisuusperiaatteiden valinnasta. Yhteiskunnassa täytyy olla voimassa sopimus siitä, mille periaatteille yhteinen elämä rakentuu. (Airaksinen 1987, 204–205.) Näiden periaatteiden tulisi olla sellaisia, jotka jokainen omaa etuaan ajava, vapaa ja järkevä ihminen hyväksyisi yhteiskuntansa määritelmäksi tasa-arvoisessa lähtöasetelmässä. Kaikki myöhemmin laadittavat sopimukset määrittäisivät näiden perustavanlaatuisien periaatteiden pohjalta. Tätä on reiluksi peliksi käsitetty oikeudenmukaisuus. Yhteiskunnan jäsenten on siis valittava yhdessä yhdellä yhdistetyllä toimella periaatteet, joiden myötä perusoikeudet ja -velvollisuudet jakautuvat ja yhteistoiminnan hyödyn jako määräytyy. Ihmisten on päätettävä, mitä heidän yhteiskunnassaan pidetään oikeudenmukaisena ja mitä epäoikeudenmukaisena. Samalla tavoin jokaisen yksilön tulee rationaalisesti harkiten ratkaista, ”mistä hänen hyvänsä koostuu”, eli valita rationaalisesti toteutettavan tavoitejärjestelmänsä. Koska moraalitilanne on itse valittu, jokaisen ihmisen toimesta, on sen noudattaminen kaikkien velvollisuus. Oikeudenmukaisuuskäsityksen tulee yleistää ja nostaa korkeammalle abstraktion tasolle teoria yhteiskuntasopimuksesta, jonka mm. Locke ja Kant ovat esitelleet. (Rawls 1988, 19–20.)

Henkilön valitessa moraaliperiaatteitansa, tulee hänen tehdä valinnat tilanteessa, jolloin hän ei enää tunne itseään. Rawls kutsuu tätä tietämättömyyden verhoksi (veil of ignorance). Tällaisessa tilanteessa kukaan ei tunne omaa luokka-asemaansa, kykyjään, omia arvojaan, päämääräänsä elämässä eikä toisaalta mitään oman yhteiskuntansa historiasta. Moraaliperiaatteet tulee päättää yleisiin ja teoreettisiin totuuksiin nojaten. (Airaksinen 1987, 209–210.)

Rawls esitteli oikeudenmukaisuuden kaksi periaatetta, jotka ovat hyvin sovellettavissa myös yritysmaailmassa. Jos periaatteet sattuisivat sotimaan joskus toisiaan vastaan, on niistä ensimmäinen voittava toisen ja toisen periaatteen b-kohta on voittava a-kohdan (Velasquez 1998, 114). Periaatteet ovat:

- 1) ”Jokaisella ihmisellä on oleva yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen perusvapauteen, joka on sovittavissa yhteen muiden samanlaisen vapauden kanssa.”
- 2) ”Yhteiskunnalliset ja taloudelliset eriarvoisuudet on järjestettävä sellaisiksi, että (a) on järkeenkäypää odottaa niistä etua jokaiselle ja (b) että ne liittyvät kaikille avoimiin asemiin ja virkoihin.” (Rawls 1988, 46.)

Käytännössä ensimmäinen periaate kertoo, että kansalaisen vapauksia on suojeltava ”invaasiolta” ja niiden olevan tasa-arvoiset muiden ihmisten

vapauksien kanssa. Tasa-arvoisen vapauden periaatteen pitäessä paikkansa on yritysten epäoikeudenmukaista loukata työntekijöidensä yksityisyyttä, on väärin yrittää vaikuttaa poliittisiin ratkaisuihin lahjonnalla tai muutoin rikkoa yhteiskunnan jäsenen yhtäläisiä poliittisia oikeuksia. (Velasquez 1998, 114.) Rawlsin teorian mukaan sähköisen viestinnän tietosuojalaki, ns. Lex Nokia, ja 2000-luvun loppupuolen vaalirahasotkut olisivat tällöin moraalisesti vähintäänkin arveluttavia.

Toisen periaatteen kohta a osoittaa, että tuottelias yhteiskunta tulee sisältämään myös eriarvoisuuksia, mutta sen tulee pyrkiä korjaamaan näitä tilanteita, jollei korjaamisesta aiheudu yhteiskunnalle liikaa taakkaa, joka taas tekisi kaikkien elämästä entistä kurjempaa. Mitä tuottoisampi yhteiskunta on, sitä enemmän se voi tarjota hyötyä jäsenilleen. Koska periaate velvoittaa yhteiskunnan maksimoimaan hyödyt vähäosaisimmille, tarkoittaa se myös sitä, että yritysten tulisi käyttää raaka-aineensa mahdollisimman tehokkaasti. Samaan tapaan ajateltuna tulisi yritysten myös pyrkiä saasteettomaan lopputulokseen, koska saasteita synnyttävä tuotanto ei saavuta parasta mahdollista hyötysuhdetta. (Velasquez 1998, 115.)

Kohta b tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan kaikilla jäsenillä tulee olla mahdollisuus hakea ja päästä yhteisön etuoikeutettuihin aseisiin. Jotta tällaisiin työpaikkoihin, joiden vaatimukset perustuvat ainoastaan työn edellytyksiin (ei siis sukupuoleen tms.), voisi päästä, tulisi kaikilla olla yhtäläinen mahdollisuus töiden edellyttämään koulutukseen ja harjoitteluun. Työntekijän ponnistukset, taidot ja kontribuutio työtä kohtaan määräisivät tuolloin hänen saamansa korvauksen. (Velasquez 1998, 115.)

2.1.4 Seurausetiikka, utilitarismi

Nimensä mukaisesti, seurausetiikka keskittyy tekoa seuraaviin tapahtumiin. Teon moraalisen arvon ratkaisevat hyvät tai huonot seuraukset, jotka teosta aiheutuvat. Siinä missä velvollisuusetiikka olisi saattanut tuomita esimerkiksi Hitlerin tappamisen, olisi seurausetiikka voinut perustella teon moraalisesti oikeaksi, koska se olisi voinut säästää jopa miljoonia ihmishenkiä. Seurausten oikeudenmukaisuuden päättäminen on vaikeampi pulma. Kuka päättää, mikä on oikein? Onkin esitetty, että seurauseettistä päättelyä voidaan soveltaa vain niin kauan kuin hyvä ja paha seuraavat samalle kohteelle. (Koskinen 1995, 85–91.)

Seurausetiikan, toiselta nimeltään teleologisen etiikan (telos = päämäärä, tarkoitusperä), tunnetuinta muotoa kutsutaan utilitarismiksi (utilitas = hyöty) (Koskinen 1995, 92). Ihmiskunnan tavoittelemasta maksimaalisesta nautinnosta, tai hyödystä, voidaan johtaa moraalisesti oikea toiminta ja sen velvollisuudet. Hyöty on ainoa arvo ja asia, jota kannattaa tavoitella sen itsensä vuoksi. (Airaksinen 1987, 136–137.) Hyötyä tavoitellaan useimmiten myös yritystoiminnassa. Utilitarismi onkin käyttökelpoinen etiikan teoria tässä kontekstissa, sillä taloustieteelliset ja matemaattiset työkalut antavat vahvan

pohjan eritoten normatiivisen etiikan utilitaristiselle muodolle (Airaksinen 1987, 139).

1800-luvun puolivälissä Britanniassa syntyi liberalistista ajattelua, joka korosti yhteiskunnan keskeisen päämäärän olevan eettinen eikä suinkaan taloudellinen. Eräs ajatustavan keskeisimmistä kehittäjistä oli John Stuart Mill (1806–1873). Millin mukaan tekojemme moraalinen arvo on riippuvaista siitä, kuinka paljon ne edistävät kaikkien ihmisten hyvinvointia. (Saastamoinen 1998, 137–138.) Hyöty on moraalisen toiminnan mittapuu, missä hyöty ei kuitenkaan ole nautinnon tai mielihyvän vastakohta, kuten sen on monen utilitarismin arvostelijan toimesta luultu olevan, vaan sillä tarkoitetaan juuri nautintoa, yhdistettynä tuskan puuttumiseen. Utilitarismin mukaan nautinto ja vapaus tuskasta ovat tavoittelemisen arvoisia päämääriä itsessään, ja niillä tarkoitetaan onnellisuutta. Onnettomuus on taas päinvastoin tuskaa ja nautinnon puutetta. Utilitarismia on syytetty liiasta hedonismista, mutta on huomioitava, ettei oikean toiminnan mittapuuna käytettävä onnellisuus ole suinkaan yksin toimijan omaa onnellisuutta vaan kaikkien niiden onnellisuutta, joita kyseinen toiminta jollain tapaa koskee. Ihmisen on pyrittävä oman ja muiden onnellisuuden välillä toimintaan, jossa hän toimii kuin hyväntahtoinen ulkopuolinen tarkkailija. Tällöin Raamatusta tutut periaatteet ”Tee niin kuin haluaisit itsellesi tehtävän” ja ”Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi” muodostavat täydellisen ideaalin utilitaristiselle moralille. (Mill 2000, 15–32.) On ilmeistä, että Millin mukaan oikeudenmukaisuuden sääntöjen ylläpitäminen ja niiden jatkuva painotus on yleisen hyvinvoinnin kannalta merkittävämpää kuin niiden rikkomisesta mahdollisesti seuraava lyhytaikainen hyöty. Oikeudenmukaisuuden määrittäminen saattaa joskus olla kuitenkin hyvin vaikeaa. (Saastamoinen 2000, 146 [suomentajan jälkisanat Millin teoksessa Utilitarismi].) Tällöin hyödyn oikeudenmukainen jakautuminen saattaa vaarantua.

Utilitarismi korostaa myös, ettei teon motiivilla ja teon moraalisella arvolla ole mitään tekemistä toistensa kanssa, joskin toimijan arvon kanssa motiivilla on paljon tekemistä. Mill (2000) toteaa, ettei mikään eettinen järjestelmä edellytä kaiken toiminnan motiiviksi velvollisuudentuntoa. Hukkuvan voi pelastaa motiivinaan palkkio, mutta teko on silti moraalisesti oikein. Millin utilitarismi ei ole niin sanotusti yhtä mustavalkoista kuin moni muu etiikan oppi saattaa yksinkertaistettuna olla. Yksittäiset moraalisesti oikeat teot eivät ole välttämättä merkki hyveellisestä luonteesta, joskin pitkällä tähtäimellä todiste hyvästä luonteesta ovat hyvät teot (Mill 2000, 36). Utilitarismi määrittelee lisäksi, että on olemassa laadultaan erilaisia nautintoja. ”On parempi olla tyytymätön ihminen kuin tyytyväinen sika, ja on parempi olla tyytymätön Sokrates kuin tyytyväinen typerys” (Mill 2000, 21).

Utilitaristisesti ajatellen, yrityksen tehtävänä on tuottaa mahdollisimman paljon hyötyä ja jakaa sitä sidosryhmilleen, mutta utilitarismi ei siltikään takaa hyödyn tasaista ja oikeudenmukaista jakaantumista. Kuitenkin lähtökohtaisesti kaikista sidosryhmistä omistajat ovat oikeuksiltaan etuoikeutettuja, ja heidän vastuulleen jääkin, että kaikki sidosryhmät saavat ansaitsemaansa oikeutta.

Utilitarismi ja laskentatoimi eivät pysty tarjoamaan keinoja silloin, jos joidenkin ryhmien oikeuksia loukataan tai yritys muutoin toimii epäeettisesti ja väärin. Käytännössä se, mitä laskentatoimi ja utilitarismi voivat tehdä, on selvittää, paljonko on yrityksen tulos ja miten se jaetaan. Jos laskentatoimen näkökulma laajennettaisiin utilitarismista oikeudenmukaisuuteen, olisi laskentatoimen keinoin mahdollista luoda laskentamalleja, jotka huomioisivat myös oikeudenmukaisuuden. (Lämsä, Uusitalo & Lämsä 2005, 100–101.)

2.2 Liike-elämä ja etiikka

Liike-elämän ja moraalis-poliittisten arvojen suhde on hyvin ongelmallinen kysymys sekä teoriassa että käytännössä. Talouden logiikka on joidenkin väitteiden mukaan tyystin omalakisista, jolloin se ei riipu millään tavoin muusta yhteiskunnasta. Toisaalta väitetään moraalista puhumisen liike-elämän yhteydessä johtavan väistämättä vain moralismiin. Kuitenkin talouden ja sitä ympäröivän yhteiskuntajärjestelmän suhdetta on tutkittu voimakkaasti aina klassisesta sosiologiasta lähtien, ja nykyaikana se on ehkä olennaisempaa kuin koskaan. (Kauppinen 2004, 5.) Tällöin puhutaan yleensä yritysetiikasta. Yksinkertaistettuna yritysetiikka on oppi siitä, mitä niin sanottu hyvä yrityselämä itsessään on ja miten se voidaan saavuttaa (Takala 1993, 4). Niemelän (2009) mukaan hyvin usein epäillään, ettei eettisyys tuo yritykselle parempaa menestystä, sillä yritysmaailman sanotaan olevan eettisesti neutraalia ja amoraalista. Toisaalta kuitenkin korostetaan etiikan olevan välttämätöntä yritysmaailmalle.

Yhteiskunnassa sen vaikutusvaltaisain instituutio lienee olevan sen ekonominen instituutio. Yritykset tarjoavat töitä ihmisille ja tätä kautta tuovat rahaa myös valtion kassaan. Lisäksi ne tuottavat ihmisten kaipaamia tuotteita ja palveluita. Yritysetiikka on yksi etiikan tutkimuksen sovellusala. Siinä tutkitaan niin yritysten yleisiä moraalisia arvoja ja normeja, jolloin yrityksen voidaan ajatella olevan oma ”hahmonsansa”, kuin organisaatiossa työskentelevien ihmisten henkilökohtaisia käsityksiä moraalista ja etiikasta. Yritysetiikassa voidaan sanoa olevan kolme yleistä tutkimussuuntausta, jotka ovat kokonaisuutta käsittelevät, organisaatiota käsittelevät ja yksilöitä käsittelevät tutkimukset. Kokonaisvaltaisessa tutkimuksessa puhutaan yleensä koko maata, tai jopa koko maailmaa, käsittävästä markkinatilanteesta, organisaatiotutkimuksessa puhutaan yleensä tietystä yrityksestä ja yksilötasolla luonnollisesti yksittäisistä työntekijöistä tai pienestä joukosta työntekijöitä. Analysoitaessa eettisiä ongelmia onkin erittäin tärkeää määritellä tutkittava joukko täsmällisesti. (Velasquez 1998, 14–16.)

Yksi osa moraalifilosofian sovelluksista on ammattietiikka. Asiasta kiinnostuneen on pystyttävä hahmottamaan kuva niin ammasteista kuin etiikan ja oikeudenmukaisuuden periaatteistakin. Hahmotustehtävän vaatavuustaso nostaa se, että ammatit ovat osa ihmisen keinotekoista sosiaalista ympäristöä,

joka muodostuu yhteisistä pelisäännöistä ja niiden noudattamisesta yhteisen hyvän nimissä. Ihminen ei toimi siis pelkkänä yksilönä – hänen arvonsa, hyveensä ja vastuunsa määräytyvät myös siitä yhteisöstä ja organisaatiosta, jossa hän toimii. Ammatit kontrolloivat ihmisten elämää usein paljon laajemmalti kuin edellytettäisiin, ja ongelmia syntyykin, jos ammatin eettinen koodisto on kehno. (Airaksinen 1991, 19–20.) Ammatilla on näin ollen valtava merkitys ihmisten omiin eettisiin arvoihin.

Vaikka yritysetiikka ei suinkaan ole viimeisimpien vuosien keksintö ja yritystoimintaan voidaan sanoa liittyvän runsaasti eettisiä perinteitä, löytyy silti jotain kehitettävääkin. Yritysten eettisiä periaatteita leimaa pitkälti epäsystemaattisuus, eli periaatteita ei ole kirjattu, analysoitu tai päivitetty kunnollisesti. Yritysten eettisissä tavoitteissa mainitaan usein yhteiskunta, omat työntekijät ja asiakkaat, mutta suhde osakkeenomistajiin, sopimusosapuoliin, alihankkijoihin ja kilpailijoihin unohdetaan.

Toinen huomionarvoisa seikka on, että etiikka on kuitenkin vain osa (yrityksen) arvoja. Suomalaisissa yrityksissä arvoja ovat mm. yksilön ja ympäristön kunnioittaminen, asiakasorientoituneisuus, rehellisyys, tuottavuus, laatu, luotettavuus, tehokkuus ja palveluhenkisyys, mutta vain osan näistä voidaan sanoa kuuluvan etiikan piiriin. Tuottavuus ja innovatiivisuus ovat ennemminkin yrityksen arvoja, kun taas eettisiä arvoja ovat pikemmin ihmisiin tai ihmisten ominaisuuksiin liittyvät määreet kuten rehellisyys. (Pekkola & Pekkola 2005.)

2.2.1 Yritysetiikka: puolesta ja vastaan

Toisinaan sanotaan, että yrityksissä työskentelevien ihmisten tulisi työssään yksituumaisesti tavoitella vain rahallista hyötyä firmalleen eikä astua harhaan tavoittelemalla ”hyvää”. Yrityksen tarkoituksena on tuottaa voittoa, eikä pohtia toimintansa eettisyyttä. Yhteiskunta hyötyy eniten täydellisillä, vapaasti kilpailluilla markkinoilla, jossa yritysten on tuotettava yhteiskunnan toivomia tuotteita, jos ne haluavat saavuttaa voittoja. Yritysmaailman ja etiikan välisiä suhteita tieteellisesti tarkasteltuna erotetaan yleensä neljä keskeistä painotusta, joista kaksi näkökulmaa korostaa etiikan tarpeellisuutta ja välttämättömyyttä yrityselämässä ja kaksi muuta väittävät niiden olevan täysin yhteensopimattomia. Jyrkin näkemys katsoo, että yritysmaailmassa toimitaan aina amoraalisesti, jolloin yritysetiikasta ei voida edes puhua. Eettinen käyttäytyminen on käytännössä tällöin ainoastaan lain noudattamista. Etiikka on kuitenkin paljon enemmän kuin mitä laki edellyttää, sillä esimerkiksi Saudi-Arabian lait määräävät vielä tänäkin päivänä syrjimään naisia ja juutalaisia kaupankäynnissä. (Velasquez 1998, 36–38; Niemelä 2009.)

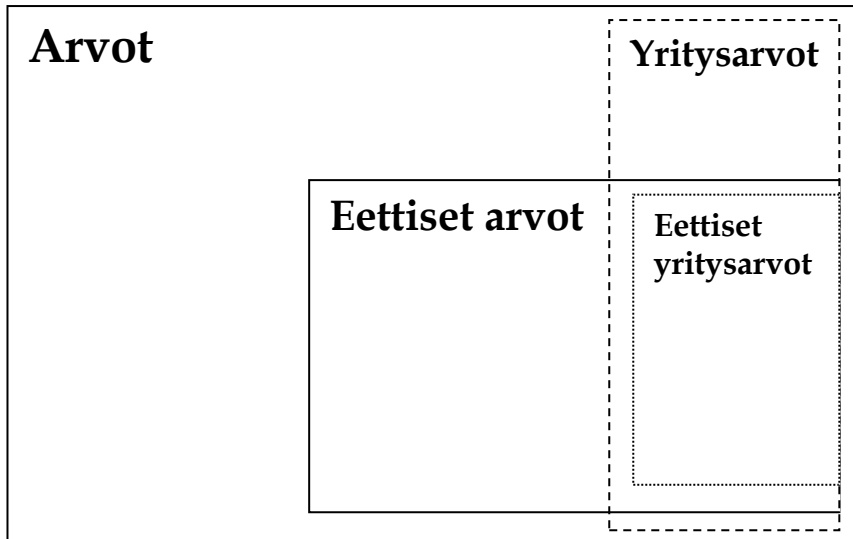
Hieman lievempää kantaa edustaa näkemys siitä, että yritysmaailma on eettisesti neutraalia tai toisin sanoen ei-eettistä. Liike-elämässä vallitsevat tällöin täysin omat lakinsa, eikä niitä voida arvioida eettisin perustein. Näkemys on yhdistetty usein Nobel-voittajaan, Milton Friedmaniin, jonka mukaan yritysten ainoa tavoite on toimia mahdollisimman tehokkaasti. Tällöin

yritysten tulee keskittyä ainoastaan tuotantoonsa, ei eettisiin kysymyksiin. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 373–374.) Niemelän (2009) mukaan yritys ei kuitenkaan toimi koskaan irrallisena muusta maailmasta, jolloin on liki mahdotonta ajatella, että se olisi omalakisensa järjestelmä.

Kolmannen näkemyksen lähtökohtana voidaan pitää ihmistä. Yritystoimintaa ei olisi olemassa ilman ihmistä, joka tekee moraalisia valintoja niin työelämässä kuin sen ulkopuolellakin. Liike-elämän voidaan sanoa koostuvan siinä toimivasta ihmisistä. Moraalisesti oikeat ja väärät liittyvät välillisesti liike-elämään yrityksessä työskentelevien ihmisten kautta. (Vanhala ym. 2002, 374; Niemelä 2009.) Koska etiikkaan tulisi sisällyttää kaikki ihmisten vapaaehtoinen toiminta, tulee etiikkaan sisältyä myös liiketoiminta, sen ollessa ihmisten vapaaehtoista toimintaa. Liiketoiminnassa ei ole mitään sellaista, mikä estäisi eettisen ajattelumallin. (Velasquez 1998, 38.)

Voimakkaimman eettisen näkemyksen kannan mukaan myös itse yrityksellä on moraalinen vastuu sen työntekijöiden lisäksi. Tällöin voidaan ajatella, että kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa. Yritys ei ole tietoinen olento, joka tekee moraalisia valintoja, mutta se on oikeushenkilö, joka voi solmia sopimuksia, joiden sisältö saattaa olla eettisesti oikea tai väärä. Yrityksen toiminta voi siis näin olla eettisesti oikein tai väärin. (Vanhala ym. 2002, 374.)

Moraali mahdollistaa yritystoiminnan jatkuvuuden. Jos yrityksen kaikki johtajat, työntekijät ja asiakkaat ajattelisivat, että on oikein valehdella, varastaa tai rikkoa sopimuksiaan, romahtaisi yritys hetkessä. Liiketoiminnassa on siis oltava vähintään minimimäärä etiikkaa mukana. Toiseksi, kaikki yritykset tarvitsevat vakaan yhteiskunnan, jonka puitteissa toimia. Jälleen vaatimuksena on, että yhteiskunnan jäsenet noudattavat edes jonkinlaisia eettisiä standardeja, jotta yhteiskunta ei sortuisi täydelliseen anarkiaan. (Velasquez 1998, 39.) Yritystoiminta voi yleensä hyvin terveessä, sosiaalisessa ympäristössä. Eettisellä asennoitumisella parannetaan muutenkin usein yrityksen imagoa asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden keskuudessa. Yrityksen ja sidosryhmien välinen dialogi etiikkaa koskien saattaa myös osaltaan tukea yrityksen päätöksentekoa, sillä se voi tarjota ennakoivaa tietoa markkinoiden kehittymisestä sekä antaa merkkejä mahdollisista kriisitilanteista. Lisäksi ihmiset toimivat useimmiten sen mukaan, minkä he tuntevat oikeaksi. Tämä saattaa olla yleisen luottamuksen ja kiinteyden perusta. Keskusteltaessa yritysten sosiaalisesta vastuullisuudesta, on todettu, että yritystoiminta on mahdollista vain, kun ekologisia rajoja ei ylitetä ja kun yhteiskunta voi tarjota vakaat mahdollisuudet liiketoiminnan harjoittamiseen. Yritysten on huomioitava monet yritystoiminnassa ja yhteiskunnassa toimivat ryhmät ja niiden oikeutetut intressit, joihin liittyy eettisiä tekijöitä. Liiketoiminnassa niiden tunnistaminen ja niihin reagoiminen on ensiarvoisen tärkeää. (Pekkola & Pekkola 2005.)

KUVIO 2: Eettiset arvot kohdistuvat ihmisiin, ihmisten ominaisuuksiin tai luontoon. Kaikki arvot eivät siksi ole eettisiä arvoja. (Pekkola & Pekkola 2005.)

2.2.2 Laskentatoimi ja etiikka

Kuten jo aiemmin on todettu, etiikan tutkimus voidaan liittää kaikkeen ihmisen vapaaehtoisesti suorittamaan toimintaan, joten se liittyy kiinteästi myös laskentatoimeen. Laskentatoimen voisi sanoa olevan yksi tärkeimpiä osa-alueita nykypäivän liiketoiminnassa. Yksinkertaisesti sanottuna nykyinen taloussystemi ei tulisi toimeen ilman laskentatoimintaa, sillä tehokkaat markkinat perustuvat täsmällisiin taloudellisiin tietoihin, joita laskentatoimi tuottaa. Laskentatoimintaa voidaan kuitenkin väärinkäyttää myös siten, että toiset hyötyvät muiden kustannuksella. Tuollaisessa tilanteessa laskentatoimen työ on usein tehty hyvin, mutta epäeettisin perustein. (Duska & Duska 2003, 4–5.) Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana maailmassa on huomattu etiikan ja moraal säännösten tarpeellisuus yleisesti, ja sitä myöden myös liiketoiminnassa ja laskentatoimessa (Duska & Duska 2003, 25).

2000-luvun alun jättimäiset yritysskandaalit ja 2008 alkanut globaali talouskriisi ovat jättäneet jälkensä laskentatoimen ammattikunnan arvostukseen. Laskentatoimen ammattilaisten eettisyys on kyseenalaistettu jopa Brazilian presidentin, Lula da Silvan, toimesta, joka väitti viimeisimmän talouskriisin olevan valkoisten, sinisilmäisten ekonomistien syytä. Da Silvan mukaan maailman johtavat valtiot luulivat tietävänsä kaiken maailmantaloudesta, mutta tosiasiaa eivät tietäneetkään yhtään mitään. (The Times 27.3.2009.) Syytöksissä laskentatoimintaa kohtaan on kuitenkin jotain perää. Ronald W. Clement julkaisi vuonna 2006 Yhdysvalloissa tutkimuksen, joka perehtyi vuonna 1999 Fortune 100 -listalla olleiden yritysten epäeettiseen liiketoimintaan vuosien 2000 ja 2005 välisenä aikana. Tutkimus paljasti yrityksistä kahdeksan erilaista virheellistä menettelytapaa, joista petoksiksi luettavat toiminnot keskittyivät kolmelle osa-alueelle: laskentatoimi, arvopaperimarkkinat ja kuluttajapalvelut. Näistä sadasta yrityksestä jopa neljänkymmenen katsottiin toimineen epäeettisesti tutkittavan ajanjakson aikana. Tutkimuksen mukaan yleisin rikkomus oli juuri laskentatoimen petos, johon syyllistyi jopa kaksikymmentä yritystä. Tyypillisintä oli esitellä yhtiön

tuloksia muokattuina, jotta yrityksen tuloja tai nettotulosta saataisiin kasvatettua. Tunnetuimmat tällaisista laskentatoimen petoksista ovat Enronin ja WorldComin tapaukset. Esimerkiksi WorldCom raportoi valheellisesti jopa 11 miljardin dollarin tuoton yli neljän vuoden ajanjaksolla. (Clement 2006; Ruokoniemi 2008.)

Tiedon manipulointi ja sen väärinkäytökset eivät ole mitenkään uusi asia laskentatoimessa. Syitä on haettu sekä liian heikosta lainsäädännöstä ja laskentatoimen standardeista että laskentatoimen koulutuksesta. Yhteiskunta kärsii vielä tänäkin päivänä yritysskandaaleista, joissa laskentatoimi näyttää pääosaa, vaikka liikemaailmassa toimii päivä päivältä yhä paremmin koulutautuneita ihmisiä. Vuoden 2002 voitaisiin sanoa olevan niin sanottu vedenjakaja laskentatoimen ammatissa. 2002 tapahtuneiden skandaalien myötä lakeja ja määräyksiä on kiristetty huomattavasti, ja muun muassa Yhdysvalloissa tapahtumien seurauksena on yrityspetostapauksissa otettu käyttöön esittelijöidensä mukaan nimetty Sarbanes-Oxley-laki. Uusien lakien ja standardien julkaisemista on kuitenkin kritisoitu siitä, että niiden tavoitteena on ainoastaan "tavallisten kansalaisten" tyynnyttely, eivätkä ne tällöin ehkäise mahdollisia tulevia skandaaleja. (Low, Davey & Hooper 2008.) Yhdysvaltain arvopaperimarkkinoita valvovan elimen, SEC:n (Securities and Exchange Commission), entisen puheenjohtajan Harvey Pittin mukaan tulee aina olemaan joku, joka on valmis valehtelemaan, huijaamaan ja varastamaan isossa mittakaavassa, koska luulee hyötyjien kumoavan riskit (Pitt 2004, artikkelissa Low ym. 2008).

Vaikka yrityksissä ei oltaisiikaan etiikan asiantuntijoita, ovat esimerkiksi johtajat oman yrityksensä ja toimialansa asiantuntijoita, jolloin heille välttämättä tulee eteensä tilanteita, joihin sisältyy myös eettinen ulottuvuus. Tilanteita heidän täytyy ratkaista niin johtajina kuin yksityishenkilöinäkin. He voivat halutessaan kehittää eettistä ajattelutapaansa sekä moraalista päättelykykyänsä. (Kujala 2001, 10.) Päätökset vaikuttavat mm. ympäristöön, tuotteisiin, ihmisiin ja yrityssuhteisiin. Laskentainformaation ulottuvuus ei yllä näin laajaan vaikutuspiiriin. Laskentatoimen tavanomaiset tavara- ja rahavirtojen tarkastelut ja rahamääräiset laskelmat jättävät yleensä ympäristövaikutusten ja investointien eettisyyden tarkastelun syrjään, sillä ne eivät kuulu pakolliseen informaatiovelvoitteeseen. (Virtanen 2004.) Yksi selkeimmistä eettisistä velvollisuuksista onkin velvollisuus tehdä oma työnsä, ja tuon työn tekemiseen oikealla tavalla on laskenta-ammattilaisille laadittu useita eettisiä koodistoja (Duska & Duska 2003, 74). Jotta työn eettisiä näkökulmia tarkasteltaisiin kuitenkin isommassa mittakaavassa eikä pelkästään lakipykälän mukaan, on eettisen käyttäytymisen lähdeittävä työntekijän omasta aloitteesta eli sisältäpäin.

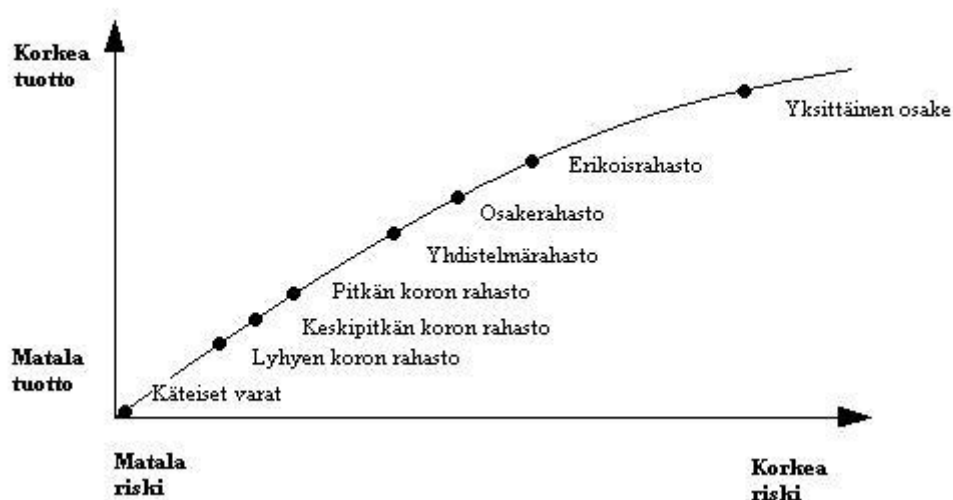
2.3 Rahastonhoitaja ja sijoitusrahastot

Sijoitusrahasto on osakkeista tai muista arvopapereista koostuva rahasto, jonka omistajia ovat kyseiseen rahastoon omaisuuttaan sijoittaneet henkilöt osuuksiensa suhteessa (Sijoitusrahastolaki 48/1999). Sijoitusrahastoja koskevat päätökset tekee Suomessa rahastoja hallinnoiva rahastoyhtiö, jonka päättävä elin on sen hallitus. Hallitus tekee niin sanotut suuret linjaukset rahaston suhteen eli päättää mm. sijoitusrahaston perustamisesta ja lakkauttamisesta, sääntömuutoksista sekä fuusioimisesta toisiin rahastoihin. Päivittäiset sijoituspäätökset rahaston suhteen tekee kuitenkin rahastoyhtiön nimeämä rahastonhoitaja, josta käytetään usein myös nimitystä salkunhoitaja. Tässä tutkimuksessa termejä käytetään toistensa synonyymeina. Salkunhoitajaksi voidaan valita rahastoyhtiön työntekijä tai työntekijöiden tiimi. Salkunhoito on mahdollista antaa myös yhtiön ulkopuolisen omaisuudenhoitajan tehtäväksi. Sijoituspäätökset rahastonhoitaja tekee rahaston sääntöjen määrittelemissä puitteissa. Lain mukaan rahaston sijoituspolitiikka voidaan rajata säännöissä joko löyhästi tai tiukasti. Väljempi muotoilu antaa salkunhoitajalle enemmän liikkumavaraa sijoituspäätösten osalta kuin tiukka. Salkunhoitajan vaihtuminen voi myös osaltaan vaikuttaa rahaston sijoituspolitiikkaan, vaikkei mitään sääntömuutoksia varsinaisesti tehtäisikään. (Finanssivalvonta 2008.) Sijoitusrahastolla tulee olla aina tilintarkastaja, joten salkunhoitajien ja tilintarkastajien vertailu on tutkimuksen kannalta myös tämän myötä mielekäästä.

Sijoitusrahastot mahdollistava laki on ollut Suomessa voimassa vuodesta 1987 lähtien. Laman jälkeen, 1990-luvun puolivälissä, ala pääsi kunnolla käyntiin ja vuosituhanen vaihteessa sen suosion voidaan sanoa räjähtäneen. Syksyllä 2003 suomalaisissa sijoitusrahastoissa oli varoja yli 21 miljardin euron edestä, keväällä 2006 yli 50 miljardia ja syksyllä 2010 summa asettui noin 60 miljardiin euroon, käyden vuonna 2007 ennen talouskriisiä jopa yli 70 miljardissa eurossa. (Puttonen & Repo 2006, 2007, 2011.) Sijoitusrahastot ovat siis osakkeista, korkoinstrumenteista ym. koostuvia "salkkuja", jotka omistavat niihin sijoittaneet yksityishenkilöt, yritykset ja yhteisöt. Rahasto on näin ollen usean sijoittajan muodostama kollektiivinen instituutio, jonka ideana on tarjota omistajilleen mahdollisuus hyödyntää suuren sijoittajan kustannustehokkuutta sekä asiantuntemusta. Rahastotyyppinä on olemassa monia erilaisia. Lyhyen koron rahastot sijoittavat varansa esimerkiksi valtion tai pankkien korkoinstrumentteihin, joiden laina-aika on lyhyt eli alle vuoden. Pitkän koron rahastot taas sijoittavat joukkovelkakirjalainoihin, jolloin tuotto-odotus on lyhyen koron rahastoja hieman parempi. Tuotto-odotusten kasvaessa myös riski kasvaa. Osakerahastot sijoittavat varansa osakemarkkinoille rahaston sääntöjen mukaan. Säännöt voivat määritellä, minkälaisille osakemarkkinoille rahasto voi sijoittaa, esimerkiksi kotimaisille tai ulkomaisille, suuriin ja vakaisiin globaaleihin yrityksiin taikka tietyille toimialalle. Yhdistelmärahastot hajauttavat varansa korko- ja osakemarkkinoille. Yhdistelmien hajauttamisesta

on vastuussa salkunhoitaja. Lisäksi on olemassa vielä erikoissijoitusrahastoja, kuten rahasto-osuus-, vipu-, indeksi- ja hedge fund -rahastoja. Ne sijoittavat useisiin eri kohteisiin hajauttaen täten riskiä, mutta ne ottavat usein suurempia riskejä kuin ns. tavalliset rahastot. (Puttonen & Repo 2006, 29–34.)

KUVIO 3: Sijoitusmuotojen vertailua tuotto-odotusten ja riskin suhteen (Suomen Sijoitusrahastoyhdistys ry, teoksessa Puttonen 2006, 32).

2.4 Tilintarkastaja ja tilintarkastus

Suomessa tilintarkastus on lähtökohtaisesti laillisuusvalvontaa, sillä viime kädessä tilintarkastaja joutuu tilejä ja hallintoa tarkastaessaan huomioimaan ensisijaisesti tarkastettavaa yhteisöä tai säätiötä koskevat lainsäädännökset, yhteisön ja säätiön omat säännöt sekä mahdollisten asianomaisten hallintoelinten toimivaltansa puitteissa tekemät päätökset. Lisäksi tilintarkastajalta usein odotetaan myös tarkoituksenmukaisuutta koskevia kannanottoja. Suomessa on olemassa tilintarkastuslaki, jota mukaillen tarkastukset tehdään. Laki tuli voimaan vuoden 1995 alussa. (Riistama 2000, 11.)

Yhteisöjen ja säätiöiden on siis suoritettava tilintarkastus tilintarkastuslain, kirjanpitolain sekä kyseistä yhtiötä tai säätiötä koskevan lain mukaisesti, ja tähän tehtävään heidän on valittava tilintarkastaja. Tilintarkastajan tulee tarkastaa tilikauden kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus sekä hallinto, jonka jälkeen hän antaa oman tilintarkastuskertomuksensa. Ainoastaan pienimmät yhteisöt ja säätiöt on vapautettu tästä lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.) Yhteisö tai säätiö on riittävän pieni, jos päättyneellä ja sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

- 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;
- 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai
- 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

On kuitenkin huomattava, että yhteisössä, jonka pääasiallinen toimiala on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja jolla on kirjanpitolain mukainen huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa, on tilintarkastaja valittava aina. (Tilintarkastuslaki 459/2007 4 §.)

Suomessa tilintarkastajana voi toimia ainoastaan luonnollinen henkilö, joka ei ole vajaavaltainen, konkurssissa tai liiketoimintakiellossa, eikä hänen toimintakelpoisuutensa saa olla rajoitettu. Mahdollista on myös valita tilintarkastusyhteisö. Jos on valittu vain yksi tilintarkastaja, eikä tämä silloin ole yhteisö, on valittava ainakin yksi varatilintarkastaja. Tilintarkastajan tulee olla tarkastamaansa yhteisöön tai säätiöön nähden riippumaton, hänen on vaalittava ammattieettisiä periaatteita, hänen on velvollinen kehittämään omaa ammattitaitoaan jatkuvasti ja hänen tulee noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Tilintarkastaja on myös salassapitovelvollinen. Tilintarkastajat ovat yleensä Keskuskauppakamarin hyväksymiä tilintarkastajia (KHT-tilintarkastaja, KHT-yhteisö) tai kauppakamarin hyväksymiä tilintarkastajia (HTM-tilintarkastaja, HTM-yhteisö, missä HTM tarkoittaa hyväksyttyä tilimiestä). (Tilintarkastuslaki 459/2007.) Poikkeuksena ovat mm. voittoa tavoittelemattomien yhdistysten ja asunto-osakeyhtiöiden toiminnantarkastajat, joita on käytettävä 1.7.2010 jälkeen alkaneilla tilikausilla, sekä joissakin tapauksissa vuoden 2011 loppuun asti tilintarkastuksen voivat tehdä myös ns. maallikkotilintarkastajat (Yhdistyslaki 678/2010, muutos lakiin 503/1989). KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö on valittava tarkastamaan silloin, jos kyse on julkisen kaupankäynnin kohteena olevasta yhteisöstä tai jos yhteisössä tai säätiössä päättyneellä tilikaudella täyttyy vähintään kaksi seuraavista edellytyksistä:

- 1) taseen loppusumma ylittää 25 000 000 euroa;
- 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 50 000 000 euroa; tai
- 3) yhteisön tai säätiön palveluksessa on keskimäärin yli 300 henkilöä (TTL 459/2007).

Tilintarkastus näyttelee keskeistä roolia tilinpäätösraportoinnin oikeellisuuden ja avoimuuden varmistamisessa sekä pääomamarkkinoiden luotettavuuden takaamisessa. Tilintarkastuksesta hyötyvät monet eri tahot. Ensisijaisesti tilintarkastaja toimii yhteisön omistajien ja jäsenten intressissä, mutta tarkastuksesta hyötyvät lisäksi muut sidosryhmät, kuten esimerkiksi velkojat ja viranomaiset. Tarkastettujen taloudellisten tietojen uskottavuus on merkittävää julkisen kaupankäynnin kohteena oleville yrityksille ja muille yhteisöille. Tilintarkastuksen voisi sanoa olevan erittäin tärkeä osa nykypäivän yritysten hallinto- ja ohjausjärjestelmää. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.) Tilintarkastus

perustuu pitkälti myös luottamukseen, jonka kulmakivinä ovat riippumattomuus, ammattitaito ja vaitiolovelvollisuus (Riistama 2000, 78).

3. LASKENTATOIMEN ETIIKAN KVANTIFIOINTI SUOMEN OLOISSA

3.1 Taustaa

Laskentatoimen ammattikunnan eettisiä näkemyksiä on tutkittu Suomessa melko vähän, ja nämä tutkimukset ovat olleet pitkälti laadullisia, kuten esimerkiksi Virtasen (2002) tutkimus laskenta-ammattilaisten käsityksistä hyvästä kirjanpito tavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta. Ikola-Norrbacka ja Jokipii (2010) ovat kuitenkin pyrkineet kvantifioimaan tarkemmin eettisyyttä Suomessa tutkimalla talousrikostutkijoiden ammatissa työskentelevien eettisiä arvoja. Tämän tutkimuksen tarkoituksena taas on edelleen tarkentaa osaltaan kyseistä asiaa. Samanlaisten mittareiden valitseminen ja mahdollisuuksien mukaan samojen analyysitapojen ym. käyttö SPSS-ohjelmalla tässä tutkimuksessa lisää merkittävästi tulosten vertailtavuutta ja tällä menettelytavalla saadaan näin ollen leveämpi vertailupohja rahastonhoitajien ja tilintarkastajien eettisten arvojen tutkimukseen.

3.2 Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimuksen kulku

Ikola-Norrbacka ja Jokipii suorittivat tutkimuksensa talousrikostutkijoille huhtikuussa 2009 sähköpostikyselynä osana laajempaa väärinkäytöskyselyä, joka toteutettiin sisäisille tarkastajille, tilintarkastajille ja talousrikostarkastuksen parissa työskenteleville. Heidän pyrkimyksensä oli saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mitkä eettiset arvot nousevat tärkeiksi talousrikostutkijoiden työssä?
- 2) Miten arvot ryhmittäytyvät vastaajien arvioissa?
- 3) Jakaantuvatko arvot tiettyihin vastaajaryhmiin?

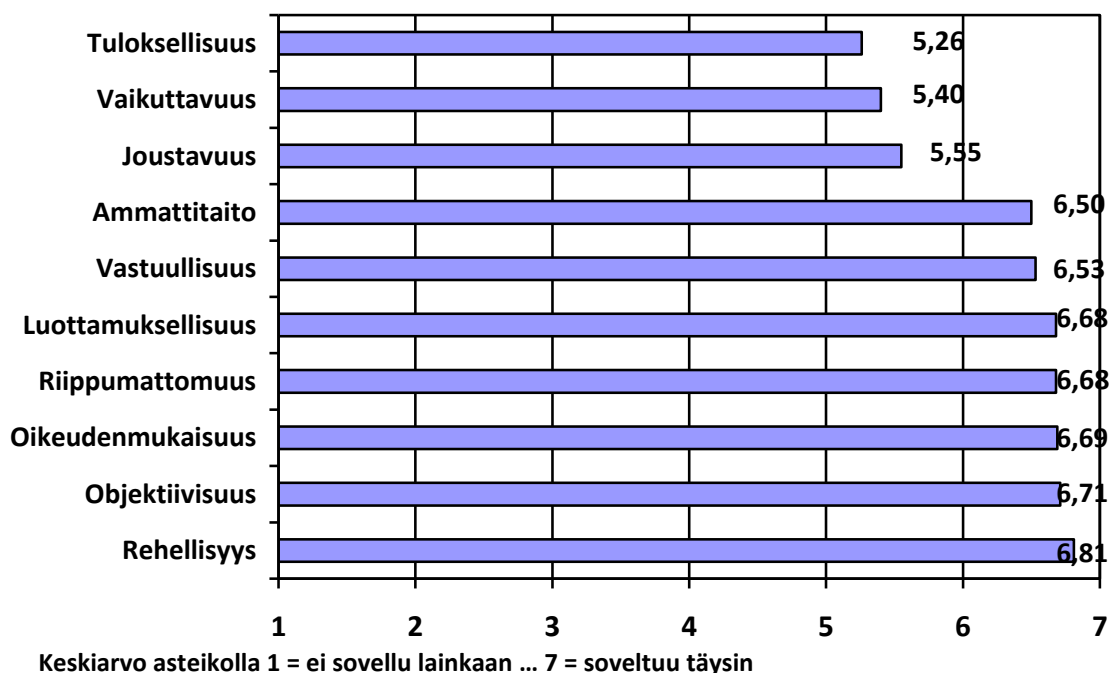
Näihin kysymyksiin pyrittiin saamaan vastaukset antamalla vastaajien arvioitaviksi kymmenen kirjallisuuden perusteella valittua eettistä arvoa, joiden merkityksellisyyttä heidän tulisi arvioida oman professionsa kannalta. Vastaajilla oli käytössään seitsenportainen Likertin asteikko, jossa 1 = ei sovellu lainkaan ja 7 = soveltuu täysin. Valitut arvot olivat ammattitaito, joustavuus toimintatavoissa, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, riippumattomuus, rehellisyys, objektiivisuus, luottamuksellisuus, toiminnan tuloksellisuus ja toiminnan vaikuttavuus. Nämä eettiset arvot ovat tutkijoiden mukaan hallinnon ydinarvoja. (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

Yhteneväisyyksiä poliisien yhteisten arvojen ja tutkimukseen valittujen arvojen kanssa löytyy myös, sillä poliisin yhteisiä arvoja ovat oikeudenmukaisuus, ammattitaito, palveluperiaate sekä henkilöstön hyvinvointi. Poliisin arvoja on pyritty määrittelemään siten, että oikeudenmukaisuus on poliisin brändin peruskivi. Poliisin on oltava luotettava sekä lahjomaton ja lain on oltava sama kaikille. Ammattitaito taas on kehittymisen kannalta oleellista, sillä osaamista on kehitettävä poliisin työympäristön ja -menetelmien muuttuessa jatkuvasti. (Poliisilehti 2008; Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

3.3 Tutkimuksen tulosten käsittely

Vastaajat tavoitettiin sähköpostitse sisäministeriössä työskentelevän kontaktihenkilön avustuksella, sillä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden yhteystiedot ovat luottamuksellisia eivätkä ne ole julkisesti esillä. Sähköposti lähetettiin 424 talousrikostutkinnan parissa työskentelevälle henkilölle. Näihin henkilöihin kuului esimerkiksi rikoskomisarioita, talousrikostarkastajia sekä rikosylikonstaapeleja ja rikoskonstaapeleja. Vastauksia saatiin lopulta 118 kappaletta, mikä tuotti vastausprosentiksi 27,8 %. Ylivoimainen enemmistö vastaajista oli miehiä (88 %) ja yli 40-vuotiaita (78 %). Vastaajat olivat lisäksi suureksi osaksi kokeneita, sillä 75 % vastaajista oli toiminut työssään yli kuusi vuotta. Vastaajia oli ympäri Suomen, mutta puolet heistä työskenteli Etelä-Suomen läänissä. (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

Tutkijat analysoivat aineistonsa tilastollisesti SPSS-ohjelman versiolla 16.0. Tärkeimmiksi arvoiksi havaittiin rehellisyys, objektiivisuus ja oikeudenmukaisuus, kun taas epäoleellimmat arvot olivat vastaajien mukaan tuloksellisuus, vaikuttavuus sekä joustavuus. Annetuista vastauksista koottiin seuraavanlainen taulukko, jossa ilmenee arvojen keskiarvot.

TAULUKKO 1: Talousrikostutkijoiden eettisten arvojen keskiarvot (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010).

Vastausten perusteella tutkijat kartoittivat erilaiset arvoulottuvuudet pääkomponenttianalyysillä käyttäen Varimax-rotatiota. Luotettavuustestit, Kaiser-Meyer-Olkin -testi sekä Bartlettin sväärisyydesti, kertoivat vastausten olevan hyväksyttävällä tasolla, joten analyysi voitiin suorittaa. Pääkomponenttianalyysin perusteella 10 muuttujan taustalta löydettiin kaksi arvoulottuvuutta, komponenttia, jotka nimettiin hallinnon perinteisiksi arvoiksi ja uusiksi tehokkuusarvoiksi. Kahden komponentin kokonaisselitysosuus oli 58,2 %. Komponentit kertovat arvoulottuvuuksien ryhmittymisestä vastaajien keskuudessa. Komponenteista ilmenee vastaajien arvojen jakautuvan selkeästi perinteisiin hallinnon arvoihin sekä uusiin julkisjohtamisen mukaisiin tehokkuusarvoihin. (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

Muuttuja	Perinteiset arvot	Tehokkuusarvot	Kommunaliteetti
1. Ammattitaito	0,549	0,229	0,354
2. Vastuullisuus	0,760	0,088	0,586
3. Joustavuus	0,055	0,714	0,513
4. Oikeudenmukaisuus	0,661	0,174	0,469
5. Riippumattomuus	0,695	0,092	0,491
6. Rehellisyys	0,807	0,053	0,654
7. Objektiivisyys	0,845	0,116	0,727
8. Luottamuksellisuus	0,827	-0,073	0,689
9. Tuloksellisuus	0,068	0,853	0,732
10. Vaikuttavuus	0,165	0,760	0,605
Ominaisarvo	4,095	1,724	
Selitysosuus	40,946 %	17,239 %	

TAULUKKO 2: Kymmenen eettisen arvon rotatoitu komponenttiratkaisu Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimuksessa (2010).

Klusterianalyysillä tutkijat saivat eriteltyä arvoulottuvuuksiltaan kolme erilaista ryhmää, joista ”vahva yleinen arvositoutuneisuus” sisälsi 47 % vastaajista, ”perinteisiin arvoihin sitoutuneisuus” 31 % vastaajista ja ”arvositoutumattomuus” 22 % vastaajista. Arvoulottuvuuksien poikkeaminen toisistaan oli erittäin selkeää. Perinteisiin arvoihin sitoutuneessa ryhmässä perinteiset hallinnon arvot määrittivät vahvasti ryhmän ajattelumallia. Vastakohtana tälle, uusiin tehokkuusarvoihin (joustavuus, tuloksellisuus, vaikuttavuus) suhtauduttiin negatiivisimmin verratessa näitä kolmea ryhmää. Suurimmalta osalta vastaajat olivat alle 50-vuotiaita ja korkeakoulun suorittaneita. Ryhmään kuului myös suurin määrä naisia (14 %). (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

Vahvan yleisen arvositoutuneisuuden omaava ryhmä osoitti nimensä mukaisesti erityisen vahvaa sitoutumista niin hallinnon perinteisiin arvoihin kuin uusiin tehokkuusarvoihin. Ryhmän jäsenet olivat sisäistäneet selkeästi arvojen soveltumisen ammattinsa käytännön työtehtäviin. Ryhmään kuului hieman alle puolet vastaajista (47 %), joista suurin osa toimi rikostarkastajina. Lisäksi ryhmän jäsenillä oli eniten kokemusta työtehtävistä. Keski-ikä oli tässä ryhmässä korkein. (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

Arvositoutumattomien ryhmä oli selvästi matalimmin koulutettua. Sekä perinteiset hallinnon arvot että uudet tehokkuusarvot vaikuttivat toissijaisilta ryhmän jäsenten arvomaailmassa, tai ne eivät nousseet ainakaan keskeiseksi asiaksi käytännön työtehtävissä. Ryhmässä oli eniten iältään 40–49-vuotiaita rikoskomisarioita. (Ikola-Norrbacka & Jokipii 2010.)

4. TULOKSET

4.1 Taustamuuttajat

Täydellisiä vastauksia saatiin yhteensä 75 kappaletta, jolloin vastausprosentiksi muodostui 33,5 % lähetettyjen lukumäärän ollessa 224. Lisäksi 43 vastaajaa olivat aloittaneet kyselyyn vastaamisen, mutta lopettaneet kesken muiden kiireiden vuoksi. Rahastonhoitajia vastaajista oli 45 %, ja miehiä jopa 72 %. Miesten selvästi isompaan osuuteen vastaajissa vaikutti luultavasti ainakin miespuolisten toimihenkilöiden suuri lukumäärä, eritoten rahastonhoidossa. Vastaajista suurin osa oli 36–45-vuotiaita (44 %) ja 26–35-vuotiaita (36 %) ja työkokemusta oli 11–20 vuotta 47 %:lla vastaajista. Eettistä koulutusta oli elämänsä aikana saanut jossain mittakaavassa lähes kaikki.

	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>Med.</i>	<i>Vinous</i>	<i>Huipukkuus</i>	<i>N</i>
Sukupuoli								75
1) Mies	54	72						
2) Nainen	21	28						
			1,28	0,452	1,0	1,000	-1,028	
Ikä (vuosina)								75
1) 18-25	2	2,7						
2) 26-35	27	36						
3) 36-45	33	44						
4) 46-55	11	14,7						
5) 56-65	1	1,3						
6) 65-	1	1,3						
			2,8	0,87	3,0	0,785	1,563	
Työkokemus (vuosina)								75
1) 0-10	30	40						
2) 11-20	35	46,7						
3) 21-30	8	10,7						
4) 31-40	1	1,3						
5) 40-	1	1,3						
			1,77	0,798	2,0	1,254	2,720	
Ammatti								75
1) Tilintarkastaja	45	54,7						
2) Rahaston-/salkunhoitaja	34	45,3						
			1,45	0,501	1,0	0,191	-2,018	
Saatu eettinen koulutus								75
1) Ei lainkaan	5	6,7						
2)	12	16						
3)	5	6,7						
4)	19	25,3						
5)	16	21,3						
6)	12	16						
7) Erittäin paljon	6	8						
			4,19	1,698	4,0	-0,232	-0,812	

TAULUKKO 3: Kaikkien vastanneiden taustamuuttujien jakaumat.

Tarkasteltaessa jakaumia ammateittain, voidaan havaita rahastonhoidon olevan varsin miesvaltainen ala verrattuna tilintarkastukseen. Vastanneista tilintarkastajista naisia on 46,3 %, kun taas salkunhoidon parissa työskentelevistä vastaajista naisia on ainoastaan 5,9 %. Alla olevasta taulukosta nähdäänkin rahastonhoitajien sukupuolen jakauman olevan oikealle positiivisesti vino jakauma, jonka *vinous* (3,925) on selvästi suurempi kuin nolla. Toisin sanoen se poikkeaa huomattavasti normaalijakaumasta, mistä kertoo myös suuresti nolosta poikkeava *huipukkuus* (14,244). (Holopainen & Pulkkinen 2008, 94–95.) Suurimmat taustatekijöiden erot ammateissa näkyvät juuri sukupuolella sekä saadun eettisen koulutuksen määrässä. Seitsenportaisella asteikolla, missä 1 = ei lainkaan ja 7 = erittäin paljon, mitattuna kaikki tilintarkastajat ovat saaneet ainakin vähän eettistä koulutusta, kun taas rahastonhoitajista 14,7 % ilmoitti, etteivät he ole koskaan saaneet kyseistä koulutusta. Tilintarkastajien keskiarvo vastauksissa oli 4,66, kun taas rahastonhoitajilla vastaava lukema oli 3,62. Kyselyyn vastanneista rahastonhoitajat olivat keskimäärin hieman kokeneempia työelämässä, mutta toisaalta heidän keski-ikänsäkin oli hivenen haastateltuja tilintarkastajia korkeampi.

	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>Med.</i>	<i>Vinous</i>	<i>Huipukkuus</i>	<i>N</i>
Sukupuoli								34
1) Mies	32	94,1						
2) Nainen	2	5,9						
			1,06	0,239	1,0	3,925	14,244	
Ikä (vuosina)								34
1) 18-25	0	0						
2) 26-35	9	26,5						
3) 36-45	18	52,9						
4) 46-55	7	20,6						
5) 56-65	0	0						
6) 65-	0	0						
			2,94	0,694	3,0	0,078	-0,804	
Työkokemus (vuosina)								34
1) 0-10	11	32,4						
2) 11-20	17	50						
3) 21-30	5	14,7						
4) 31-40	1	2,9						
5) 40-	0	0						
			1,88	0,769	2,0	0,633	0,296	
Saatu eettinen koulutus								34
1) Ei lainkaan	5	14,7						
2)	7	20,6						
3)	1	2,9						
4)	11	32,4						
5)	4	11,8						
6)	5	14,7						
7) Erittäin paljon	1	2,9						
			3,62	1,758	4,0	-0,012	-1,051	

TAULUKKO 4: Rahastonhoitajien taustamuuttujat.

	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>ka</i>	<i>kh</i>	<i>Med.</i>	<i>Vinous</i>	<i>Huipukkuus</i>	<i>N</i>
Sukupuoli								41
1) Mies	22	53,7						
2) Nainen	19	46,3						
			1,46	0,505	1,0	0,152	-2,081	
Ikä (vuosina)								41
1) 18-25	2	4,9						
2) 26-35	18	43,9						
3) 36-45	15	36,6						
4) 46-55	4	9,8						
5) 56-65	1	2,4						
6) 65-	1	2,4						
			2,68	0,986	3,0	1,187	2,359	
Työkokemus (vuosina)								41
1) 0-10	19	46,3						
2) 11-20	18	43,9						
3) 21-30	3	7,3						
4) 31-40	0	0						
5) 40-	1	2,4						
			1,68	0,82	2,0	1,807	5,408	
Saatu eettinen koulutus								41
1) Ei lainkaan	0	0						
2)	5	12,2						
3)	4	9,8						
4)	8	19,5						
5)	12	29,3						
6)	7	17,1						
7) Erittäin paljon	5	12,2						
			4,66	1,51	5,0	-0,251	-0,699	

TAULUKKO 5: Tilintarkastajien taustamuuttujat.

Taulukoita tutkiessa esimerkiksi työkokemuksen ja iän kohdalla on havaittavissa vinouden ja huipukkuuden kohdalla suuriakin poikkeamia nollasta, mikä indikoi tavallisesti normaalijakaumasta poikkeamista. SPSS ei kuitenkaan huomioi näissä tapauksissa normaalijakaumaa laskiessaan sitä tosiseikkaa, että nykypäivänä neljäkymmentä vuotta missä tahansa ammatissa on verrattain paljon, tai että tutkituissa ammateissa yleensä kouluttaudutaan vuosia ennen alalle siirtymistä. Toisaalta taas pienehkössä otoskoossa jo muutamat poikkeamat normaalijakaumasta saattavat aiheuttaa vinoutta suurestikin.

4.2 Ammattikuntaerot

Tutkittavalle joukolle lähetetyssä kyselyssä oli Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) eettisiä arvoja ja niiden merkitystä työelämässä tutkivan kyselyn (johon palataan kappaleessa 4.5) lisäksi joukko väittämiä, joihin vastattiin viisiportaisella Likertin asteikolla. Asteikon portaat olivat 1) Täysin eri mieltä, 2) Osin eri mieltä, 3) Ei samaa eikä eri mieltä, 4) Osin samaa mieltä ja 5) Täysin samaa mieltä. Tutkimuksen Likert-asteikkoa käytetään tyypillisesti asennemittauksissa, joissa haastateltu henkilö arvioi omaa käsitystään väitteen sisällöstä (Metsämuuronen 2009, 70–71). Väittämät olivat suurimmaksi osaksi melko yleismaailmallisia, mutta molemmille ammattiryhmille oli räätälöity hieman tarkemmin yksi väittämä, johon silti oli mahdollista vastata myös toisen ammattiryhmän edustajana. Väittämät olivat lisäksi selkeitä, ja niihin oli yksinkertaista löytää ”kaikkein moraalisin” vastausvaihtoehto, mikä ei kuitenkaan aina tarkoita, että se välttämättä olisi juuri se oikea vastaus. Tulokset ovat esitettyinä keskiarvoina seuraavassa taulukossa.

Ryhmätiedot

Ammattinimike		Tilastot			
		N	Keskiarvo	Keskihajonta	Keskiarvon keskivirhe
Väittämät					
On oikein hankkia etukäteen	Tilintarkastaja	41	1,10	0,436	0,068
yioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,12	0,409	0,070
On oikein ajaa ylinopeutta.	Tilintarkastaja	41	2,24	0,994	0,155
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	2,18	1,086	0,186
On oikein rikkoa lakia lahjasta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	Tilintarkastaja	41	1,02	0,156	0,024
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,06	0,239	0,041
On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.	Tilintarkastaja	41	1,63	0,829	0,130
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,91	0,933	0,160
Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	Tilintarkastaja	41	1,02	0,156	0,024
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,32	0,684	0,117
Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssiokaupassa.	Tilintarkastaja	41	1,10	0,300	0,047
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,21	0,687	0,118
Asiakkaalle saa valehdella.	Tilintarkastaja	41	1,41	0,631	0,099
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,26	0,710	0,122
Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	Tilintarkastaja	41	1,05	0,218	0,034
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,32	0,843	0,145
Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	Tilintarkastaja	41	1,59	0,865	0,135
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,56	0,991	0,170
Sukupuoli	Tilintarkastaja	41	1,46	0,505	0,079
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,06	0,239	0,041
Ikä	Tilintarkastaja	41	2,68	0,986	0,154
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	2,94	0,694	0,119
Työkokemuksesi vuosina	Tilintarkastaja	41	1,68	0,820	0,128
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	1,88	0,769	0,132
Arvioi vielä lopuksi saamaasi eettisen koulutuksen määrää asteikolla 1 - 7, missä 1 = ei lainkaan, 7 = erittäin paljon.	Tilintarkastaja	41	4,66	1,510	0,236
	Rahaston-/salkunhoitaja	34	3,62	1,758	0,302

TAULUKKO 7: Kyselyn tulosten keskiarvot ryhmittäin.

Äkkiseltään tarkasteluna salkunhoitajien joukko näytti vastanneen ns. moraalittomammin esitettyihin väittämiin, jos asteikon ensimmäistä porrasta, Täysin eri mieltä, pidetään oikeimpana vastauksena. Ainoastaan väittämiin ylinopeudesta, asiakkaalle valehtelusta sekä ekologisesta toiminnasta näyttivät

tilintarkastajat vastanneen keskimääräisesti ”huonommin”. Huomionarvoisaa on kuitenkin myös se, että salkunhoitajien vastausten keskihajonta oli yhtä poikkeusta lukuun ottamatta suurempi kuin tilintarkastajilla. Tilintarkastajien joukossa ainoastaan ylioppilaskirjoituksia koskevassa väitteessä keskihajonta oli heidän kohdallaan suurempi kuin salkunhoitajilla (0,436 > 0,409). Esimerkiksi täysin samaa mieltä olevat vastaukset saattoivat siis 34 vastaajan joukossa heilauttaa keskiarvoa huomattavasti, joten suoria yleistyksiä ei voitu vielä keskiarvoista suoraan tehdä.

Molemmat vastaajaryhmät katsoivat ylivoimaisesti helpoimmin ”läpi sormien” ylinopeudella ajamista joko joissain tilanteissa tai aina. On oikein ajaa ylinopeutta oli ainut väittämä, joka ylitti keskiarvoltaan tuloksen kaksi (2) rajan ollen tilintarkastajien kohdalla 2,24 ja rahastonhoitajilla 2,19. Se aiheutti myös eniten hajontaa vastaajien keskuudessa molemmissa ammateissa. Seuraavaksi sallituin väittämä oli oikeus valehdella pitääkseen työpaikkansa (tilintarkastajat 1,63 ja rahastonhoitajat 1,91) ja kolmantena seurasi ekologisuuden turhuus siviilielämässä (tilintarkastajat 1,59, rahastonhoitajat 1,56). Näissä kolmessa myös keskihajonnat olivat suurimmat, joskin hajonta oli suurempi ekologisuuden (0,865 ja 0,991) kuin työpaikan vuoksi valehtelun kohdalla (0,829 ja 0,933).

Kaikkein moraalittomimpina väitteinä tilintarkastajat pitivät lain rikkomista ilman pelkoa kiinnijäänistä (1,02), sisäisten kauppojen eliminoimista konsernitilinpäätöksestä oman etunsa tähden (1,02) sekä toisen auton kolhimista ja paikalta poistumista ilmoittamatta (1,05). Salkunhoitajien tapauksessa selkeästi moraalittominta oli tilintarkastajien tapaan lain rikkominen ilman kiinnijäämisen pelkoa (1,06), mutta heillä seuraaviksi tulivat ylioppilaskirjoitusten kysymysten hankkiminen lapselleen (1,10) sekä sisäpiiritiedon hyödyntäminen pörssikaupassa (1,21).

Tilintarkastajien ja salkunhoitajien välisissä vastauksissa ei ollut suunnattomia eroja. Keskiarvoista neljä mahtui kymmenyksen sisään toisistaan ja suurin ero vastaajaryhmien välillä oli 0,30. Eroista suurimmat olivat sisäisten kauppojen eliminoinnissa konsernitilinpäätöksestä (tilintarkastajat 1,02, rahastonhoitajat 1,32), valehtelussa oman työpaikkansa vuoksi (1,63 ja 1,91), jossa ero 0,28 sekä toisen auton kolhimisessa (1,05 ja 1,32), jossa ero 0,27. Tuloksia tarkasteltaessa havaitaan, että osa tilintarkastajista oli väitteiden ylinopeudesta, asiakkaalle valehtelusta ja valehtelusta työpaikkansa vuoksi kanssa pitkälti samaa mieltä. Salkunhoitajista yksi vastaaja oli jopa täysin samaa mieltä väittämien kolaroinnista ja ekologisen toiminnan turhuudesta kanssa. Lisäksi salkunhoitajien keskuudesta löytyi myös yksittäisiä kannattajia, ollen osittain samaa mieltä väittämien kanssa asiakkaalle valehtelusta, oman työpaikkansa vuoksi valehtelusta, sisäpiiritiedon hyödyntämisestä sekä ekologisesta toiminnasta.

Tuloksia analysoitiin myös pääkomponenttianalyysin avulla. Kyseinen menetelmä valittiin tutkimukseen pitkälti sen vuoksi, että sitä oli käytetty myös Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimuksessa. Täsmälleen oikeaa analyysitapaa on erittäin vaikea koskaan sanoa, mutta esimerkiksi

faktorianalyysiin verrattuna pääkomponenttianalyysillä oli tässä tutkimuksessa selkeästi sijansa. Pääkomponenttianalyysissä, vastedes käytettynä lyhenteellään PCA (Principal Component Analysis), analysoidaan kaikki varianssi muuttujien väliltä, kun faktorianalyysissä (EFA, Explorative Factor Analysis) niin tehdään vain osalle varianssista ja osaa käsitellään virhevarienssina. PCA:ssa muuttujat tuottavat komponentit, eli lasketaan yhteydet muuttujien välillä. EFA:ssa käytäntö olisi hieman toisinpäin, sillä siinä faktorit muodostavat muuttujat – taustalla ajatellaan olevan jonkinlainen teoria. PCA:n ja EFA:n erona on lisäksi se, että siinä missä PCA:n komponentit ovat ns. yksikäsitteisiä, eli muodostettaessa esimerkiksi 3 tai 6 komponenttia, ensimmäiset komponentit ja näiden lataukset ovat samat, kun taas EFA:n latauksien suuruusluokat ovat tyystin riippuvaiset mukaan otettujen faktorien määrästä. PCA:n on sanottu soveltuvan parhaiten tilanteisiin, joissa tutkija haluaa selvittää aineistonsa rakenteen, kun taas EFA:ta käyttäessä tutkijalla on jo ajatus teoriasta muuttujien taustalla. Verrattuna faktorianalyysiin, pääkomponenttianalyysin taustaoletukset eivät ole niin tiukat. (Metsämuuronen 2009, 650–651.)

Pääkomponenttianalyysiä tehdessä muuttujien väliltä on löydyttävä aitoja korrelaatioita. Tämä tarkoittaa sitä, että on löydyttävä korrelaatioita, jotka ovat arvoltaan yli 0,30, sillä muutoin analyysiä ei kannata tehdä. Aitoja korrelaatioita löytyi tässä tutkimuksessa molemmista ammattiryhmistä. Lisäksi Metsämuuronen (2009) painottaa mittaristoa, jolla muuttujat on mitattu. Mittaukset tulisi olla tehtyinä vähintään hyvällä järjestysasteikolla, ja tässä tutkimuksessa käytetty välimatka-asteikko on vähintäänkin kelvollinen. Metsämuuronen (2009) jatkaa, että otoskoon tulisi olla riittävän suuri (>200), jotta tulokset olisivat edustavia, mutta toisaalta MacCallum ym. (1999) ovat todenneet riittävän suurten kommunaliteettien olevan tärkeämpiä kuin otoskoon.

Kyselyn muuttujien väliset korrelaatiokertoimet on esitelty alla taulukossa 8. Korrelaatiot on laskettu Spearmanin korrelaatiolla. Erityisen voimakkaita yhteyksiä voidaan havaita etenkin rahastonhoitajien kohdalla ekologisen toiminnan, auton kolhimisen sekä asiakkaalle valehtelun välillä. Taulukkoa tarkasteltaessa rahastonhoitajien vastausten väliset korrelaatiot ovat selkeästi suurempia verrattuina tilintarkastajiin, ja tilintarkastajat ylittävätkin pääkomponenttianalyysissä vaaditun arvon 0,30 ainoastaan muutaman kerran sisäisten kauppojen eliminoinnin ja työpaikkansa vuoksi valehtelun välillä sekä ekologisen toiminnan ja ylinopeudella ajamisen sekä lain rikkomisen lahjusta vastaan kanssa. Sisäpiiritiedon hyödyntäminen ei tilintarkastajien vastauksissa korreloi merkittävästi minkään toisen muuttujan kanssa, kohoten korkeimmillaan vain arvoon 0,177, mutta salkunhoitajien keskuudessa väittämällä on merkittävä yhteys usean muuttujan kanssa. Tilintarkastajille ”räätälöidyn” väittämän, sisäisten kauppojen eliminoinnista oman hyödyn vuoksi, kanssa ei synny samanlaista tilannetta eri ammattiryhmien kesken. Molempien ammattiryhmien vastaukset heille räätälöityjen väittämien kohdalla (salkunhoitajilla väittävä 6 ja tilintarkastajilla

väittäjä 5) korreloivat kuitenkin voimakkaasti väittämän 4, työpaikkansa vuoksi valehtelun, kanssa.

Spearmanin korrelaatiomatriisi

Muuttujat		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. On oikein hankkia etukäteen ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.	Tilintarkastajat	1								
	Rahastonhoitajat	1								
2. On oikein ajaa ylinopeutta.	Tilintarkastajat	0,174	1							
	Rahastonhoitajat	0,020	1							
3. On oikein rikkoa lakia lahjusta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	Tilintarkastajat	-0,036	0,283*	1						
	Rahastonhoitajat	-0,073	0,426*	1						
4. On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.	Tilintarkastajat	0,239	0,293*	-0,122	1					
	Rahastonhoitajat	-0,051	0,614**	0,432*	1					
5. Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	Tilintarkastajat	-0,036	0,283*	-0,025	0,457**	1				
	Rahastonhoitajat	0,076	0,084	0,251	0,426*	1				
6. Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssikaupassa.	Tilintarkastajat	-0,074	0,002	-0,052	0,047	-0,052	1			
	Rahastonhoitajat	-0,089	0,275	0,478**	0,502**	0,241	1			
7. Asiakkaalle saa valehdella.	Tilintarkastajat	-0,151	0,233	0,148	0,249	0,148	0,177	1		
	Rahastonhoitajat	0,098	0,291	-0,095	0,402*	0,068	0,382*	1		
8. Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	Tilintarkastajat	-0,051	0,405**	-0,036	0,101	-0,036	-0,074	-0,151	1	
	Rahastonhoitajat	0,238	0,234	0,053	0,423*	0,233	0,457**	0,866**	1	
9. Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	Tilintarkastajat	0,242	0,411**	,447**	0,027	0,077	-0,033	0,094	0,110	1
	Rahastonhoitajat	0,132	0,300	-0,143	0,350*	0,172	0,303	0,818**	0,829**	1

* p < 0.05, ** p < 0.01

TAULUKKO 8: Vastausten korrelaatiot.

Muuttujat eivät useimmiten ole optimaalisessa asennossa pääkomponenttien muodostamassa avaruudessa. Tämän vuoksi akseleita käännetään siten, että muuttujat latautuisivat paremmin pääkomponenteille. Mikäli aineistolle tehtäisiin tässä tutkimuksessa ortogonaalinen eli suorakulmainen rotaatio, esimerkiksi VARIMAX-rotatio, oletettaisiin, etteivät komponentit korreloi keskenään. Yleisesti ottaen ilmiöt eivät ole sellaisia, ettei niiden dimensioiden välillä voisi olla riippuvuuksia. Tutkittavana ilmiönä on kuitenkin asenne, eikä mikään teoreettinen tai käytännöllinen syy estä tutkimuksen väitteiden korreloimista keskenään. Tästä syystä rotaatio tehtiin tässä tutkimuksessa vinokulmaisesti PROMAX-rotatiolla, jolloin tehdään aluksi suorakulmainen rotaatio, jota sitten "parannetaan" vinokulmaisuuksien lisäyksellä. (Metsämuuronen 2009, 653–654.)

Pääkomponenttianalyysi auttoi selvittämään, voidaanko väittämien taustalta löytää arvoulottuvuuksia. Jotta analyysi voitiin suorittaa, otettiin aineistosta myös luotettavuustestit, jotka olivat hyväksyttävällä tasolla rahastonhoitajien vastauksissa, mutta tilintarkastajien joukossa ne poikkesivat hieman toivotuista lukemista. Luotettavuustesteinä käytettiin Kaiser-Meyer-Olkin-testiä, joka rahastonhoitajilla saavutti arvon 0,650 ($> 0,6$) ja tilintarkastajilla 0,451 ($< 0,6$), sekä Bartlettin testiä, joka rahastonhoitajilla oli 0,000 ($< 0,001$) ja tilintarkastajilla 0,008 ($> 0,001$). Tilintarkastajien vastaukset eivät siis antaneet samaan tapaan yhtä selkeitä suuntauksia kuin rahastonhoitajien, vaan muuttujat muodostavat enemmän yksittäisiä suuntiaan. Saadun aineiston pieni koko oli luultavasti häiriön aiheuttaja, mutta joukkoa tutkittiin silti samoin kuin toistakin.

Rahastonhoitajien ryhmästä löydettiin kolme pääkomponenttia, joiden kokonaisselitysosuus mallista oli 72,3 %. Ensimmäinen komponentti nimettiin omantunnon väittämiksi (R1), toinen komponentti lakisääteisiksi väittämiksi (R2) ja kolmas hyödyn tavoittelun väittämiksi (R3). Omantunnon väittämiin latautuivat voimakkaimmin vieraan auton kolhiminen, asiakkaalle valehtelu sekä ekologinen toiminta. Lakisääteisiin väittämiin latautuivat ylinopeuden salliminen, lain rikkominen lahjusta vastaan, valehtelu työpaikkansa vuoksi sekä sisäpiiritiedon hyödyntämisen hyväksyminen. Hyödyn tavoitteluun latautuivat ylioppilaskirjoitusten kysymysten hankinta lapselleen sekä sisäisten kauppojen eliminoimatta jättäminen paremman vuosibonuksen vuoksi.

Tilintarkastajien vastauksista voitiin erotella neljä pääkomponenttia, jotka poikkesivat latauksiltaan rahastonhoitajien komponenteista. Komponentit nimettiin vilpillisen työtoiminnan väittämiksi (T1), näkymättömien paheiden väittämiksi (T2), tiedon hyödyntämisen väittämiksi (T3) sekä kulkuneuvon käytön väittämiksi (T4). Vilpillisen työtoiminnan väittämiin latautuivat valehtelu työpaikkansa vuoksi ja sisäisten kauppojen eliminoimatta jättäminen. Näkymättömiin paheisiin latautuivat lain rikkominen lahjusta vastaan sekä ekologinen toiminta. Tiedon hyödyntäminen piti sisällään ylioppilaskirjoitusten kysymysten hankinnan lapselleen, sisäpiiritiedon hyödyntämisen hyväksymisen pörssikaupassa sekä asiakkaalle valehtelun. Kulkuneuvon käytön väittämiä olivat ylinopeuden salliminen sekä toisen auton kolhiminen. Mallin kokonaisselitysosuus oli 68,0 %.

Edellä esitetyt komponentit kuvaavat väittämien jäsentymisestä vastaajien mielessä. Komponentteja tutkiessa on kuitenkin huomattava, että vastausten keskiarvot olivat suurimmaksi osaksi asteikon alkupäässä eli välillä täysin eri mieltä ja osin eri mieltä. Keskiarvo nousi yli kahden ainoastaan väittämässä ylinopeudesta, eli se sallittiin yleisesti ottaen kaikkein herkimmin molempien ammattiryhmien keskuudessa. Vastajat ovat siis suurimmaksi osaksi pitkälti eri mieltä komponenttien väittämien kanssa, mutta ovat toisten vastaajien kanssa yhtä mieltä tiettyihin komponentteihin sisältyvien väittämien oikeudesta tai vääryydestä, eli keskiarvoja tulkiten useimmiten vääryydestä. On myös hyvä todeta, että tilintarkastajien kohdalla väittäjä ylinopeudesta latautui verrattain tasaisesti kolmeen eri komponenttiin, joissa kaikissa lataus oli kuitenkin melko pientä muihin samaisen komponentin väittämiin verrattuna. Väittäjä päätyi lopulta komponenttiin T4 sen vuoksi, että yksittäisten väittämien komponentit eivät ole haluttuja. Tilintarkastajien komponentissa T3 ylioppilaskirjoitusten kysymysten hankkiminen lapselleen latautui kyseiseen komponenttiin erittäin voimakkaasti, mutta negatiivisesti kahden muun latautuessa positiivisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että vastaukset ylioppilaskirjoituksista ovat järjestelmällisesti toisensuuntaisia kahden muun väittämän vastauksien kanssa. Promax-rotatoidut ratkaisut on esitetty seuraavissa taulukoissa 9 ja 10, joissa mahdolliset lataukset myös muille komponenteille.

Muuttuja	Omantunnon väittämät	Lakisääteiset väittämät	Hyödyn tavoittelun väittämät	Kommunaliteetti
1. On oikein hankkia etukäteen ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.			0,817	0,713
2. On oikein ajaa ylinopeutta.		0,653		0,496
3. On oikein rikkoa lakia lahjusta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	-0,367	0,864		0,736
4. On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.		0,772		0,741
5. Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.		0,417	0,608	0,586
6. Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssikaupassa.		0,686		0,558
7. Asiakkaalle saa valehdella.	0,955			0,917
8. Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	0,875			0,898
9. Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	0,932			0,863
Ominaisarvo	3,568	1,907	1,035	
Selitysosuus	39,640 %	21,188 %	11,496 %	

TAULUKKO 9: Rahastonhoitajien rotatoitu komponenttiratkaisu väittämille etiikasta.

Muuttuja	Vilpillisen työtoiminnan väittämät	Näkymättömien paheiden väittämät	Tiedon hyödyntämisen väittämät	Kulkuneuvon käytön väittämät	Kommunali-teetti
1. On oikein hankkia etukäteen ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.			-0,752		0,789
2. On oikein ajaa ylinopeutta.	0,376	0,476		0,458	0,766
3. On oikein rikkoa lakia lahjusta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	-0,333	0,881			0,721
4. On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.	0,914				0,764
5. Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	0,757				0,540
6. Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssikaupassa.			0,487		0,269
7. Asiakkaalle saa valehdella.	0,365		0,650		0,674
8. Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.				0,936	0,881
9. Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.		0,843			0,716
Ominaisarvo	2,138	1,516	1,342	1,123	
Selitysosuus	23,752 %	16,849 %	14,915 %	12,477 %	

TAULUKKO 10: Tilintarkastajien rotatoitu komponenttiratkaisu väittämille etiikasta.

Yleisesti käytetyn ”nyrkkisäännön” mukaan pääkomponentin ominaisarvon tulisi olla vähintään yksi. Tämän vuoksi salkunhoitajilla komponentteja oli kolme ja tilintarkastajilla neljä. Lisäksi analyysiä tehtäessä asetettiin vaatimus, että mikäli muuttujan lataukset eivät yhdelläkään pääkomponentilla ylitä arvoa 0,30, poistetaan se muuttujien joukosta, sillä tuota pienemmillä arvoilla muuttuja on ”sakkaa”. Yleisesti ottaen myös kommunaliteetit olivat melko korkealla vaihdellen välillä 0,269–0,917. Ainoastaan yksi lukema, 0,269 tilintarkastajille esitetyn väittämän sisäpiiritiedon hyödyntämisestä, oli

matalahko. Kommunaliteetti, eli multippelikorrelaatiokertoimen neliö muuttujan ja pääkomponentin välillä, mittaa prosenttimääräisesti muuttujan varianssin selitystä pääkomponentin avulla. Mitä korkeammat kommunaliteetit, sitä luotettavammin ne mittaavat pääkomponentteja. (Metsämuuronen 2009, 655–660.)

4.3 Taustatekijöiden vaikutukset

4.3.1 Eettisen koulutuksen vaikutukset

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää saadun eettisen koulutuksen vaikutus vastaajien eettiseen käyttäytymiseen. Etiikan opetuksen on nähty niin sanotusti ruokkivan itse itseään, sillä Caliyurtin (2007) Turkissa suorittaman tutkimuksen mukaan eettistä opetusta saaneet opiskelijat tulevat paljon todennäköisemmin opettamaan itsekin etiikkaa myöhemmin elämässään kuin sellaiset, jotka eivät eettistä opetusta ole saaneet. Myös etiikan oppimisen mahdollisuutta pohditaan. Etiikan opettaminen on aina ollut haasteellista, sillä on lukuisia eriäviä mielipiteitä siitä, kuinka etiikan opettaminen johtaa eettisempään käyttäytymiseen ja onko sen opettaminen ylipäättään järkeenkäypää (Geary & Sims 1994). Hieman toisenlaisen näkökulman asiaan tuovat Gray, Bebbington & McPhail (1993), jotka kritisoivat laskentatoimen opetusta, joka ei heidän tutkimuksensa mukaan innosta ja kehitä opiskelijoiden älyä eikä sitä myöden myöskään eettistä kypsyyttä.

Vastaukset hajaantuivat kaikille asteikon portaille, joissa N oli alimmillaan viisi ja ylimmillään yhdeksääntoista. Tutkimuksen perusteella ei voida vetää suoria johtopäätöksiä eettisen koulutuksen vaikutuksesta eettiseen käyttäytymiseen. Vastausten keskiarvot hajaantuivat ilman tiettyä kaavaa eri koulutusasteille. Ainoastaan väittämässä ylinopeudesta haastateltujen vastaukset ylinopeutta vastaan ovat sitä jyrkempiä, mitä enemmän eettistä koulutusta he ovat oman käsityksensä mukaan saaneet. Haastatellut, jotka ovat arvioineet saamansa eettisen koulutuksen määrän erittäin suureksi, ovat vastanneet väittämiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaikkein eettisimmin. Ainoastaan väittämässä asiakkaalle valehtelusta heidän vastaustensa keskiarvo ei ole ryhmien matalin, joskaan välimatka ei ole suurempi kuin 0,17. Ryhmä sijoittuu väittämässä kolmanneksi.

Ainoastaan kahdessa ehkä helpoimmin hyväksyttävissä väittämässä, niin sanotuissa arjen väittämässä, suurempi määrä eettisyyskoulutusta erottautuu hieman selkeämmin. Väittämät koskevat ylinopeutta sekä siviilielämän ekologista toimintaa. Huomionarvoisaa on myös se, että ryhmä 1 (ei lainkaan eettistä koulutusta) on, muutama kysymys pois lukien, vastauskeskiarvoiltaan eettisyydessä jaetulla ensimmäisellä sijalla, ja väittämässä asiakkaalle valehtelusta heidän asenteensa on kaikkein suojein asiakasta kohtaan.

Eettisen koulutuksen vaikutus

Arvioi vielä lopuksi saamaasi eettisen koulutuksen määrää asteikolla 1 - 7, missä 1 = ei lainkaan, 7 = erittäin paljon.	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Keskiarvon keskivirhe	
On oikein hankkia etukäteen	1	5	1,00	0,000	0,000
ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.	2	12	1,00	0,000	0,000
	3	5	1,00	0,000	0,000
	4	19	1,26	0,653	0,150
	5	16	1,06	0,250	0,063
	6	12	1,17	0,577	0,167
	7	6	1,00	0,000	0,000
On oikein ajaa ylinopeutta.	1	5	2,60	0,894	0,400
	2	12	2,58	1,084	0,313
	3	5	2,40	0,894	0,400
	4	19	2,21	1,134	0,260
	5	16	2,13	0,885	0,221
	6	12	2,08	1,240	0,358
	7	6	1,50	0,548	0,224
On oikein rikkoa lakia lahjasta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	1	5	1,00	0,000	0,000
	2	12	1,00	0,000	0,000
	3	5	1,00	0,000	0,000
	4	19	1,05	0,229	0,053
	5	16	1,06	0,250	0,062
	6	12	1,08	0,289	0,083
	7	6	1,00	0,000	0,000
On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.	1	5	2,00	0,707	0,316
	2	12	2,00	0,603	0,174
	3	5	2,20	1,095	0,490
	4	19	1,68	0,946	0,217
	5	16	1,63	0,885	0,221
	6	12	1,83	1,115	0,322
	7	6	1,17	0,408	0,167
Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	1	5	1,00	0,000	0,000
	2	12	1,08	0,289	0,083
	3	5	1,20	0,447	0,200
	4	19	1,32	0,671	0,154
	5	16	1,13	0,500	0,125
	6	12	1,17	0,577	0,167
	7	6	1,00	0,000	0,000
Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssikaupassa.	1	5	1,00	0,000	0,000
	2	12	1,25	0,622	0,179
	3	5	1,40	0,548	0,245
	4	19	1,05	0,229	0,053
	5	16	1,13	0,500	0,125
	6	12	1,25	0,866	0,250
	7	6	1,00	0,000	0,000

(jatkuu)

Asiakkaalle saa valehdella.	1	5	1,00	0,000	0,000
	2	12	1,75	1,215	0,351
	3	5	2,00	0,000	0,000
	4	19	1,11	0,315	0,072
	5	16	1,50	0,632	0,158
	6	12	1,08	0,866	0,083
	7	6	1,17	0,408	0,167
Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	1	5	1,00	0,000	0,000
	2	12	1,58	1,240	0,358
	3	5	1,00	0,000	0,000
	4	19	1,05	0,229	0,053
	5	16	1,13	0,500	0,125
	6	12	1,25	0,452	0,131
	7	6	1,00	0,000	0,000
Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	1	5	1,60	0,548	0,245
	2	12	1,92	1,311	0,379
	3	5	1,60	0,548	0,245
	4	19	1,53	0,841	0,193
	5	16	1,81	1,167	0,292
	6	12	1,17	0,389	0,112
	7	6	1,17	0,408	0,167

TAULUKKO 11: Eettisen koulutuksen vaikutus väittämiin eettisyydestä.

4.3.2 Iän, sukupuolen ja kokemuksen vaikutus

Vastaajilta kysyttäessä työkokemus vaikuttaisi näyttelevän suurta osaa vastaajien eettisyyden kehittymisessä. Mitä enemmän työkokemusta vastaajilla oli, sitä kärkkäämmin he vastustivat väittämiä. Ainoita poikkeuksia laskevaan keskiarvoon toivat väittämät ylinopeudesta sekä valehtelusta työpaikkansa pitämiseksi. On kuitenkin huomioitava, että työpaikan vuoksi valehtelussa laskevaan keskiarvoon tekivät poikkeuksen ainoastaan 31 - 40 vuotta työskennelleet henkilöt, joita kyselyssä oli ainoastaan yksi. Vastausten keskiarvot jakaantuivat kysymyksessä seuraavasti 1,83 (0 - 10 vuotta), 1,83 (11 - 20), 1,25 (21 - 30), 2,00 (31 - 40) ja 1,00 (40 -). Huomioon tulee tuloksia tarkasteltaessa ottaa myös kokemusjakauma, sillä kahteen ensimmäiseen ryhmään jakautui jo n. 87 % vastaajista (65/75) ja kahdessa viimeisessä ryhmässä vastaajia oli ainoastaan yksi per ryhmä.

Iän suhteen eettisyyden kehittyminen ei ole aivan niin yksioikoista kuin työkokemuksen kohdalla - vastustus väittämiä vastaan ei laske yhtä tasaisesti. Eettisimpiä vastauksia antoivat jälleen kaksi viimeistä ikäryhmää, 56 - 65- ja yli 65-vuotiaat, mutta näiden kahden ryhmän jälkeen eettisin ryhmä useissa väittämässä oli joukon nuorin, 18 - 25-vuotiaat. Iäkkäimmät vastaajat erottuivat kuitenkin yleensä selkeästi muista ikäluokista, mutta jälleen näissä kahdessa vanhimmassa ryhmässä vastaajia oli kummassakin vain yksi, joten ryhmien keskiarvotuloksille ei tulisi antaa liikaa painoa. Iän perusteella jaoteltuja vastauksia ei myöskään voi liialti peilata työkokemuksen vastaaviin, sillä tässä tutkimuksessa ikäryhmän 56 - 65 vuotta ainoalla henkilöllä työkokemusta löytyi "ainoastaan" 11 - 20 vuotta. Taulukot työkokemuksesta ja iästä löytyvät liitteistä 1 ja 2.

Sukupuolen vaikutusta eettiseen käyttäytymiseen on tutkittu laajasti. Mm. Betzin, O'Connellin & Shepardin (1989) tutkimus kertoo, että miesten todennäköisyys toimia epäeettisesti on yli kaksinkertainen naisiin verrattuna. He olivat keränneet tiedot 213 kaupan alan opiskelijalta. Heidän datansa kertoo myös, että yli 50 % miehistä käyttäisi sisäpiiritietoa hyväkseen osakekaupoissa. Tässä tutkimuksessa sukupuoli näytteli kuitenkin hyvin pientä osaa vastauksissa. Suurin ero, joka vastauksissa saavutettiin, oli 0,13 väittämässä työpaikan vuoksi valehtelusta. Miesten keskiarvo tuossa väittämässä oli 1,80 ja naisten 1,67. Kyseinen väittämä sai toiseksi korkeimmat keskiarvot ylinopeuden ollessa tässäkin jaottelussa sallituinta. Ylinopeus yllätti sukupuolijaottelussa kaikkein suurimmin, sillä 21 naisen keskiarvo väittämän kohdalla oli 2,29, kun taas 54 miestä päätyivät keskiarvoon 2,19. Rajalinin & Pöystin (2011) tutkimus liikennesääntöjen rikkomisesta kertoo naisten lähestyneen miehiä niin mielipiteissä ylinopeuden sallimisesta kuin todellisuudessa ylinopeudella ajamisessa. Miehet vastasivat eettisemmin myös väittämiin asiakkaalle valehtelusta sekä toisen auton kolhimisesta.

Sukupuolen vaikutus eettisyyteen

	Sukupuoli	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Keskiarvon keskivirhe
On oikein hankkia etukäteen ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturientilapselleen.	Mies	54	1,11	0,420	0,057
	Nainen	21	1,10	0,436	0,095
On oikein ajaa ylinopeutta.	Mies	54	2,19	1,029	0,140
	Nainen	21	2,29	1,056	0,230
On oikein rikkoa lakia lahjasta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	Mies	54	1,06	0,231	0,031
	Nainen	21	1,00	0,000	0,000
On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.	Mies	54	1,80	0,877	0,119
	Nainen	21	1,67	0,913	0,199
Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	Mies	54	1,20	0,562	0,077
	Nainen	21	1,05	0,218	0,048
Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssi-kaupassa.	Mies	54	1,15	0,563	0,077
	Nainen	21	1,14	0,359	0,078
Asiakkaalle saa valehdella.	Mies	54	1,33	0,700	0,095
	Nainen	21	1,38	0,590	0,129
Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	Mies	54	1,17	0,637	0,087
	Nainen	21	1,19	0,512	0,112
Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	Mies	54	1,59	0,981	0,134
	Nainen	21	1,52	0,750	0,164

TAULUKKO 12: Sukupuolen vaikutus eettisyyteen.

4.4 Avoimet kysymykset

Tutkimuksessa esitettiin vastaajille myös kaksi avointa kysymystä, joihin he saivat kertoa omia mietteitään tai jättää halutessaan vastaamatta. Kysymykset olivat: Mikä on suurin eettinen ongelma työssäsi? sekä Mitä eettisiä ongelmia kohtaat yrityksissä? Vastaukset ovat esiteltyinä omissa kappaleissaan seuraavaksi.

4.4.1 Suurin eettinen ongelma työssäsi

Suurimmassa osassa tilintarkastajien ja rahastonhoitajien vastauksia oli huomattavissa hieman erilainen lähestymistapa ongelmaa kohtaan eri ammattikuntien välillä. Tilintarkastajien vastauksissa käsiteltiin paljon ongelmia, joita heidän omasta toiminnastaan saattaa seurata, kun taas rahastonhoitajien ongelmat ovat suurimmaksi osaksi lähtöisin yrityksistä ja markkinoista, joiden rahastoja he kauppaavat. Toistunein (kuudesti 18 vastauksessa) vastaus tilintarkastajien kohdalla käsitteli riippumattomuuden vaarantumista. Heitä arvelutti erityisesti se, kuinka paljon asiakasta voi neuvoa esimerkiksi kirjanpidon suorittamisessa, jos itse myöhemmin tuon samaisen kirjanpidon tulee tarkistamaan.

”Kuinka paljon voi neuvoa ja sitten tarkastaa 'omaa neuvomaansa kirjausta', tuttavien tekemän kirjanpidon tarkastaminen - voiko edes tarkastaa?” (Tilintarkastaja 4)

Tilintarkastajat kokivat hankalaksi myös pidemmiksi venyneet asiakassuhteensa, sillä usein pitkäaikaisesta asiakassuhteesta voi syntyä ystävyysuhde, jolloin riippumattomuus on jälleen vaaravyöhykkeellä. Toisenlaista näkökulmaa edustivat tilintarkastajien mietteet omien tulojensa suhteen. Työn matalan hinnoittelun suhteessa työn vaativuuteen ja vastuuseen koettiin olevan jossain määrin eettisesti väärin, ja joissain tapauksissa tilintarkastajia mietitytti, ajaako tarkastuksessaan omaa vai yhteisön, eli työnantajan, etua. Palkkion tulisi tilintarkastajan ammatissa määräytyä tuntiperusteisesti, mutta vastaajien mukaan myös hinnalla kilpailtiin. Rahan uskottiin ratkaisevan ongelmia myös asiakkaiden ongelmissa. Rehellisyyskin koettiin ongelmaksi.

”Tiukka rehellisyys voi heijastua toimeksiantoihin eli heikentää tulon muodostumista.” (Tilintarkastaja 41)

Lisäksi tilintarkastajan ammatin eettisiä ongelmia olivat mm. objektiivisena pysyminen, toimitusjohtajalta tietojen ”pimittäminen”, koska tilintarkastaja ei saa kertoa esimerkiksi tarkastusvaliokunnan keskusteluista, työ- ja vapaa-ajan sovittaminen sekä raportointi yhtiön johdon ja hallituksen toiminnasta

yhtiökokoukselle, vaikka yhtiökokous tekee tilintarkastajan nimityksen yleensä vain ns. paperilla.

Salkunhoitajat nostivat esiin selvästi useimmin (seitsemässä vastauksessa 19:stä) suurimmaksi ongelmaksi sijoituskohteiden eettisen toiminnan. Kohteiden eettisen toiminnan arvioinnin mainittiin olevan hankalaa, erityisesti kehittyvillä markkinoilla, sillä niillä käsitykset etiikasta saattavat olla tyystin erilaisia kuin Suomessa. Ja vaikka sijoituskohteiden johto kertoisi toimintansa olevan eettistä, käytännön todellisuus ei useinkaan vastaa sitä. Myös salkunhoitajat kyseenalaistivat omat intressinsä eettisessä toiminnassa – ahneus ja sisäpiiritiedon hyväksikäyttö löytyivät vastauksista. Asiakkaatkin olivat yksi huolenaihe, sillä asiakkaan etua tulisi ajaa joka tilanteessa, mutta toisaalta myös työnantajan edut tulisi huomioida. Asiakkaita kohtaan toivottiin läpinäkyvyyttä, jotta asiakas tietäisi mistä maksaa.

Useat rahastonhoitajista vastasivat, ettei heidän työssään ole eettisiä ongelmia. Etiikka koettiin muutenkin toisarvoiseksi, sillä rahoitusteoria ei sinällään ota kantaa eettisiin näkökulmiin sijoituspäätöstä tehtäessä. Maalaisjärjen käyttöön kannustettiin.

”En koe eettisiä ongelmia. Olen sinut määräysten kanssa ja määräysten puuttuessa tai ollessa tulkinnanvaraiset niin maalaisjärkeä käyttäen selviää joka tilanteessa. Oikea ja väärä ovat mielestäni helppo erottaa toisistaan ja säännösten hengen pitäisi olla selvä jokaiselle sijoitusosalalla muutaman vuoden työskennelleelle. Aidosti epäselvät tilanteet syntyvät todennäköisesti lähinnä alalla aloittelevalla.” (Rahastonhoitaja 32)

4.4.2 Yrityksissä kohdatut eettiset ongelmat

Tämän kysymyksen kanssa hajonta vastauksissa oli selvästi suurempi kuin edellisessä kysymyksessä. Molempien ammattiryhmien joukosta löytyi silti yksi yhteinen tekijä, joskin hieman eri sanoin aseteltuna. Sekä tilintarkastajat että rahastonhoitajat olivat huomanneet, että täydellistä totuutta ei aina haluttu tuoda julki, tai sitä jopa salailtiin. Asia mainittiin tilintarkastajien vastauksissa kuudesti (vastauksia yhteensä 13) ja rahastonhoitajien vastauksissa kolmesti (yhteensä 18 vastausta). Raportteja sekä jopa tilinpäätöksiä kaunisteltiin asiakkaita, kilpailijoita tai verottajaa varten. Saman kategorian alle menevät myös tilintarkastajien huomiot siitä, että tuloksia vääristellään henkilökohtaisen edun vuoksi, kuten esimerkiksi suurempien vuosibonusten vuoksi tai henkilökohtaisten menojen kirjaamiseksi yrityksen kuluihin. Lisäksi kaksi rahastonhoitajaa huomioi vastauksissaan vielä erityyppiset lahjukset ja korruption.

”Joskus olen havainnut ulospäin (asiakkaat, verottaja, kilpailijat) suunnatun raportoinnin kaunistelua. Toimijat eivät välttämättä miellä tätä eettisesti vääräksi, mutta tosiasiaa se on sitä.” (Tilintarkastaja 31)

Muita tilintarkastajien havainnoimia ongelmia olivat muun muassa työntekijöiden eriarvoisuus sekä se, etteivät työntekijät uskalla puhua avoimesti ja rehellisesti, sillä se saattaisi maksaa heidän työpaikkansa. Lisäksi tilintarkastajat pitivät arveluttavina tilanteita, joissa työntekijä saa mielin määrin käyttää yrityksen välineitä ilmaiseksi vapaa-ajallaan. Missä kulkee lainaamisen ja varastamisen välinen raja?

Salkunhoitajat olivat huomioineet useampaan otteeseen ympäristöasioiden laiminlyönnin, työntekijöiden huonon kohtelun ja oikeuksien polkemisen sekä kehnot työolosuhteet. Suurimmaksi osaksi näiden laiminlyöntien mainittiin tapahtuvan kehittyvillä markkinoilla, joilla esiintyi myös runsaasti korruptiota, kartelleja ja vastuuttomuutta. Erään vastaajan mukaan Kiinassa on hyväksyttyä valehdella sijoittajalle ”päin naamaa”. Kehittyvillä markkinoilla yritysten johtajat ja omistajat varastavat firman omaisuutta ja listayhtiöiden hallinnointi (corporate governance) on hyvin puutteellista. Osa vastaajista pohti tämänkin kysymyksen kohdalla, mikä lopulta on eettistä ja mikä ei. Onko lounaan tarjoaminen lahjontaa? Toisaalta kehoitettiin jälleen käyttämään järkeä näitä asioita miettiessä ja pohtimaan kaikkien säännösten tarpeellisuutta.

”En koe eettisesti ongelmallisia tilanteita. Säännöt ovat selvät ja muuten selviää järjen käytöllä. Ongelma on lähinnä säännösten osin täysin tarpeeton liioittelu, josta esim. sisäpiirisäännösten piiriin kuuluva joutuu kärsimään (rajoituksia jotka ohjaavat epärationaaliseen toimintaan), mutta säännöt ovat selvät eikä niiden noudattaminen ole ongelmallista (joskus henkilökohtaisesti aika kallista, mutta ei ongelmallista).”
(Rahastonhoitaja 32)

4.5 Vertailukysely ammattitaitain

Työhön sisältyi myös aikaisempaan tutkimukseen pohjautuva kysely tietyistä eettisistä arvoista ja niiden merkityksestä työn kannalta. Ikola-Norrbacka ja Jokipii (2010) ovat tutkineet talousrikostutkijoiden hallinnon työntekijöitä ja pyytäneet näitä henkilöitä arvioimaan, kuinka soveltuvia heidän työhönsä olivat arvot, jotka oli etukäteen valittu kirjallisuuden perusteella. Tämän tutkimuksen myötä voimme vertailla nyt myös rahastonhoitajien ja tilintarkastajien näkemyksiä näistä arvoista, jotka olivat ammattitaito, joustavuus toimintatavoissa, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, riippumattomuus, rehellisyys, objektiivisuus, luottamuksellisuus, toiminnan tuloksellisuus ja toiminnan vaikuttavuus. Kyselyyn arvoista vastattiin seitsemänportaisella Likertin asteikolla, jossa 1 = ei sovellu lainkaan ja 7 = soveltuu täysin.

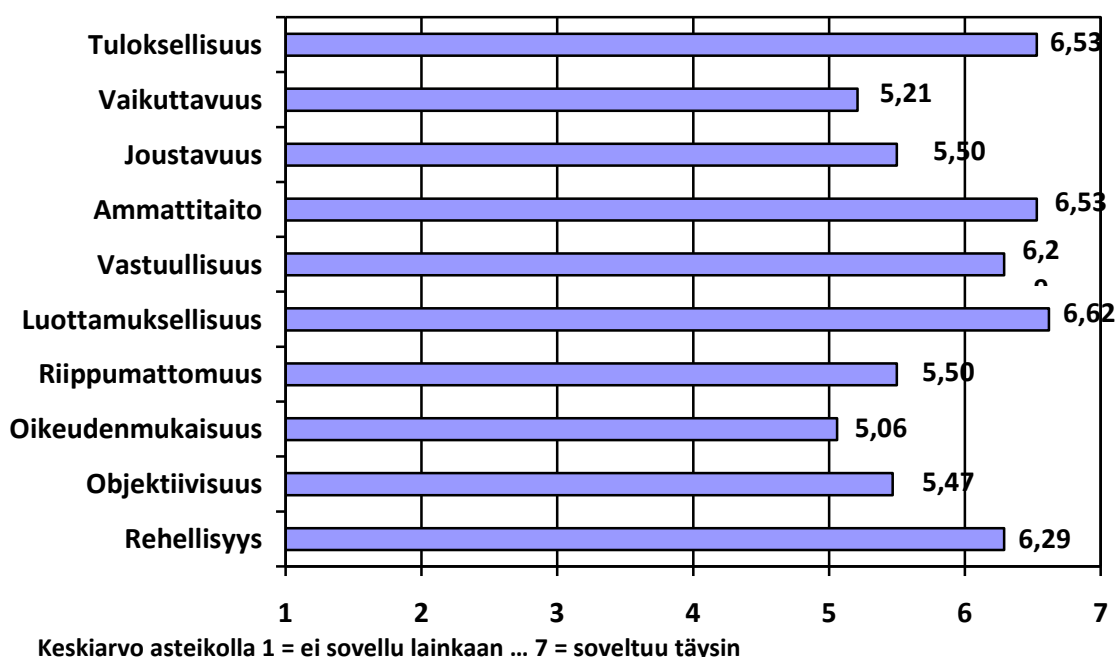
Salkunhoitajien (N=34) antamat keskiarvot kymmenelle esitetylle arvolle vaihtelivat välillä 5,06–6,62. Tärkeimmiksi arvoiksi he nostivat

luottamuksellisuuden, tuloksellisuuden sekä ammattitaidon. Heikoimmat lukemat saivat oikeudenmukaisuus, vaikuttavuus ja objektiivisuus.

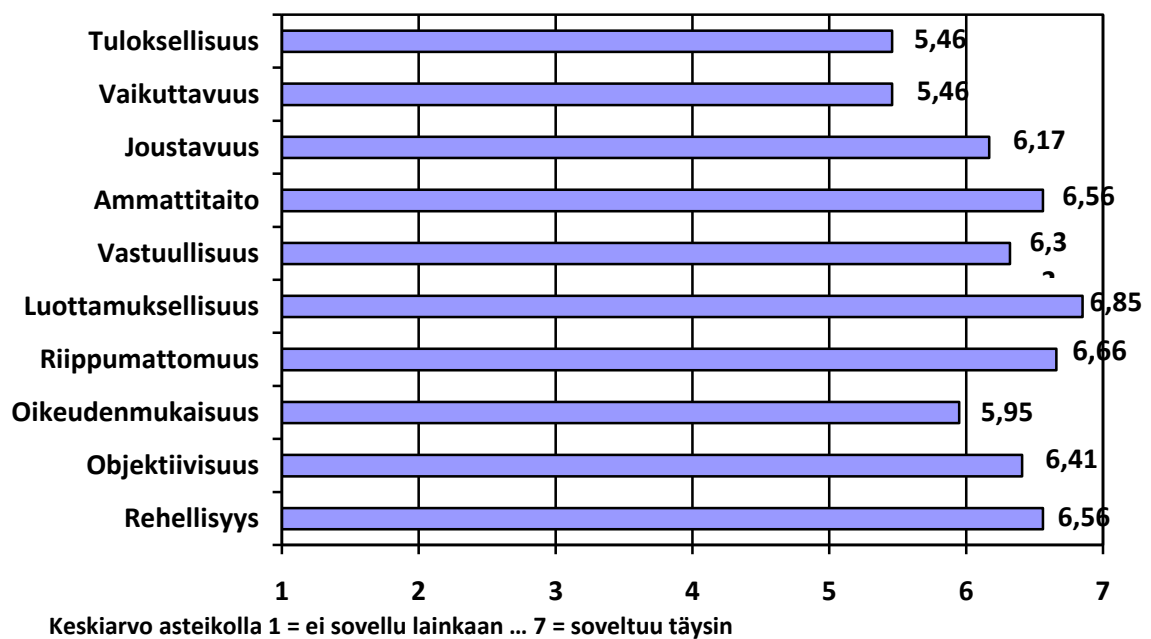
Tilintarkastajien (N=41) kohdalla keskiarvot vaihtelivat välillä 5,46-6,85. Heidän mielestään tärkeimmät arvot olivat luottamuksellisuus, riippumattomuus, rehellisyys ja ammattitaito. Vähiten heidän työnsä kannalta oli merkitystä tuloksellisuudella, vaikuttavuudella sekä oikeudenmukaisuudella. Liitteessä 3 on esitelty arvojen keskiarvot, keskihajonta sekä annetut minimi- ja maksimi-arvot salkunhoitajien ja tilintarkastajien osalta.

Talousrikostutkijoiden (N=118) antamien vastausten keskiarvot osuivat 5,26:n ja 6,81:n väliin. Heidän työssään tärkeimpinä pidettiin rehellisyyttä, objektiivisuutta, oikeudenmukaisuutta sekä luottamuksellisuutta. Heikoimmat tulokset saivat tuloksellisuus, vaikuttavuus ja joustavuus. Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimukseen vastanneista 88 % (n=104) oli miehiä ja vain 12 % naisia. Alle 30- tai yli 60-vuotiaita ei vastaajista löytynyt. Suurin osa oli 40-49-vuotiaita (miehistä 54 % ja naisista 46 %) ja kokemusta työtehtävistä oli valtaosalla yli 10 vuotta (miehet 62 %, naiset 53 %).

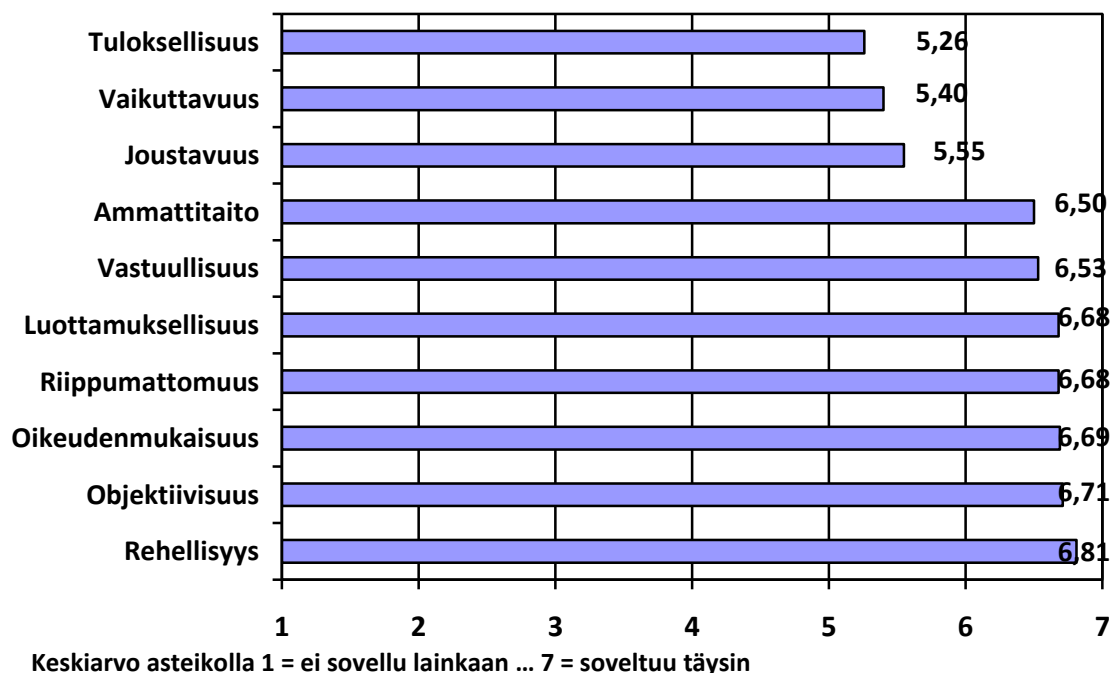
Seuraavissa taulukoissa on esiteltyinä kyselyiden keskiarvojen tulokset. Arvojen järjestely on tehty Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimuksen mukaan, jotta tuloksia olisi helpompi vertailla toisiinsa.

TAULUKKO 13: RAHASTONHOITAJIEN arvot.

TAULUKKO 14: TILINTARKASTAJIEN arvot.

TAULUKKO 15: TALOUSRIKOSTUTKIJOIDEN arvot. Toisto taulukosta 1. (Ikola-Norrbacka & Jokinen 2010.)

Ikola-Norrbacka ja Jokipii (2010) jatkoivat vastaustensa jaottelua pääkomponentteihin sekä klustereihin, jotta heille selviäisi, löytyykö arvoja kuvaavien muuttujien taustalta vielä tulkittavissa olevia arvoulottuvuuksia. Asetelma on pyritty tässä tutkimuksessa toistamaan. Luotettavuustestien

tulokset olivat kaikkien ammattiryhmien kohdalla hyväksyttävällä tasolla: Kaiser-Meyer-Olkin-testi oli talousrikostutkijoilla 0,816, rahastonhoitajilla 0,732 ja tilintarkastajilla 0,686, kun tavoite oli $> 0,6$, ja Bartlettin sväärisyystesti sai kaikilla arvon 0,000 ($p < 0,001$).

Pääkomponenttianalyysi löysi talousrikostutkijoiden vastauksista kaksi komponenttia, hallinnon perinteiset arvot (F1) sekä uudet tehokkuusarvot (F2), joista ensimmäiseen latautuivat ammattitaito, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, riippumattomuus, rehellisyys, objektiivisuus ja luottamuksellisuus ja toiseen joustavuus, tuloksellisuus ja vaikuttavuus. Kokonaisselitysosuus oli näillä komponenteilla 58,2 %. Salkunhoitajien vastausten keskuudesta saatiin kolme komponenttia, jotka selittivät 77,5 % vastauksista. Komponentit nimettiin perinteisiksi sisäisiksi arvoiksi (FR1), johon latautuivat ammattitaito, vastuullisuus, luottamuksellisuus sekä rehellisyys, perinteisiksi ulkoisiksi arvoiksi (FR2), sisältäen riippumattomuuden, oikeudenmukaisuuden sekä objektiivisuuden ja uusiksi tehokkuusarvoiksi (FR3), johon latautuivat talousrikostutkijoiden tapaan tuloksellisuus, vaikuttavuus sekä joustavuus. Tilintarkastajien analyysi sai aikaan täsmälleen samat komponentit kuin rikostutkijoiden analyysi, eli perinteiset arvot (FT1) olivat ammattitaito, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, riippumattomuus, rehellisyys, objektiivisuus ja luottamuksellisuus sekä uudet tehokkuusarvot (FT2), joita olivat joustavuus, tuloksellisuus ja vaikuttavuus. Tilintarkastajien mallin kokonaisselitysosuus oli 65,3 %. Tässä tutkimuksessa pääkomponenttianalyysiä tehtäessä käytettiin Varimax-rotatiota, jotta muuttujat latautuisivat mahdollisimman yksikäsitteisesti pääkomponenteille. Tässä tapauksessa aikaisemmin tutkimuksessa käytetty Promax-rotatio ei ollut tarpeellinen, sillä komponenttien oletettiin olevan riippumattomia toisistaan. (Metsämuuronen 2009, 653–654.)

Rotatoitu komponenttimatriisi (salkunhoitajat)				Rotatoitu komponenttimatriisi (tilintarkastajat)		
	Komponentti				Komponentti	
	FR1	FR2	FR3		FT1	FT2
Tuloksellisuus	0,624	-0,018	0,669	Tuloksellisuus	-0,051	0,837
Vaikuttavuus	0,047	0,006	0,836	Vaikuttavuus	0,216	0,884
Joustavuus	0,131	0,088	0,860	Joustavuus	0,453	0,546
Ammattitaito	0,631	0,215	0,595	Ammattitaito	0,637	0,500
Vastuullisuus	0,846	0,082	0,097	Vastuullisuus	0,753	0,412
Luottamuksellisuus	0,751	0,356	0,359	Luottamuksellisuus	0,723	0,098
Riippumattomuus	0,161	0,751	0,099	Riippumattomuus	0,770	-0,052
Oikeudenmukaisuus	0,152	0,908	-0,101	Oikeudenmukaisuus	0,684	0,048
Objektiivisuus	0,202	0,861	0,165	Objektiivisuus	0,796	0,344
Rehellisyys	0,792	0,447	-0,031	Rehellisyys	0,796	0,346
Ominaisarvo	4,674	2,033	1,041	Ominaisarvo	5,091	1,438
Selitysosuus	46,8 %	20,3 %	10,4 %	Selitysosuus	50,9 %	14,4 %

TAULUKKO 16: Varimax-rotatoidut komponenttimatriisit.

Talousrikostutkijoiden keskuudessa suoritetussa tutkimuksessa selvitettiin ryhmittelyanalyysillä myös, jakaantuvatko arvoulottuvuudet tiettyihin

vastaajaryhmiin. Tässä tutkimuksessa samanlaista selvitystä ei ole tehty, sillä taustatietojen keruu on ollut vähäisempää. Ryhmittelyanalyysi (tai klusterianalyysi) on menetelmä, jossa havainnot tai muuttujat pyritään lokeroimaan mahdollisimman samankaltaisiin joukkoihin. Klusterianalyysi on hyvin samankaltainen pääkomponenttianalyysin kanssa, mutta vertailun vuoksi se suoritettiin arvoja kuvaavien sanojen tutkimuksen kanssa. Tulokset ovat nähtävillä liitteissä 4 ja 5.

5. POHDINTA

5.1 Ammattiryhmien väliset erot

Tämän tutkimuksen ensisijaisena tarkoituksena oli vertailla kahden eri ammattiryhmän, rahastoihin keskittyneiden salkunhoitajien sekä tilintarkastajien, eettisyyden poikkeamista toisistaan. Moraalia ja eettisyyttä on kuitenkin vaikea mitata täsmällisesti, joten valmisteltiin kysely, jossa vastaajien tuli pohdiskella elämässä mahdollisesti vastaantulevia tilanteita, ja kertoa viisiportaisella asteikolla, ovatko he näiden väittämien kanssa samaa vai eri mieltä. Tutkimuskysymys kuului: *Miten kahden eri laskentatoimen ammattiryhmän edustajien etiikka poikkeaa toisistaan – voiko yleistystä edes tehdä?*

Ensimmäinen tutkimukseen valittu ammattiryhmä oli rahastonhoitajat, koska ala oli kiinnostava, eikä heitä ollut tutkittu juurikaan tätä aikaisemmin. Vertailukohteeksi haettiin ammattiryhmää, jota pidettäisiin yleisesti erittäin korkeamoraalisena. Lopulta päädyttiin ammattiryhmään, josta pikaisen kyselyn perusteella ihmisillä, ja tutkijalla itsellään, oli verrattain positiivinen kuva. Tilintarkastajia pidettiin ”suoraselkäisinä” ja hyvämoraalisina ihmisinä – onhan heillä jopa tiukka eettinen koodistonsa, jota tulee noudattaa. Salkunhoitajia taas on syytetty usein mm. sisäpiiritiedon hyödyntämisestä (Helsingin Sanomat 10.10.2011). Helsingin Sanomat jopa tekee parhaillaan pörssitutkimusta (Helsingin Sanomat 10.10.2011), jossa asiaa selvitetään. Hypoteesina, joskaan ei silti liian vahvana, pidettiin sitä, että tilintarkastajat tulevat olemaan vastauksissaan eettisempiä kuin salkunhoitajat.

Tilintarkastajien ja salkunhoitajien vastauksien keskimääräinen piste-ero väittämässä oli 0,14, kuudessa tapauksessa yhdeksästä tilintarkastajien eduksi. Väittämässä ylinopeuden sallittavuudesta, asiakkaalle valehtelusta ja ekologisesta toiminnasta siviilielämässä rahastonhoitajat vastasivat tilintarkastajia eettisemmin. Yhtenä syynä esimerkiksi ylinopeuden sallimiseen saattaa olla se, että tilintarkastajan ammatissa tehdään paljon käyntejä asiakasyrityksiin, joten ajokilometrejäkin kertyy vuodessa ammatin puolesta enemmän kuin rahastonhoitajille. Ylinopeus oli selvästi helpoimmin

hyväksyttävissä kummankin ammattiryhmän toimesta, ja se oli ainoa, jonka pistekeskisarvo ylitti kahden, ollen tilintarkastajilla 2,24 ja rahastonhoitajilla 2,18. Jyrkimmin vastaan molemmat osapuolet olivat lain rikkomista lahjusten vuoksi (tilintarkastajat 1,02 ja salkunhoitajat 1,06), vaikka väittämässä mainittiin, ettei siitä jäisi kiinni. Kyseinen väittäjä oli ehkäpä kaikkein suorasukaisin moraalittomuudeltaan, joten sitä siksi vastustettiin kaikkein kiivaimmin. Jos tästä epämääräisestä lain rikkomisesta jäisi kuitenkin kiinni, vastaajat saattoivat arvella sen tuovan kaikkein kovimmat sanktiot. Onko silti moraalittomampaa rikkoa lakia kuin valehdella asiakkaalle? Ilmiselvää lain rikkomista on myös ylinopeuden ajaminen, mutta seuraamukset tästä ovat kaikkien vastaajien tiedossa, mutta lain rikkomisen lahjasta vastaan on seurausten osalta arveluttavampaa. Tilintarkastajien mielestä yhtä epäeettistä (ka 1,02) kuin lain rikkomisen lahjasta vastaan oli konsernitilinpäätöksen sisäisten kauppojen eliminoimatta jättäminen paremman vuosibonusen saamisen vuoksi, mutta salkunhoitajat olivat paljon valmiimpia, jos sanamuotoa näin pienillä marginaaleilla voidaan käyttää, sallimaan tämän (ka 1,32). Tilintarkastajat, jotka työskentelevät päivittäin kirjanpitolain kanssa, luultavasti ymmärsivät paremmin väittämän olevan periaatteessa samanlainen kuin lain rikkomisen lahjasta vastaan.

Suurimmilleen ero ammattiryhmien vastausten välillä kohosi 0,30 pisteeseen tilintarkastajien eettisyyden eduksi väittämässä konsernitilinpäätöksestä ja sisäisten kauppojen eliminoinnista. Pienimmillään ero oli 0,04 pistettä lain rikkomisen ja lahjuksen kanssa. Kaksi kolmannesta vastauksista osoitti tilintarkastajien olevan eettisempiä kuin salkunhoitajat, mutta toisaalta tilintarkastajat vastasivat epäeettisemmin kaikkiin väittämiin, jotka käsittelivät niin sanotusti jokapäiväistä elämää eli väittämiin ylinopeuden sallittavuudesta, asiakkaalle valehtelusta ja ekologisesta toiminnasta siviilielämässä. Marginaalit olivat toki pienet, suurimmillaan 0,15 asiakkaalle valehtelussa, mutta on vaikea sanoa, onko oikein olla eettinen vain "tiukoissa paikoissa" vai arjessa useammin vastaantulevissa tilanteissa.

Yleisesti ottaen erot ammattiryhmien välillä olivat siis hyvin pienet, eikä varsinaista linjanvetoa voida suoraan tehdä, mutta karkeasti ilmaistuna tilintarkastajat ovat eettisempiä harvemmin vastaantulevissa, vakavammissa asioissa, mutta salkunhoitajat sen sijaan arkipäiväisemmissä asioissa. Yhtenä syynä tähän saattaa olla klassinen riski-tuotto-ajattelu, johon salkunhoitajat törmäävät päivittäin. Esimerkiksi Pörssisäätiön Internet-sivut mainitsevat sijoittamisessa riskin ja tuoton kulkevan aina rinnakkain ja samalla linjalla on myös OP-Pohjola omilla sivuillaan. Kenties sijoittamisesta elantonsa ansaitsevat henkilöt havaitsevat hieman vertailujoukkoansa paremmin suuremmat tuotot, joita korkeamman riskin tilanteet luovat.

Aineistolle suoritettu pääkomponenttianalyysi paljasti tilintarkastajien olevan mielipiteissään heterogeenisempi ryhmä, sillä heidän vastauksensa eivät latautuneet yhtä selvästi tiettyihin komponentteihin kuin salkunhoitajien vastaukset. Myöskään luotettavuustestit eivät olleet tilintarkastajien ryhmässä kohdallaan. Pääsyyllinen tähän luultavasti oli jälleen liian pieni vastaajaryhmä,

jossa yksittäiset vastaukset nousevat helposti suureen rooliin. Vaikka salkunhoitajia oli vielä vähemmän kuin tilintarkastajia, saattavat pääkomponenttien ja luotettavuustestien suuremmat lataukset selittyä osaltaan sukupuolella. Salkunhoitajista ainoastaan kaksi oli naisia. Salkunhoitajien vastausten pääkomponentit olivat myös paljon selkeämpiä nimetä verrattuna tilintarkastajiin, sillä latautuneet väittämät olivat sisällöltään paljon lähempänä toisiaan. Pääkomponenttianalyysi ei sinällään tuonut juuri lisäarvoa ammattiryhmien eettisyyden tarkasteluun, mutta sen avulla nähtiin, millä tavalla vastaajat jaottelivat väittämiä päässään.

Vastausten todenmukaisuutta on kuitenkin erittäin hankala mennä arvioimaan, sillä vastaajat saattoivat kontrolloimattomassa tilanteessa vastata toisin kuin todella ajattelivat. Vastauksia selatessa kuitenkin huomasi, etteivät kaikki vastanneet olevansa joka väittämän kohdalla täsmälleen eri mieltä, vaan myös myönteisiä vastauksia oli annettu. Tämä puoltaisi totuudenmukaisempia tuloksia. Mielekkäämpää olisi ollut suurempi vastaajajoukko, mutta sähköpostin välityksellä saatu palaute kertoi useamman tavoitellun henkilön olleen liian kiireinen vastataksaan.

5.2 Eettinen koulutus

Jos haastateltuja pyydetään arvioimaan summittaisesti saamaansa eettisen koulutuksen määrää välillä 1-7 (ei lainkaan - erittäin paljon), täytyy myös tuloksiin suhtautua melko varovaisesti. Kyseisenlaisella arvovälillä on erittäin haastavaa määritellä saamansa eettinen koulutus, mutta tutkimuksen tarkoitus oli olla kartoittava ja suuntaa antava. Tuloksista oli kuitenkin hankalaa vetää kovin suoria johtopäätöksiä, joskin yhtä poikkeusta ('asiakkaalle saa valehdella', kts. taulukko 11) lukuun ottamatta henkilöt, jotka arvioivat saaneensa huomattavan paljon eettistä koulutusta, vastasivat kaikkein eettisimmin väittämiin. Yllättävää kyllä, useissa tapauksissa henkilöt, jotka eivät olleet oman käsityksensä mukaan saaneet yhtään eettistä koulutusta, sijoittuivat kärkisijoille keskiarvoja tarkasteltaessa. Yhtenä syynä tähän saattaa olla vastaajien oma, tiukka moraalinen käsityksensä. He ovat saattaneet ajatella, ettei heitä ole koskaan tarvinnut kouluttaa eettisyyteen, vaan he ovat oppineet sen omien kokemustensa kautta.

Välillä 2-6 on vaikeaa saada kiinni minkäänlaisesta järjestyksestä, jonka mukaan vastaajien keskiarvot vaihtelisivat. Tähän mahdollisesti vaikutti se, ettei näitä arvoja määritely sanallisesti, ja vastaajat valitsivat juurikaan miettimättä jonkin näistä arvoista. Mahdollista on tietysti myös se, ettei eettisellä koulutuksella ole juurikaan vaikutusta ihmisten käsitykseen moraalista, jolloin he vastaavat omien tuntemustensa mukaan riippumatta siitä, koulutetaanko heitä päivittäin olemaan entistä eettisempiä vai ei.

Kenties myös kysymysten asettelulla oli vaikutuksensa vastauksiin. Haastattelussa kysymys eettisen koulutuksen määrästä oli viimeisenä, joten

haastatellut saattoivat peilata vastauksiaan arviointiinsa eettisestä koulutuksesta ja valita arvon tätä kautta. Jos kysymys olisi taas ollut haastattelun ensimmäisenä, olisivat vastaajat saattaneet tukeutua arvioonsa eettisestä koulutuksesta ja vastata sitä mukaillen. Haastattelua tehdessä koettiin kuitenkin, että käytetyllä kysymysten asettelulla saadaan totuudenmukaisemmat vastaukset.

5.3 Sukupuoli, ikä ja kokemus

Ihmisten moraalikäsitteiden on todettu muuttuvan samalla kun aivot vanhenevat. Chicagon yliopiston tutkimuksessa selvisi, että ikääntyminen muuttaa aivojen eri osa-alueiden reagointia esimerkiksi tahallista tai tahatonta vahingontekoa eläviä tai elottomia objekteja kohtaan. Tutkittavaan ryhmään kuului 127 ihmistä 4-vuotiaista 36-vuotiaisiin. Aikuisten aivot olivat tutkijoiden mukaan ”paremmin varusteltuja” arvioimaan tekoja moraalien kannalta kuin lasten. Ikääntyessään ihmiset muuttuvat esimerkiksi suvaitsevaisemmiksi tahattomia tekoja kohtaan. (UChicagoNews, 27.5.2011.)

Ihmisten moraalikäsitteiden muuttumista ovat tutkineet myös Peterson, Rhoads & Vaught (2001). He tutkivat iän ja sukupuolen vaikutusta eettisiin uskomuksiin liike-elämän ammattilaisten keskuudessa. Heidän tuloksensa kertovat eettisyyden kasvavan iän karttuessa ja miesten olevan nuorempina epäeettisempiä kuin naiset, mutta vanhetessaan miesten muuttuvan naisia eettisemmiksi. Tämän tutkimuksen tulokset olivat hienokseltaan linjassa Petersonin ym. tutkimuksen kanssa. Korkeampi ikä näyttäisi useimmissa tapauksissa laskevan vastausten keskiarvoa eli vanhetessaan ihmiset vastaavat eettisemmin, mutta tilastoja sotkivat hivenerän nuorimman ikäluokan, 18 - 25-vuotiaat, vastaukset, jotka olivat useissa väittämissä eettisimpien vastaajien joukossa sekä 36 - 45-vuotiaat, joilla oli korkeampi keskiarvo kuin nuoremmillaan väittämissä työpaikan vuoksi valehtelussa, sisäisten kauppojen eliminoinnissa sekä sisäpiiritiedon hyödyntämisessä. Nuorimman ikäluokan vastaajia oli kuitenkin ainoastaan kaksi, mutta toisaalta kaksi vanhinta ikäryhmääkään eivät sisältäneet kuin yhteensä kaksi henkilöä. Uskoakseni suurempi otos olisi tuonut vielä selvemmin esiin samankaltaisuuden Petersonin ym. tutkimuksen kanssa. Iän vaikutus vastauksiin on esiteltyä liitteessä 2.

Työkokemusta voidaan useimmiten peilata melko pitkälti ikään, mutta kuten jo tuloksissa on huomioitu, ei näin voida tässä tutkimuksessa toimia. Jos Petersonin ym. tutkimuksessa olisi työkokemus iän sijaan, olisi tämä tutkimus hyvin pitkälti linjassa sen kanssa. Ainoastaan väitteissä ylinopeudesta ja työpaikan vuoksi valehtelusta suurenevan kokemusmäärän myötä laskevaan keskiarvoon tulee poikkeama. Näistä mm. työpaikan vuoksi valehtelun poikkeaman aiheuttaa 31-40 vuotta työskennelleiden ryhmän yksi vastaaja. Mielenkiintoista olisi saada tutkia, tapahtuuko kyseisenlaista kehitystä

muissakin ammattiryhmissä, mutta olisi vaikeaa arvioida iän tuomaa vaikutusta asiaan. Kokemuksen tuoma vaikutus on esitetty liitteessä 1.

Nopeasti tarkasteltuna naiset vaikuttaisivat tämänkin tutkimuksen perusteella olevan eettisempiä kuin miehet, mutta aivan Betzin ym. (1989) tuloksiin ei päästy. Betz työryhmineen totesi miesten todennäköisyyden toimia epäeettisesti olevan yli kaksinkertainen naisiin verrattuna, mistä tämän tutkimuksen verrattain pienet eroavaisuudet vastauskeskiarvoissa eivät kerro. Yhtymäkohtia muihin tuloksiin silti oli. Miesten ja naisten välillä oli likipitäen samanlainen ero kuin tilintarkastajien ja rahastonhoitajien välillä. Naiset vastasivat miehiä epäeettisemmin väitteisiin ylinopeudesta, asiakkaalle valehtelusta ja toisen auton kolhimisesta, jotka ovat viimeistä lukuun ottamatta samat kuin tilintarkastajien ja rahastonhoitajien välillä oli. Nämä väittämät ovat jälleen arkipäiväisempiä kuin esimerkiksi sisäpiiritiedon hyödyntäminen, ja harkittavaksi jääkin, onko niiden salliminen lopulta moraalittomampaa kuin jäljelle jääneiden.

5.4 Avointen kysymysten pohdinta

Avoimissa kysymyksissä saatiin vihdoinkin jonkinasteista eroavaisuutta ammattiryhmien välille. Eritoten kysymyksen, mikä on suurin eettinen ongelma työssäsi, kanssa. Tilintarkastajat vastasivat tähän kysymykseen oman eettisyytensä kannalta suoremmin, sillä heidän vastauksensa käsittelivät hyvin usein heidän oman toimintansa mahdollisesti aiheuttamia ongelmia. Rahastonhoitajat sitä vastoin esittivät ongelmien olevan enimmäkseen markkinoilla, joilla he työskentelivät ja joihin he eivät voineet vaikuttaa. Toki salkunhoitajienkin joukossa pohdittiin mm. sisäpiiritiedon hyväksikäyttöä ja yleistä ahneutta, mutta pääpaino ongelmissa oli jossain muualla kuin omassa toiminnassa. Oli myös sinänsä surullista huomata, että vanha sananlasku, rehellisyys maan perii, ei välttämättä pidä aina paikkaansa. Liasta rehellisyydestä saattoi kärsiä oma palkkapussi, koska kaikki asiakkaat eivät sitä aina arvostaneet. Luultavasti koskaan ei saavuteta tilannetta, että koko maapallon väestö toimisi täysin rehellisesti, mutta onhan se kuitenkin tavoittelemisen arvoista.

Joidenkin rahastonhoitajien mukaan etiikka on sivuseikka, sillä rahoitusteoria ei sinällään ota kantaa eettisiin näkökulmiin. Silti mietityttää, voidaanko markkinataloutta, rahoitusteoriaa yms. ajatella kantaa ottamattomina, sillä ne käsittelevät kuitenkin liiketoimintaa, jota viime kädessä ohjaa ihminen. Kaikkea ihmisen toimintaa ohjaa jossain määrin jonkinlaiset eettiset periaatteet, olivat ne sitten yhteisön, lain tai oman ajatusmaailman määrittelemät. Samalla tavalla ajatellen oli myös yllättävää, että useat vastaajat niin tilintarkastajien kuin rahastonhoitajien puolelta kertoivat, etteivät koe minkäänlaisia eettisiä ongelmia työssään, mikä on hieno tilanne, mutta kovin vaikeaa uskoa.

Tilintarkastajia huolestutti myös raha ja sen käyttö eri tilanteissa. Sen mainittiin ratkaisevan ongelmia, mikä ei yleensä tarkoita moraalista kannalta kaikkein parhaita päätöksiä. Raha askarrutti tilintarkastajia myös muissa tilanteissa, sillä toisinaan he kokivat, etteivät saa kunnollista vastinetta tekemälleen työlle. Matala hinnoittelu työn vaativuuteen nähden koettiin siis eettisesti vääräksi, mikä oli erittäin mielenkiintoinen ajatus. Etiikan kannalta voisi kuvitella olevan erittäin vaikeaa määrittellä työn arvoa varsinkaan tilintarkastajan ammatissa. Esimerkiksi palomiehen tai lääkärin työn mieltäminen eettiseksi on varmasti useimmiten helppoa, mutta tietyn ammatin palkkion määräytyminen on haastavaa.

Yksi rahastonhoitaja nosti esiin kysymyksen, mikä on eettistä toimintaa ja kuka sen pystyy määrittelemään? Etiikan määrittely askarrutti häntä, eikä hän siksi voinut nimetä suurinta eettistä ongelmaa työssään. Ajattelutapa puoltaa niitä filosofisia teorioita, jotka mainitsevat, että eettisyys ei kumpua ihmisestä itsestään, vaan se täytyy oppia.

Rehellisyyteen otettiin laajasti kantaa kysyttäessä, millaisia ovat yrityksissä kohdatut eettiset ongelmat. Molemmat ammattiryhmät olivat huomioineet, että totuutta vääristeltiin kilpailijoiden, verottajan tai paremman bonuksen tähden. Työntekijät eivät myöskään aina uskaltaneet puhua avoimesti ja rehellisesti, jos mielivät senkin jälkeen vielä säilyttävänsä työpaikkansa. Vastajat huomioivat myös viime vuosina paljon puhuttaneen ympäristönäkökulman sekä korruption, jotka ovat eritoten kehittyvien markkinoiden ongelmia. Tämä johtuu pitkälti siitä, ettei kehittyvillä markkinoilla ole lainsäädäntöä ja valvontaa kitkemään näitä ongelmia. Näiden maiden asukkailla on nyt ensimmäistä kertaa varaa kuluttaa hieman samaan tapaan kuin länsivaltojen asukkailla, eivätkä he siinä kiireessä välttämättä tule tuumineeksi tekojensa vaikutuksia esimerkiksi ympäristöä kohtaan. Toisaalta, myös länsivallat ovat joskus olleet tässä pisteessä, eikä teollistumisen aikana 1800-luvulla asioita mietitty liikoja ympäristön näkökulmasta. Kehittyvät talousalueet haluavat samaa kuin hyvinvointivaltiot, mutta sitä ympäristö ei tule kestämaan. Hyvinvointivaltioiden on silti vain pyrittävä näyttämään yhä paremmin esimerkkiä ja kehitettävä toimintaansa, sillä esimerkiksi kiinalaisen keskimääräinen hiilijalanjälki on pienempi kuin suomalaisen (Milonoff & Rantala 2010, 164), vaikka ympäristöä ei siellä ehkä tällä hetkellä vielä huomioida samaan tapaan kuin Suomessa.

Rahastonhoitajat olivat usein huolissaan sijoituskohteidensa tavasta kohdella työntekijöitään. Erityisesti kehittyvillä markkinoilla löytyi runsaasti epäkohtia tällä sektorilla. Toisaalta myös tilintarkastajat nostivat esiin sen, että työntekijöitä kohdellaan eriarvoisina. Koska tilintarkastajat tekevät suurimman osan tarkastustyöstään Suomessa, ei kehnojen työolosuhteiden voida sanoa olevan ainoastaan kehittyvien maiden ongelma.

5.5 Vertailukyselyn pohdinta

Ikola-Norrbackan ja Jokipiin tutkimusta mukaillen tehty vertailukysely oli sinänsä mielenkiintoisin vaihe tutkimuksessa, sillä sen myötä ammattikuntien välille saatiin vihdoin selvää eroavaisuutta. Kysely perustui kymmeneen eri arvoon, joita vastaajien piti arvioida oman työnsä kannalta, eli kuinka tärkeinä he näitä arvoja pitivät työssään. Vastaukset myötäilivät mielikuvia, joita asiaan perehtymättömilläkin ihmisillä ammateista varmasti on. Salkunhoitajat erottuivat joukosta tuloksellisuudessa, oikeudenmukaisuus taas jakoi ammatit omiin ryhmiinsä.

Kaikkien kolmen ammattiryhmän vastauksista arvoista, jotka ammatissa ovat vähemmän tärkeitä, löytyi vaikuttavuus. Arvovälillä 1-7 vaikuttavuus sai keskiarvot 5,2-5,4. Vaikuttavuus onkin ehkä arvo, jonka voisi mieltää enemmän mainostajien kuin tilintarkastajien, salkunhoitajien tai talousrikostutkijoiden arvostamaksi asiaksi. Kaikkien ammattiryhmien arvoasteikon kärkipäähän taasen nousi luottamuksellisuus, mikä on ymmärrettävää, jos asiakkuuksista halutaan pitää kiinni pidemmällä aikavälillä. Talousrikostutkijoiden kohdalla asiakkaiden voitaisiin sanoa olevan esimerkiksi valtio, todistajat ynnä muut tapauksiin liittyvät instanssit tai henkilöt, jotka eivät ole syytettyinä. Toisaalta on myös huomioitava, että yritys, henkilö tms. on syyllinen vasta oikeuden näin tuomitessa.

Suurin ero salkunhoitajilla verrattuna kahteen muuhun ammattiryhmään oli tuloksellisuuden arvostaminen. Siinä, missä salkunhoitajilla tuloksellisuus oli keskiarvoltaan vastausten toiseksi korkein (6,53), oli se tilintarkastajilla ja talousrikostutkijoilla viimeisenä (5,46 ja 5,26). Tuloksellisuuden kohdalla huomataan merkittävin ero salkunhoitajien ja kahden muun ammatin välillä. Salkunhoitajien asiakkuuksien ja sitä myötä heidän omaan yritykseensä suuntautuva raha on hyvin riippuvainen tuloksellisuudesta. Jos heidän hoitamansa rahastot tuottavat huonoa tulosta viikosta toiseen, siirtävät asiakkaat omat rahansa mitä luultavimmin muualle. Tilintarkastajien ja talousrikostutkijoiden piirissä tulosta varmasti arvostetaan myös, mutta sitä kenties ajatellaan hieman erisuuntaisesti. Heidän ammattinsa on pitkälti lakien ja säännösten sanelema, eikä tulosta jahdata samaan tapaan kuin salkunhoitajissa. Jos he ovat toimineet sääntöjen mukaan, on lopullinen tulos merkityksettömämpää, vaikka esimerkiksi rikostutkijat varmasti haluaisivat tapauksensa aina selvittää.

Samaan tapaan salkunhoitajat erottuivat kahdesta muusta ryhmästä riippumattomuudessa, objektiivisuudessa ja oikeudenmukaisuudessa, tilintarkastajien ja rikostutkijoiden arvostaessa näitä korkealle, kun salkunhoitajilta arvot löytyivät listan häntäpäältä. Selitys esimerkiksi riippumattomuudelle löytynee jälleen asiakassuhteista. Esimerkiksi tilintarkastajille riippumattomuuden merkitystä korostetaan huomattavasti, mutta salkunhoitajien ammatti on tavallaan riippuvainen asiakkaiden toiveista. Hieman ehkä yllättävää oli, että objektiivisuus oli saanut salkunhoitajilta

matalahkon keskiarvon 5,47. Tutkimuksen avoimissa vastauksissa mm. kerrottiin rahoitusteorian kannanottamattomuudesta, mikä puoltaisi objektiivisuutta, mutta toisaalta kysymys oli tuolloin eettisyydestä. Kenties subjektiivisuus on salkunhoidossa osaltaan paikallaan, jotta salkunhoitaja osaisi "haistaa" parhaimmat sijoituskohteet.

Kahdella ammattiryhmällä vastausten keskiarvoissa oli melko selvä vedenjako heille tärkeiden ja vähemmän tärkeiden arvojen välillä. Talousrikostutkijoilla tuloksellisuus, vaikuttavuus ja joustavuus olivat keskiarvoltaan selvästi alle kuuden ja loput selvästi yli kuuden. Salkunhoitajilla samanlainen jaottelu oli oikeudenmukaisuus, vaikuttavuus, objektiivisuus, joustavuus ja riippumattomuus selvästi alle ja loput selvästi yli kuuden. Ainoastaan tilintarkastajilla selvästi vähiten arvostetut olivat tuloksellisuus ja vaikuttavuus alle 5,5:n keskiarvolla, oikeudenmukaisuus ja joustavuus kuuden molemmin puolin (5,95 ja 6,10) sekä loput selvästi yli kuuden keskiarvolla. Heilläkin siis tavallaan keskiarvo kuusi jakoi arvot kahteen ryhmään, mutta ei niin selkeästi kuin muilla. Tilintarkastajien keskiarvot jakautuivat pitkälti samaan tapaan kuin talousrikostutkijoiden keskiarvot, mikä kertoisi näiden ammattien olevan kenties hieman lähempänä toisiaan kuin salkunhoitajien ja tilintarkastajien tai talousrikostutkijoiden. Jopa pääkomponenttianalyysi paljasti tilintarkastajien vastausten latautuneen täsmälleen samaan tapaan talousrikostutkijoiden vastausten kanssa. Näissä ammateissa toimitaan pitkälti säännösten ja lakien mukaan, joten yhteneväisyys vastauksissa ei liene suunnaton yllätys. Vaikka rahastonhoidossa varmasti myös omat sääntönsä ja lakinsa ovat, ei toiminta ole samaan tapaan kontrolloitua kuin kahdella muulla ammattiryhmällä.

5.6 Tulokset eri etiikan lajien suhteen

Tuloksia pohtiessa on vaikeaa määritellä, minkä eettisen teorian valossa niitä käsittelee. Minkään etiikan teorian ei voida sanoa olevan täydellistä, mutta toisaalta tämän vuoksi on vastauksia mahdollista tutkiskella monin eri tavoin. Kärjistetysti jaotellen on kuitenkin olemassa kolmentyyppisiä etiikan teorioita, joista ensimmäisen lähtökohta on järkevässä oman hyödyn tavoittelussa, toisen yleisen hyödyn tavoittelussa ja kolmannen hyödyn tavoittelun rajoittamisessa. Näistä ensimmäiseen ryhmään kuuluu alun perin Aristoteleen esittelemä hyve-etiikka, jossa oman edun tavoittelu "kesytetään" järjen avulla. Teorian mukaan järkevyyden ja moraalisuus ovat käytännössä sama asia, on järkevän ihmisen välttämätöntä toimia moraalisesti oikein. Aristoteleen aikoihin pidettiin mahdottomana, että omaa etua tavoitteleva ihminen voisi elää onnistunutta ja hyvää elämää. (Sajama 1995, 23–24.) Tällä perusteella voitaisiin sanoa, että kaikki haastatteluun vastanneet henkilöt, jotka eivät olleet jokaisen väitteen kanssa täysin eri mieltä, eivät ole järkeviä tai ettei heidän elämänsä voi olla onnellista. Toisaalta hyveitä on erilaisia mm. eri ammattiryhmille, eivätkä

kaikki tilanteet välttämättä ole helppoja ratkaista. Ristiriitatilanteissa ei aina ole yksioikoista vastausta. Ei ole moraalitonta kuljettaa vakavasti loukkaantunutta ylinopeudella sairaalaan, mutta nopeusrajoitusten tarkoituksena on turvata toiminta liikenteessä, sillä väärin olisi ajaa ylinopeudella lapsen yli suojatiellä, vaikka loukkaantunut kyydissä olisikin.

Seurausetiikan mukaan vastaus edelliseen kysymykseen on helppo, sillä teorian mukaan teon moraalinen arvo on täysin sidoksissa teon seurauksiin. Mahdollista ihmishengen säästymistä, joskin lakia rikkoen, voidaan luultavasti pitää hyvänä asiana ja tätä myöden myös siihen johtaneita tekoja moraalisesti oikeina. Seurausetiikka käsittelee tekoja siis nimensä mukaisesti niiden seurausten perusteella. Hyvät seuraukset ovat tekojen tuottamaa hyötyä. Hyödyille on erilaisia määritelmiä riippuen pitkälti tilanteesta. Esimerkiksi hyvinvointi ja tarpeiden tyydytys voivat olla hyötyjä. (Sajama 1995, 35–36.) Seurausetiikan perusteella onkin helppo perustella kaikki väittämät oikeiksi, jos asiaa tarkastellaan yksilön näkökulmasta. Englantilaiset filosofit John Stuart Mill (1806–1873) ja Jeremy Bentham (1748–1832) olivat kuitenkin sitä mieltä, että seurausetiikan tekoja olisi käsiteltävä sen mukaan, miten ne tuottavat hyötyä mahdollisimman suurelle joukolle (Sajama 1995, 37–38; Mill 2000, 15–32). Velvollisuuseettisesti asiasta saatettaisiin olla toista mieltä, sillä sen mukaan ainoastaan velvollisuudentunnosta suoritettut teot ovat moraalisesti hyviä (Sajama 1995, 49).

Myöskään Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian kannattajien ei olisi varmasti helppoa hyväksyä monia haastattelun väittämistä. Jos esimerkiksi 51 oppilasta sadasta huijaisi ylioppilaskirjoituksissa, olisi se seurausetiikan mukaan ehkä hyväksyttävää, sillä siitä voitaisiin sanoa olevan hyötyä ”mahdollisimman suurelle” joukolle opiskelijoita, eli tässä tapauksessa yli puolelle. Oikeudenmukaista se ei silti välttämättä olisi, sillä tilanne saattaisi hyvinkin loppujen 49 opiskelijan suhteen olla se, ettei heidän vanhemmillaan olisi tuttavuuksia, joilta kysymykset hankkisi etukäteen. Oikeudenmukaisuus on myös tasapuolisuutta.

Tämän tutkimuksen väittämien taustalla on suurimmassa osassa jonkinlainen hyöty vastaajalle, jos hän on väittämien kanssa samaa mieltä. Hyöty on useimmiten eliniältään melko lyhyt, mutta hyötyä se kuitenkin on. Yrityksen liiketoiminnan perimmäisenä tarkoituksena on yleensä tuottaa voittoa, hyötyä, omistajilleen. Tämä seikka on mainittu mm. osakeyhtiölaissa. Ihmiset oppivat ympäristöstään, ja ammatit kontrolloivat ihmisten elämää usein paljon laajemmalti kuin edellytettäisiin, ja ongelmia syntyykin, jos ammatin eettinen koodisto on kehno (Airaksinen 1991, 19–20).

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten kahden eri laskentatoimen ammattiryhmän edustajien etiikka poikkeaa toisistaan vai voiko yleistystä edes tehdä. Kovin perustavanlaatuista yleistystä on tutkittavasta joukosta kuitenkin mahdotonta tehdä, sillä vastaajien määrä jäi lopulta harmillisen pieneksi. 41 tilintarkastajaa ja 34 rahastonhoitajaa eivät anna kovin kattavaa kuvaa ammattiryhmistä, mutta jonkinlaista ensikäden tietoa heidän vastauksensa ehkä tarjoavat. Tulosten avulla saadaan ensinnäkin kartoittavaa tietoa näistä ammattiryhmistä, mutta niitä voidaan mahdollisesti käyttää hyväksi myös ammattiryhmien kouluttamisessa.

Yleisesti ottaen ammattiryhmien vastaukset olivat melko jyrkästi väittämiä vastaan ollen siis verrattain eettisiä. Keskiarvon kaksi, osin eri mieltä, ylitti ainoastaan väittämä 'on oikein ajaa ylinopeutta'. Tilintarkastajien ja rahastonhoitajien voisi siis sanoa olevan vahvan moraalintajun omaavia ammattiryhmiä. Eroavaisuudet ryhmien välillä olivat hyvin pienet, eikä suoraa yleistystä voida senkään vuoksi tehdä. Huomionarvoisaa on silti jo aikaisemmin tässä tutkimuksessa esiintunut seikka – rahastonhoitajat vastasivat eettisemmin arkipäiväisempiin väittämiin etiikasta, joskaan tällaisia tilanteita ei varmastikaan tule joka päivä vastaan. (Samankaltainen ero oli havaittavissa myös miesten ja naisten vastausten välillä.) *Kärjistetysti voitaisiin sanoa rahastonhoitajien olevan opportunisteja, jotka helpommin sallivat harvinaisemman rikkomuksen silloin tällöin, ollen "normaalielämässä" vertailuryhmäänsä eettisempiä. Rahastonhoitajilla voisi myös sanoa olevan parempi riskinsietokyky, jota on luultavasti vahvistanut työskentely toimialalla, jossa riski-tuotto-ajattelu on heidän ammattinsa kulmakiviä. Samaa ajatusleikkiä jatkaen tilintarkastajien voisi sanoa sallivan itselleen pienempiä paheita, mutta kieltäytyvän jyrkemmin kohdatessaan räikeämmän rikkomuksen.*

Kyselyyn sisältyi yksi tilintarkastajille "räätälöity" väittämä, joka koski sisäisten kauppojen eliminointia. Loebin (1971) tutkimuksen mukaan tilintarkastajien eettisen koodiston loukkauksia esiintyi tilintarkastajien keskuudessa, mutta tämän tutkimuksen tulosten perusteella tilintarkastajat

vastustivat jyrkästi kyseistä väittämää. Näin ollen tutkimustulokset eivät lisää luottamusta Loebin tutkimukseen.

Ammatin todettiin vaikuttavan vahvasti vastaajien eettisyyteen erityisesti rahastonhoitajien kohdalla. Pääkomponenttianalyysin mukaan heidän vastauksensa latautuivat paljon vahvemmin tietyille komponenteille kuin tilintarkastajilla. Tilintarkastajien ammatissa toimitaan lopulta erittäin monella liiketoiminta-alueella johtuen tarkastettavista kohteista. Suurin ammatillinen vaikuttaja on luonnollisesti tilintarkastus, mutta työssä tutustuu moneen muuhunkin ammattiin. Rahastonhoitajilla tilanne on hieman erilainen, vaikka he sijoittaisivatkin useille toimialoille. He eivät tee tilintarkastajien tapaan niin usein käyntejä eri yrityksiin. Ammatit muokkaavat ihmisiä, mutta toisaalta *ihmiset ovat myös keskiössä toimialan muodostumisessa, joten tämän tutkimuksen tulosten voidaan siis sanoa heijastelevan tutkittujen ammattiryhmien toimiala-arvoja.*

Tutkimuksen toinen kysymys käsitteli etiikan opetuksen vaikutusta vastaajien eettisyyteen. Eettisen koulutuksen määrän arviointiin oli tutkimuksessa kohtansa, mutta arviointi oli kenties liian haasteellinen. Yleisesti ottaen voitaneen silti sanoa, että suuri määrä eettistä koulutusta (6 ja 7) korreloi eettisempien vastausten kanssa. Toisaalta myös vaihtoehto 'ei lainkaan eettistä koulutusta' antoi hyvin matalan pistemäärän, mikä tässä tapauksessa oli eettistä. Ryhmä, joka määritteli, ettei ollut saanut lainkaan eettistä koulutusta, oli kaikkien vastausten keskiarvolla kolmas poiketen ainoastaan 0,013 pistettä ryhmästä 6. Voitaisiin silti sanoa, että *eettinen koulutus vaikuttanee positiivisesti ihmisten eettisyyteen.* Tutkimustulos lisää luottamusta Alegria Carreiran ym. (2008) tuloksiin eettisyyden vahvistumisesta eettisen opetuksen myötä. McPhailin (1999) mainitsemaan ylirationaalisuuteen ja vaarallisen eettiseen laskenta-ammattilaisuuteen etiikan opetuksen laskentatoimen yhteydessä myötä ei havaittu viitteitä.

Myös vertailututkimusosuus Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimuksen kanssa onnistui. Kohderyhmien käsitykset annetuista arvoista olivat positiivisia, eikä alle viiden keskiarvoa asteikolla 1-7 ollut yhdenkään arvon kohdalla. Tässä tutkimuksen osiossa saatiin ammattiryhmien välille jo selkeämpiä eroja, mikä antoi olettaa, että haastatellut olivat keskittyneitä vastatessaan. Tilintarkastajien ja rahastonhoitajien ammatit eivät ole samanlaisia, joten on loogista, etteivät näiden töiden kannalta tärkeimmät arvot ole samanlaisia. Kaikki kolme ammattiryhmää erottuivat omina joukkoinaan, joskin tilintarkastajien tärkeimmät arvot olivat hyvin pitkälti samanlaiset talousrikostutkijoiden kanssa. *Oikeudenmukaisuus*, joka mainitaan mm. poliisin eettisessä valassa (2001 [poliisi.fi 2011]), *jaotteli vastaajaryhmät kolmeen*, arvon ollessa rikostutkijoilla yksi tärkeimmistä, tilintarkastajilla keskikastissa ja rahastonhoitajilla yksi vähiten tärkeistä. *Tulokset havainnollistivat yksityisen sektorin ja valtion rikostutkinnan välisen eron*, jossa tilintarkastajat sijoittuivat tavallaan välimaastoon. Tilintarkastuksessa mm. valvotaan eri lakien, kuten osakeyhtiö- ja kirjanpitolain, noudattamista, joten arvojen latautuminen kyseiseen tapaan oli ymmärrettävää. *Tuloksellisuus* taas oli *rahastonhoitajille tärkeää* toisin kuin kahdelle muulle ryhmälle. *Kaikki ammattiryhmät antoivat sen*

sijaan vaikuttavuudelle yhden matalimmista keskiarvoista, mikä indikoisi yhteneväisyyttä osaksi laskennallisissa ammateissa. Tämä tutkimus tarkentaa Ikola-Norrbackan ja Jokipiin (2010) tutkimusta tuomalla tarkastelun alaisuuteen kaksi muuta ammattiryhmää talousrikostutkijoiden rinnalle.

Tutkimuksen tulokset luovat toisen kuvan Betzin ym. (1989) väitteisiin naisten ja miesten välisistä eroista eettisyydestä. Betz ym. totesivat, että todennäköisyys miehen suorittamaan eettiseen rikkomukseen on yli kaksinkertainen naisiin verrattuna. Tässä tutkimuksessa naisten ja miesten väliset erot vastauskeskiarvoissa olivat hyvin pienet, ollen kolmessa tapauksessa yhdeksästä miesten eduksi. Lämsän ym. (2008) tuloksia tutkimuksen sijaan osaltaan vahvistaa. Näytti siltä, että iän myötä eettisyys kasvaa, kun tietty ikä (tutkimuksessa 45 vuotta) ylitetään. Eettisyyden muutos parempaan oli vielä selkeämpää kokemuksen kautta asiaa tarkasteltaessa.

Tutkimuksen avointen kysymysten vastaukset lisäävät omalta osin luottamusta Dávila Gómezin ja Crowtherin (2007) kritiikkiin laskentatoimen työn "synneistä" sekä Nussbaumin artikkeliin, jossa käsitellään laskenta-ammattilaisten harkintakyvyn peittämistä. Vastauksista siis selvisi, että näitä "syntejä" esiintyy Suomessakin. Vaikka tutkimus ei sinänsä tarkastele laskenta-ammattilaisten tekemiä laittomuuksia, vaan mahdollista käyttäytymistä epäeettisissä tilanteissa, kertovat avoimet vastaukset, että *laskenta-ammattilaisten käyttäytymiseen yritetään usein vaikuttaa*. Korruptio ja raha sekä muunlainen painostus mainittiin usein vastaajien kohtaamissa ongelmatilanteissa. Vastaukset eivät käsittele ainoastaan tilintarkastajien ja rahastonhoitajien, vaan myös esimerkiksi kirjanpitäjien ja muiden laskenta-ammattilaisten, lahjontaa ja painostusta. Avointen kysymysten tulokset lisäävät luottamusta myös Virtasen (2002) tutkimukseen. Laskentatoimen lainsäädännön valtaisa merkitys tutkituilla aloilla nousi esiin kuten Virtasen tutkimuksessa. Virtasen mainitsema yksilötason moraalit sekä laskenta-ammattilaisten työssään kehittämät periaatteet, joilla täydennetään lainsäädännön puutteita, tulivat myös tässä tutkimuksessa ilmi: eräs haastateltu totesi vastauksessaan, ettei koe eettisiä ongelmia, koska hän on sinut määräysten kanssa, ja jos määräyksiä asiasta ei ole tai ne ovat tulkinnanvaraiset, selviää ns. maalaisjärjen käytöllä.

6.1 Jatkotutkimus

Tulevaisuudessa tutkimusta voisi kehittää ensinnäkin suuremmalla otannalla. Olisi hyvä saada tutkittava joukko isommaksi, jotta tulokset olisivat paremmin yleistettävissä. Mikään ei myöskään poissulje tutkimuksen laajentamista muihin ammattiryhmiin, mutta pääpaino on tässä tutkimuksessa ollut laskentatoimen ammattilaisissa.

Väittämiä olisi myös mahdollista hienosäätää tarkemmiksi tai hankalammiksi. Tämän tutkimuksen väittämistä on melko helppoa havaita

niiden olevan moraaliltaan vähintäänkin arveluttavia, mutta vaikeammin havaittavat nyanssit voisivat antaa paljon mielenkiintoisempia vastauksia. Avoimista kysymyksistä huomaa, että pinnan alla kytee, eikä kaikkea saatu vielä tässä tutkimuksessa vastausjoukosta irti.

Tämänhetkinen maailmantalouden tilanne on myös omiaan lisäämään tutkittavan aiheen kiinnostavuutta, ja sen kehittymistä on sinänsä mielenkiintoista seurata erityisesti etiikan kannalta. Esimerkiksi eurokriisimaiden selviämistä voisi laskentatoimen etiikan kannalta tutkia samankaltaisella työllä kuin tämäkin.

LÄHDELUETTELO

- Airaksinen, T. 1991. Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Airaksinen, T. 1987. Moraalifilosofia. Porvoo: WSOY.
- Alegria Carreira, F., do Amparo Guedes, M. & da Conceição Aleixo, M. 2008. Teaching, communicating and evaluating CSR: Can we teach ethics and professional deontology? An empirical study regarding the Accounting and Finance degree. *Social Responsibility Journal*, 4 (1/2), 89-103.
- Betz, M., O'Connell, L. & Shepard, J. M. 1989. Gender differences in proclivity for unethical behaviour. *Journal of Business Ethics*, 8 (5), 321 - 324.
- Bryman, A. & Bell, E. 2007. Business research methods. Oxford: Oxford University Press.
- Caliyurt, K. T. 2007. Accounting ethics education in Turkish public universities. *Social Responsibility Journal*, 3 (4), 74-80.
- Clement, R. W. 2006. Just how unethical is American business? *Business Horizon*, (2006) 49, 313-327.
- Dávila Gómez, A. M. & Crowther, D. 2007. Ethics, psyche and social responsibility. Hampshire: Ashgate.
- De George, R. T. 2005. A history of business ethics. Santa Clara University: Markkula Center for applied ethics. Saatavissa: <http://www.scu.edu/ethics/practicing/focusareas/business/conference/presentations/business-ethics-history.html> [Viitattu 20.1.2011]
- Dictionary of philosophy*. 1984. Progress Publishers.
- Duska, R. F. & Duska, B. S. 2003. Accounting ethics. Malden: Blackwell Publishing.
- Elliot, F. 2009. President Lula of Brazil blames crisis on 'white and blue-eyed'. *The Times*, 27.3.2009. Saatavissa: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article5983430.ece> [Viitattu 21.3.2011]

- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Finanssivalvonta. 2008. *Rahoitustarkastus tiedottaa*, 6.5.2008. Saatavissa: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Arkisto/Rata_tiedottaa/Documents/Nro_4.pdf [Viitattu 26.4.2011]
- Geary, W. T. & Sims, R. R. 1994. Can ethics be learned? *Accounting Education*, 3 (1), 3-18.
- Gray, R., Bebbington, J. & McPhail, K. 1994. Teaching ethics in accounting and ethics of accounting teaching: educating for immorality and a possible case for social and environmental accounting education. *Accounting Education*, 3 (1), 51-75.
- Hakkarainen, P. 2010. Rahoitustoiminta valjastettava yhteiseksi hyväksi: Juhlapuhe Turun kauppakorkeakoulun 60-vuotisjuhlassa 3.9.2010. Saatavissa: http://www.suomenpankki.fi/fi/suomen_pankki/ajankohtaista/puheet/Pages/ph_puhe_100903.aspx [Viitattu 7.2.2011]
- Harms, W. 2011. Changes in brain circuitry play role in moral sensitivity as people grow up. *UChicagoNews*, 27.5.2011. Saatavissa: <http://news.uchicago.edu/article/2011/05/27/changes-brain-circuitry-play-role-moral-sensitivity-people-grow> [Viitattu 12.11.2011]
- Helsingin Sanomat. 2011. Pörssitutkimus 2011. *Helsingin Sanomat* 10.10.2011. Saatavissa: <http://www.hs.fi/talous/P%C3%B6rssitutkimus+2011/a1305546239582> [Viitattu 5.11.2011]
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holopainen, M. & Pulkkinen, P. 2008. Tilastolliset menetelmät. 5., uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Ikola-Norrbacka, R. & Jokipii, A. 2010. Hallinnon eettiset arvot talousrikostutkijoiden professionissa. *Hallinnon tutkimus*, 29:1, 51-68.
- Internet Encyclopedia of Philosophy: A peer reviewed academic resource. Saatavissa: <http://www.iep.utm.edu/virtue/> [Viitattu 3.2.2011]
- Jackling, B., Cooper, B. J., Leung, P. & Dellaportas, S. 2007. Professional accounting bodies' perceptions of ethical issues causes of ethical failure and ethics education. *Managerial Auditing Journal*, 22 (9), 928-944.

- Jyrinki, E. 1976. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Kannisto, T. 2010. Kant: Etiikka. Filosofia.fi: Portti filosofiaan. Saatavissa: <http://www.filosofia.fi/node/2426> [Viitattu 4.2.2011]
- Kant, I. 1785. Groundwork of the metaphysics of moral. Translation Gregor, M. (1998.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Kauppinen, I. 2004. Moraalitalous. Tampere: Vastapaino.
- Koskinen, L. 1995. Mikä on oikein: Etiikan käsikirja. Suomentanut Lehtinen, T. Juva: WSOY.
- Kujala, J. 2001. Liiketoiminnan moraalialia etsimässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Loeb, S. E. 1971. A survey of ethical behavior in the accounting profession. *Journal of Accounting Research*, 9 (2), 287-306.
- Loeb, S. E. 1991. The evaluation of "outcomes" of accounting ethics education. *Journal of Business Ethics*, 10, 77-84.
- Low, M., Davey, H. & Hooper, K. 2008. Accounting scandals, ethical dilemmas and educational challenges. *Critical Perspectives on Accounting*, 19 (2008), 222-254.
- Lämsä, A.-M., Vehkaperä, M., Puttonen, T. & Pesonen, H.-L. 2008. Effect of business education on women and men students' attitudes on corporate responsibility in society. *Journal of business ethics*, 82, 45-58.
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang S. & Hong, S. 1999. Sample size in factory analysis. *Psychological Methods*, 4 (1), 84-99.
- MacIntyre, A. 2000. Short history of ethics: A history of moral philosophy from the Homeric age to the twentieth century. London: Routledge.
- McPhail, K. 1999. The threat of ethical accountants: An application of Foucault's concept of ethics to accounting education and some thoughts on ethically educating for the other. *Critical Perspectives on Accounting*, 10, 833-866.
- Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 4. laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Mill, J. S. 2000. Utilitarismi. Suomentaneet Saastamoinen, K., Sajama S. & Järvenpää, M. Helsinki: Gaudeamus.
- Milonoff, T. & Rantala, R. 2010. Mad cook - Kulinaristinen seikkailukirja. Helsinki: Johnny Kniga.
- Niemelä, M. 2009. Neljä näkökulmaa etiikkaan. *Yritysetiikka*, 1/2009, 14-18. Saatavissa: <http://www.eben-net.fi/> [Viitattu 7.3.2011]
- Nussbaum, B. 2002. Can you trust anybody anymore? Bloomberg Businessweek (28.1.2002). Saatavissa: http://www.businessweek.com/magazine/content/02_04/b3767701.htm [Viitattu 7.2.2011]
- OP-Pohjola. 2011. Riskinottohalukkuus. Saatavissa: <https://www.pohjola.fi/pohjola/sijoittajasuhteet/riskit-ja-vakavaraisuus/riskienhallinnan-periaatteet/riskinottohalukkuus?id=333104> [Viitattu 1.12.2011]
- Pekkola, J. & Pekkola, K. 2005. Liiketoiminnan etiikka. *Työvoimapolitiittinen Aikakauskirja* 4/2005.
- Peterson, D., Rhoads, A. & Vaught, B. C. 2001. Ethical beliefs of business professionals: A study of gender, age and external factors. *Journal of Business Ethics*, 31, 225 - 232.
- Pietiläinen, T. 2011. Pankkiirit tekevät yhä sääntöjen vastaista lyhytkauppaa. *Helsingin Sanomat* 10.10.2011. Saatavissa: <http://www.hs.fi/talous/Pankkiirit+tekev%C3%A4t+yh%C3%A4+s%C3%A4nt%C3%A4nt%C3%B6jen+vastaista+lyhytkauppaa/a1305546876854> [Viitattu 5.11.2011]
- Pitt, H. 2004. Corporate governance and demanding accountability. Address at Molloy College 2.4.2004.
- Poliisi. 2001. Poliisin eettinen vala. Saatavissa: <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/8513B97634BFF2D8C2256BC7002C3C44?opendocument> [Viitattu 2.12.2011]
- Poliisilehti. 2008. Yhteiset arvot ohjaavat poliisin arkea. Kirjoittanut Tiainen A. *Poliisilehti* 1/2008. Saatavissa: <http://www.intermin.fi/poliisi/poliisilehti/periodic.nsf/vwarchivedlist/D5C556DC4FE38450C22574080030DA54>

- Pulliam, S., Rothfeld, M. & Strasburg, J. 2010. Wall Street Journal (22.11.2010). Saatavissa:
<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704243904575630693960704872.html> [Viitattu 12.1.2011]
- Puttonen, V. & Repo, E. 2006, 2007, 2011. Miten sijoitan rahastoihin. Helsinki: WSOYpro.
- Pörssisäätiö. 2008. Miten valitsen korkosijoituksen? Saatavissa:
<http://www.porssisaatio.fi/artikkelit/miten-valitsen-korkosijoituksen,6>
[Viitattu 1.12.2011]
- Rajalin, S. & Pöysti, L. 2011. Liikennesääntöjen noudattaminen – Vertailututkimus vuosilta 2002 ja 2009. Liikenneturvan tutkimuksia 124/2011.
- Rawls, J. 1988. Oikeudenmukaisuusteoria. Suomentanut Pursiainen, T. Juva: WSOY.
- Remenyi, D., Williams, B., Money, A. & Swartz, E. 2000. Doing research in business and management: An introduction to process and method. London: Sage Publications.
- Riistama, V. 2000. Tilintarkastus – perusteet. Helsinki: WSOY.
- Ruokoniemi, O. 2008. Eettisyyden koulutus laskentatoimen pääaineen opiskelijoille – empiirinen tutkimus suomalaisista kauppatieteellisistä yksiköistä. Lappeenrannan teknillinen yliopisto: Pro gradu -työ.
- Saastamoinen, K. 1998. Eurooppalainen liberalismi: Etiikka, talous, politiikka. Juva: WSOY.
- Sajama, S. 1995. Arkipäivän etiikkaa hoitotyön näkökulmasta. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Sijoitusrahastolaki. 48/1999.
- Siljander, P. 1988. Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntaukset. Oulu: Oulun yliopisto.
- Takala, T. 1993. Yritysetiikka ja yrityksen vastuu – historiallinen tausta ja käsitteellistä pohdintaa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston taloustieteen laitos.
- Tilintarkastuslaki. 459/2007.

- Tuominen, M. 2011. Aristoteles. Filosofia.fi: Portti filosofiaan. Saatavissa: <http://filosofia.fi/node/5562> [Viitattu 24.3.2011]
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2011. Tilintarkastus. Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=948> [Viitattu: 27.4.2011]
- Uleman, J. K. 2010. Kant's moral philosophy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vanhala, S., Laukkanen, M. & Koskinen, A. 2002. Liiketoiminta ja johtaminen. 3., uudistettu painos. Keuruu: Otava.
- Velasquez, M. G. 1998. Business ethics: Concepts and cases. 4th edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Virtanen, A. 2002. Laskentatoimi ja moraalit: Laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyvästä kirjanpito tavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Virtanen, A. 2007. Laskentatoimi ja moraalit - Onko niillä jotain yhteyttä keskenään? *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 12, 2.
- Virtanen, A. 2004. Rahoituksen laskentatoimi yksilömoraalin näkökulmasta - Sanktioita, normeja, hyötyjä ja velvollisuuksia. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, 1/04, 56-70.
- Wikipedia. 2011. Categorical imperative. Saatavissa: http://en.wikipedia.org/wiki/Categorical_imperative. [Viitattu 4.2.2011]
- Yhdistyslaki. 503/1989. Muutos 678/2010.

LIITTEET

LIITE 1

Työkokemuksen vaikutus eettisyyteen

Työkokemuksesi vuosina		N	Keskiarvo	Keskihajonta	Keskiarvon keskivirhe
On oikein hankkia etukäteen	0 – 10	30	1,13	0,507	0,093
ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta	11 – 20	35	1,11	0,404	0,068
kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.	21 – 30	8	1,00	0,000	0,000
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–
On oikein ajaa ylinopeutta.	0 – 10	30	2,40	1,133	0,207
	11 – 20	35	2,03	0,923	0,156
	21 – 30	8	2,50	1,069	0,378
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	2,00	–	–
On oikein rikkoa lakia lahjasta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	0 – 10	30	1,10	0,305	0,056
	11 – 20	35	1,00	0,000	0,000
	21 – 30	8	1,00	0,000	0,000
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–
On oikein valehdella pitääkseen työpaikkansa.	0 – 10	30	1,83	0,986	0,180
	11 – 20	35	1,83	0,857	0,145
	21 – 30	8	1,25	0,463	0,164
	31 – 40	1	2,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–
Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	0 – 10	30	1,23	0,568	0,104
	11 – 20	35	1,14	0,494	0,083
	21 – 30	8	1,00	0,000	0,000
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–
Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssikaupassa.	0 – 10	30	1,23	0,679	0,124
	11 – 20	35	1,11	0,404	0,068
	21 – 30	8	1,00	0,000	0,000
	31 – 40	1	1,00	–	–
(jatkuu)	40 –	1	1,00	–	–

Asiakkaalle saa valehdella.	0 – 10	30	1,47	0,730	0,133
	11 – 20	35	1,31	0,676	0,114
	21 – 30	8	1,13	0,354	0,125
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–
Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	0 – 10	30	1,30	0,837	0,153
	11 – 20	35	1,11	0,404	0,068
	21 – 30	8	1,00	0,000	0,000
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–
Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	0 – 10	30	1,70	1,119	0,204
	11 – 20	35	1,54	0,817	0,138
	21 – 30	8	1,38	0,518	0,183
	31 – 40	1	1,00	–	–
	40 –	1	1,00	–	–

LIITE 2

Iän vaikutus eettisyyteen

Ikä	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Keskiarvon keskivirhe	
On oikein hankkia etukäteen ylioppilaskirjoitusten kysymykset tutulta kysymysten laatijalta ja kertoa ne kirjoituksiin valmistautuvalle abiturienttilapselleen.	18 – 25 vuotta 26 – 35 vuotta 36 – 45 vuotta 46 – 55 vuotta 56 – 65 vuotta yli 65 vuotta	2 27 33 11 1 1	1,00 1,15 1,12 1,00 1,00 1,00	0,000 0,534 0,415 0,000 – –	0,000 0,103 0,072 0,000 – –
On oikein ajaa ylinopeutta.	18 – 25 vuotta 26 – 35 vuotta 36 – 45 vuotta 46 – 55 vuotta 56 – 65 vuotta yli 65 vuotta	2 27 33 11 1 1	2,50 2,44 2,03 2,18 2,00 2,00	2,121 1,086 0,951 1,079 – –	1,500 0,209 0,166 0,325 – –
On oikein rikkoa lakia lahjasta vastaan, jos siitä ei voi jäädä kiinni.	18 – 25 vuotta 26 – 35 vuotta 36 – 45 vuotta 46 – 55 vuotta 56 – 65 vuotta yli 65 vuotta	2 27 33 11 1 1	1,00 1,07 1,03 1,00 1,00 1,00	0,000 0,267 0,174 0,000 – –	0,000 0,051 0,030 0,000 – –
On oikein valehdella pitäääkseen työpaikkansa.	18 – 25 vuotta 26 – 35 vuotta 36 – 45 vuotta 46 – 55 vuotta 56 – 65 vuotta yli 65 vuotta	2 27 33 11 1 1	1,50 1,81 1,91 1,36 1,00 1,00	0,707 0,879 0,980 0,000 – –	0,500 0,169 0,171 0,152 – –
Konsernitilinpäätöksestä voi jättää eliminoimatta sisäiset kaupat, jos näin saa itse paremman vuosibonuksen.	18 – 25 vuotta 26 – 35 vuotta 36 – 45 vuotta 46 – 55 vuotta 56 – 65 vuotta yli 65 vuotta	2 27 33 11 1 1	1,00 1,15 1,24 1,00 1,00 1,00	0,000 0,456 0,614 0,000 – –	0,000 0,088 0,107 0,000 – –

(jatkuu)

Hyväksyn sisäpiiritiedon hyödyntämisen pörssikaupassa.	18 – 25 vuotta	2	1,00	0,000	0,000
	26 – 35 vuotta	27	1,15	0,456	0,088
	36 – 45 vuotta	33	1,21	0,650	0,113
	46 – 55 vuotta	11	1,00	0,000	0,000
	56 – 65 vuotta	1	1,00	–	–
	yli 65 vuotta	1	1,00	–	–
Asiakkaalle saa valehdella.	18 – 25 vuotta	2	1,00	0,000	0,000
	26 – 35 vuotta	27	1,59	0,888	0,171
	36 – 45 vuotta	33	1,27	0,517	0,090
	46 – 55 vuotta	11	1,09	0,302	0,091
	56 – 65 vuotta	1	1,00	–	–
	yli 65 vuotta	1	1,00	–	–
Kolhiessaan toisen autoa parkkipaikalla, on oikein poistua jättämättä yhteystietojaan tai ilmoittamatta toisen auton omistajalle, jos tämä ei ole paikalla.	18 – 25 vuotta	2	1,50	0,707	0,500
	26 – 35 vuotta	27	1,30	0,869	0,167
	36 – 45 vuotta	33	1,12	0,415	0,072
	46 – 55 vuotta	11	1,00	0,000	0,000
	56 – 65 vuotta	1	1,00	–	–
	yli 65 vuotta	1	1,00	–	–
Ekologinen toiminta (esim. kierrätys) on täysin turhaa siviilielämässä.	18 – 25 vuotta	2	1,50	0,707	0,500
	26 – 35 vuotta	27	1,78	1,155	0,222
	36 – 45 vuotta	33	1,55	0,833	0,145
	46 – 55 vuotta	11	1,27	0,467	0,141
	56 – 65 vuotta	1	1,00	–	–
	yli 65 vuotta	1	1,00	–	–

LIITE 3

Rahastonhoitajat

Arvot	Keskiarvo	Keskihajonta	Mediaani	Minimi	Maksimi
Tuloksellisuus	6,53	1,212	7,00	1	7
Vaikuttavuus	5,21	1,366	5,00	2	7
Joustavuus	5,50	0,961	5,00	3	7
Ammattitaito	6,53	1,022	7,00	2	7
Vastuullisuus	6,29	1,292	7,00	2	7
Luottamuksellisuus	6,62	0,985	7,00	2	7
Riippumattomuus	5,50	1,308	6,00	2	7
Oikeudenmukaisuus	5,06	1,858	5,50	1	7
Objektiivisuus	5,47	1,562	6,00	2	7
Rehellisyys	6,29	1,244	7,00	2	7

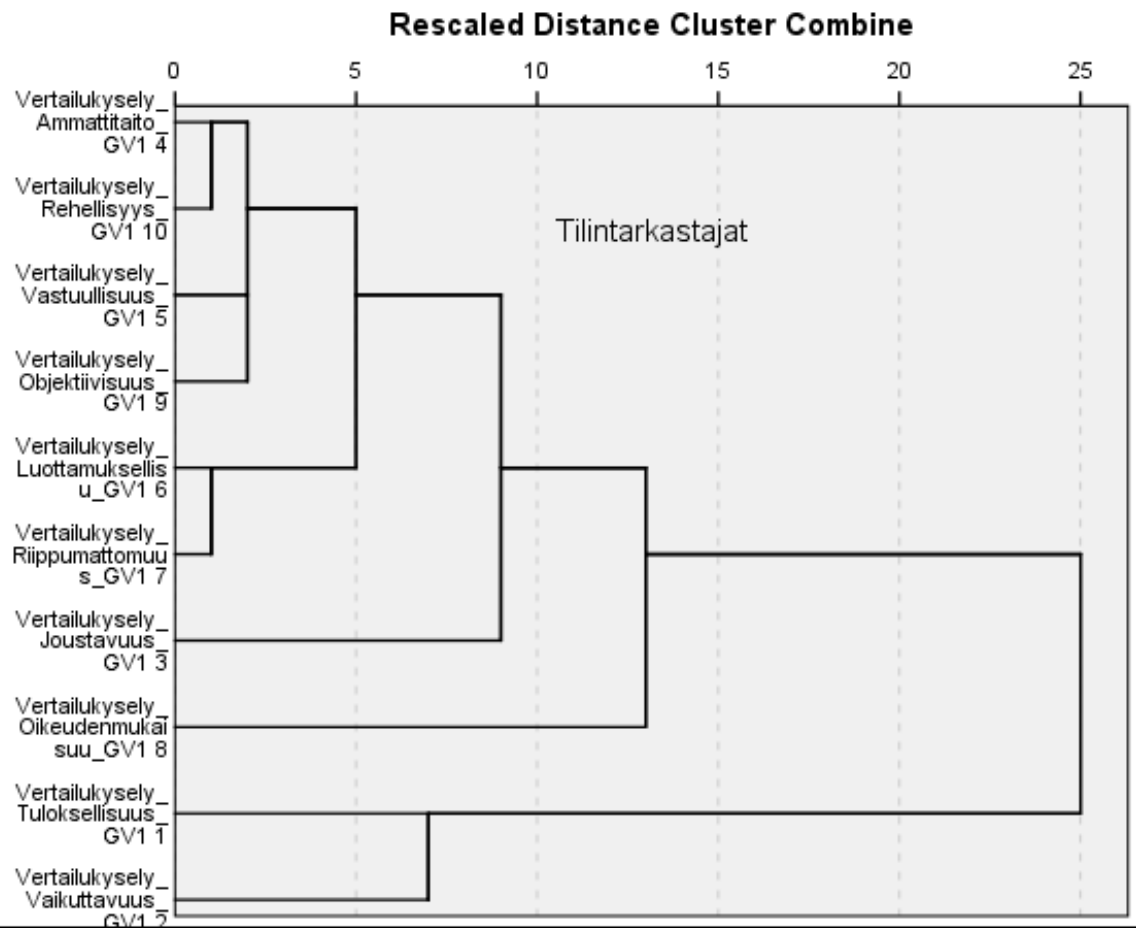
Tilintarkastajat

Arvot	Keskiarvo	Keskihajonta	Mediaani	Minimi	Maksimi
Tuloksellisuus	5,46	1,075	6,00	2	7
Vaikuttavuus	5,46	1,075	6,00	2	7
Joustavuus	6,17	0,919	6,00	4	7
Ammattitaito	6,56	0,838	7,00	3	7
Vastuullisuus	6,32	0,907	7,00	3	7
Luottamuksellisuus	6,85	0,527	7,00	4	7
Riippumattomuus	6,66	0,728	7,00	4	7
Oikeudenmukaisuus	5,95	0,999	6,00	4	7
Objektiivisuus	6,41	0,805	7,00	4	7
Rehellisyys	6,56	0,743	7,00	4	7

LIITE 4

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)

LIITE 5

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)

Rescaled Distance Cluster Combine

